

Nr 174.

Utlåtande i anledning av riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning m. m.

(4:e avd.)

Statsutskottet, till vars förberedande behandling riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse jämte de i anledning därav från vederbörande ämbetsverk och myndigheter till Kungl. Maj:t avgivna utlåtanden och förklaringar blivit hänvisad, får, efter tagen kännedom av vissa handlingar och inhämtande av för ärendenas utredning i övrigt erforderliga upplysningar, underställa riksdagens prövning de av revisorerna gjorda framställningar som ansetts från utskottets sida påkalla yttranden.

1:o) Vissa av fortifikationsförvaltningen träffade entreprenaduppgörelser. Visst av fortifikationsförvaltningen fattat omföringsbeslut. Under försvarsdepartementet, §§ 2 och 3, ha revisorerna framställt vissa erinringar mot fortifikationsförvaltningens handhavande av entreprenadärenden ävensom visst av förvaltningen fattat omföringsbeslut (Del I, s. 12—28).

Vissa av fortifikationsförvaltningen träffade entreprenaduppgörelser.

Efter en redogörelse för gällande föreskrifter rörande förfarings sättet vid statsmyndigheternas träffande av entreprenaduppgörelser (s. 12—15) ha revisorerna framlagt sina åakttagelser rörande vissa av fortifikationsförvaltningen fattade beslut rörande utlämnande av arbeten på entreprenad (s. 15—21).

Revisorerna ha härefter gjort följande uttalande.

»Den granskning revisorerna verkställt av vissa i det föregående berörda, av fortifikationsförvaltningen träffade s. k. öppna entreprenaduppgörelser har icke givit revisorerna anledning till särskilt uttalande i vad gäller det materiella innehållet i de av ämbetsverket fattade besluten. Därvid är likväl att märka, att det underlag för granskningen som ställts till revisorernas förfogande varit i olika avseenden mycket bristfälligt. Sålunda ha i drygt 17 procent av samtliga hithörande fall revisorerna icke fått del av andra anbudshandlingar än vederbörande beställningsskrivelser, understundom kompletterade med av respektive entreprenörer avgivna anbud. Att vissa infordrade handlingar saknats kan möjligen förklaras med att i fråga om dessa ärenden uppgörelser träffats under hand, varför eljest tillämpat förfarande med infordrande av anbud från flera firmor, upprättande av

anbudsförteckning, förande av upphandlingsprotokoll m. m. här icke kommit till användning. Därest så varit förhållandet, borde emellertid detta på något sätt ha framgått av vederbörande handlingar. Erinras må att enligt upphandlingsförordningen underhandsuppgörelse får träffas endast under vissa bestämda förutsättningar samt att, därest så sker, anteckning alltid skall göras om anledningen härtill, för den händelse entreprenadkostnaden överstiger visst belopp, som för central förvaltningsmyndighet uppgår till 2 000 kronor. I ungefär 16 procent av samtliga hithörande fall ha vidare några anbudshandlingar över huvud taget icke tillställts revisorerna. Med hänsyn till nu berörda omständigheter ha revisorerna i skrivelse till fortifikationsförvaltningen den 3 juni 1950 hemställt, att sålunda felande handlingar måtte med det snaraste översändas av ämbetsverket eller ock förklaring lämnas om anledningen till att desamma ej finnas tillgängliga. Oaktat revisorerna under hand upprepat sin framställning, har skrivelsen lämnats obesvarad av ämbetsverket. Beträffande en tredjedel av här avsedda entreprenaduppgörelser ha revisorerna alltså saknat möjlighet att bedöma, huruvida av fortifikationsförvaltningen fattade beslut varit de för kronan förmånligaste eller om i övrigt upphandlingsförordningens föreskrifter blivit följda vid dessa ärendens handläggning.

Vad sålunda förevarit finna revisorerna synnerligen otillfredsställande. Såsom särskilt anmärkningsvärt måste revisorerna beteckna det förhållandet, att fortifikationsförvaltningen beträffande en stor grupp av ärenden icke förmått tillhandahålla revisorerna några som helst anbudshandlingar. Det gäller i dessa fall dock entreprenaduppgörelser för en sammanlagd kostnad av närmare 1,1 miljon kronor, i vilket belopp ingå tre delposter på vardera ungefär 75 000 kronor, en delpost på drygt 100 000 kronor och en delpost på drygt 250 000 kronor. Då det väl får förutsättas, att skriftligt förfarande åtminstone i viss utsträckning tillämpats vid träffandet av ifrågavarande uppgörelser, torde av ämbetsverkets uraktlåtenhet härutinnan få dragas den slutsatsen, att vederbörande handlingar på ett eller annat sätt förkommit. Att så över huvud taget kunnat ske tyder enligt revisorernas mening på vissa brister i organisationen, vilka äro ägnade att ingiva starka betänkligheter.

De iakttagelser revisorerna gjort vid granskningen av förenämnda hemligstämplade entreprenaduppgörelser bestyrka ytterligare intrycket, att vid ärendenas handläggning inom fortifikationsförvaltningen tillbörlig hänsyn icke synes tagas till de mest elementära ordningsregler. Av den lämnade redogörelsen framgår sålunda, att vederbörande upphandlingsprotokoll understundom icke varit dagtecknade. I visst fall ger protokollet icke ens upplysning om de närvarandes namn. Icke heller ha kontrakt alltid upprättats i föreskriven ordning. Än allvarligare är att antedatering av anbudsförteckningar i icke ringa utsträckning synes ha förekommit. Det torde visserligen förhålla sig så, att behov icke sällan föreligger att från respektive anbudsgivare inhämta kompletterande upplysningar i skilda avseenden. I den mån därvid för frågans bedömande betydelsefulla omstän-

digheter framkomma, bör emellertid detta redovisas i upphandlingsprotokollet. Anbudsförteckningen åter skall i koncentrerad och exakt form åter spegla innehållet i de olika anbuden, sådana dessa föreligga vid tiden för öppnandet. Om denna i upphandlingsförordningen fastslagna princip åsidosättes genom att anbudsförteckningen i efterhand kompletteras med diverse vid nämnda tidpunkt obefintliga uppgifter, med påföljd att densamma måste antedateras, blir ju hela förfarandet mer eller mindre illusoriskt.

I fråga om de av fortifikationsförvaltningen träffade entreprenaduppgörelserna av hemlig natur önska revisorerna härutöver anföra följande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att beträffande anläggning litt. B 119 anbud infordrats från allenast en firma, vilken erbjudit sig utföra ifrågavarande arbete å löpande räkning efter självkostnad jämte vissa procentuella tillägg av skilda slag. Fortifikationsförvaltningens beslut att antaga firman såsom entreprenör har motiverats med att densamma tidigare utfört bergumsarbeten åt ämbetsverket under enahanda betingelser och betalningsvillkor. Denna motivering kunna revisorerna icke finna bärande. Därav bibringas man nämligen den uppfattningen, att förenämnda firma ensam skulle vara i stånd att utföra anläggningar av här avsedd karaktär, vilket ju ingalunda är fallet. Den omständigheten att det här vore fråga om arbete å löpande räkning synes icke heller i och för sig ha behövt utgöra hinder för att jämlikt upphandlingsförordningens bestämmelser anbud infordrats från flera firmor i och för tillvaratagande av möjligheten att genom konkurrens mellan olika entreprenörer få fram lägsta möjliga tilläggsprocenter.

Jämväl det sätt, varpå ärendet rörande anläggning litt. B 211 handlagts, lämnar enligt revisorernas uppfattning rum för vägande erinringar. I detta fall har anbudsinfordran över huvud taget icke skett, utan fortifikationsförvaltningens beslut har grundats på vissa med vederbörande entreprenör förda förhandlingar. I strid mot upphandlingsförordningens bestämmelser har någon förklaring icke lämnats om anledningen till att sådan underhandsuppgörelse träffats. Det synes även egendomligt, att beslut i ärendet fattats utan att representanter för byggnadsbyrån och administrativa byrån varit närvarande.

Det förfaringssätt som tillämpats vid anbudsprövningen rörande anläggning litt. B 146 torde vidare få betecknas som mindre tillfredsställande. Att det av vederbörande entreprenör avgivna anbudet antagits beror sålunda uppenbarligen på att detsamma omräknats till en lägre slutsumma, sedan firman nio dagar efter den officiella anbudstidens utgång inkommit med ett »förtydligande», som emellertid i realiteten innebär ett nytt anbud. Därest fortifikationsförvaltningen ansett att oklarhet rörande de offererade priserna i något avseende förelegat, synes enligt de för upphandlingsförordningen grundläggande principerna omtävlan på lika villkor mellan de båda lägsta anbudsgivarna ha bort ske. Under alla förhållanden hade i upphandlingsprotokollet klart bort angivas, att viss jämkning av de ursprungligen offererade priserna företagits.

Av den lämnade redogörelsen framgår vidare, att fortifikationsförvaltningen vid sin prövning av de rörande anläggningar litt. B 136 och B 215 avgivna anbudena tagit hänsyn enbart till den i vederbörande arbete ingående första etappen, omfattande viss utsprängning, vilket medfört att det lägsta anbudet för samtliga tre etapper, omfattande såväl utsprängning som inbyggnad av här ifrågasvarande berggrum, icke antagits. Möjligen kan detta ha berott på att vid tidpunkten för fortifikationsförvaltningens beslut byggnadstillstånd ännu icke erhållits för de båda sista etapperna. Att i ett fall som detta arbetet i dess helhet måste utföras, därest berggrummen skola komma till avsedd användning, är emellertid ofrånkomligt. Vederbörande entreprenör har också i särskild skrivelse förklarat sig bunden av sitt anbud i vad avser etapperna II och III, även för den händelse dessa icke skulle kunna beställas samtidigt som etapp I. Därest firman anförtros jämväl de med etapperna II och III sammanhängande arbetena — och detta förefaller mest sannolikt, även om nya anbud skulle infordras, eftersom den på platsen redan varande entreprenören ju därvid icke behöver räkna med några mera väsentligt ökade fasta kostnader — blir emellertid slutresultatet att kronan tillskyndas en förlust, enär ett lägre anbud ursprungligen avgivits för arbetet i dess helhet. Insikten härom har tydligen varit vägledande för fortifikationsförvaltningens beslut i fråga om vissa andra i det föregående berörda berggrumsanläggningar av exakt samma karaktär, där ämbetsverket sålunda låtit den sammanlagda anbudssumman bliva avgörande, oaktat vederbörande entreprenörer icke legat lägst i fråga om respektive första etapper och vid anbudstillfällena byggnadstillstånd erhållits allenast för häri ingående arbeten. Att fortifikationsförvaltningen icke förfarit på motsvarande sätt i det nu berörda speciella fallet finna revisorerna anmärkningsvärt.

Såsom mindre tillfredsställande framstår jämväl fortifikationsförvaltningens beslut att som entreprenör för anläggning litt. B 154 anlita viss firma, vars anbudssumma med närmare 40 000 kronor överstiger vad viss annan firma offererat i sitt anbud. Beslutet har motiverats med att ifrågasvarande firma vore ansluten till den s. k. byggnads- och reparationsberedskapen. Denna motivering synes dock knappast hållbar, då syftet med byggnads- och reparationsberedskapen självfallet icke kan vara, att därtill anslutna firmor skola i fråga om entreprenadarbeten särskilt gynnas framför andra till ekonomisk nackdel för kronan. Härutinnan torde sålunda böra erinras om att nämnda organisation jämlikt de i kungörelsen 1944: 384 meddelade bestämmelserna må tagas i anspråk endast i den mån ifrågasvarande arbeten icke kunna lämpligen utföras av andra civila eller militära arbetsorgan. Under alla omständigheter synes fortifikationsförvaltningen, innan beslut i ärendet fattades, antingen ha bort närmare undersöka, huruvida icke de planerade övningarna lika väl kunnat komma till utförande, därest den firma som avgivit det lägsta anbudet antagits såsom entreprenör, eller ock ha sökt samordna dessa övningar med något berggrumsarbete som jämlikt de i upphandlingsförrordningen fastslagna grund-

satserna anförtrots till byggnads- och reparationsberedskapen ansluten firma.

Vid granskningen har slutligen rent allmänt iakttagits, att fortifikationsförvaltningen genomgående synes omräkna de av vederbörande firmor offererade å-priserna i syfte att erhålla alternativa anbudssummor, gällande i ena fallet inklusive och i andra fallet exklusive kostnaderna för spräng- och tändmedel. Någon praktisk betydelse har dock icke denna omräkning, då entreprenörerna vid sin fakturering utgå från de offererade priserna — däremot måste den uppenbarligen genom sin tidskrävande natur vålla åtskilligt merarbete. En annan olägenhet därav är att ämbetsverket nödgas antedatera anbudsförteckningarna, vilket som nämnts icke endast innebär ett formellt åsidosättande av upphandlingsförordningens bestämmelser utan även medför risker för ett i sakligt hänseende inkorrekt förfarande. Ett speciellt exempel på de otillfredsställande resultat systemet kan leda till utgör fortifikationsförvaltningens förberörda beslut i fråga om anläggning litt. B 184. Här synes ämbetsverket först efter flera månader ha upptäckt, att vederbörande entreprenör erhållit likvid för utförda arbeten på grundval av de offererade å-priserna, vilka på sedvanligt sätt inkluderat kostnaderna för spräng- och tändmedel, oaktat beslutet baserats på de omräknade priserna och i överensstämmelse härmed angivits innebära, att ämbetsverket skulle icke endast tillhandahålla utan även bekosta erforderlig ammunition. Mindre lämpligt torde vidare vara, att dispositionen av anslagsmedel på ifrågakommande redovisningstitlar sker med utgångspunkt från de sålunda reducerade anbudssummorna. Detta har nämligen till följd att totalkostnaden för visst arbete icke kommer till uttryck i dispositionsbokföringen, vilket i sin tur måste föranleda oavslåtliga korrigeringar i efterhand.

De här påpekade olägenheterna skulle uppenbarligen kunna undvikas, därest fortifikationsförvaltningen redan i programhandlingarna angåve, att ämbetsverket hade för avsikt att tillhandahålla erforderliga spräng- och tändmedel mot visst pris. En ytterligare förenkling av det med anbudsprövningen förenade arbetet vore enligt revisorernas mening möjlig, om i anbudsformulären jämväl de preliminära massorna infördes, så att vederbörande anbudsgivare finge tillfälle att inkomma med i förväg uträknade totala anbudssummor. För undvikande av eventuella missförstånd rörande det ifrågavarande arbetets faktiska omfattning borde vidare transportlängderna för de olika stenmassorna finnas angivna i respektive anbudshandlingar, vilket icke är fallet för närvarande. En omläggning av det inom fortifikationsförvaltningen tillämpade systemet för anbudsinfordran enligt nu angivna riktlinjer, varigenom garanti vunnas för att vederbörande firmor grundade sina beräkningar på ensartade principer och utgångsvärden, skulle, såvitt revisorerna kunna finna, i hög grad underlätta såväl anbudsprövningen som kontrollen över de i anslutning därtill fattade besluten.

Sammanfattningsvis vilja revisorerna anföra följande.

Av den verkställda granskningen framgår, att fortifikationsförvaltningen i vad avser vården av de till vissa entreprenadärenden hörande handlingarna synes i en betänklig utsträckning ha åsidosatt grundläggande ordningsregler. Revisorerna finna det därför angeläget, att ämbetsverket vidtager de åtgärder av personell och organisatorisk art som erfordras för undanröjande av här ifrågakvarande missförhållanden. De gjorda iakttagelserna ge vidare vid handen, att i flera fall vederbörlig hänsyn icke kan anses ha tagits till upphandlingsförordningens bestämmelser. Det nu sagda gäller såväl den rent formella handläggningen av respektive ärenden som de fattade beslutens sakliga innehåll. Med anledning härav vilja revisorerna understryka nödvändigheten av att i fortsättningen förberörda bestämmelser till alla delar efterföljas. Av väsentlig betydelse torde därvid vara, att nu tillämpade system för anbudsinfordran omläggas på sådant sätt, att för anbudsprövningen avgörande omständigheter omedelbart kunna utläsas ur de avgivna anbuden, vilket icke minst för fortifikationsförvaltningens egen del skulle möjliggöra avsevärda besparingar i fråga om tid och arbetskraft.»

Utlåtande har avgivits av *fortifikationsförvaltningen* (Del II, s. 11—24), som sammanfattningsvis anfört följande.

Fortifikationsförvaltningen är fullt medveten om det berättigade i många av de anmärkningar i fråga om formell handläggning av upphandlingsärenden, som revisorerna framställt. I det föregående har ämbetsverket framhållit synpunkter på dessa förhållanden och angivit olika anledningar till de påtalade bristerna. Detta har icke skett i avsikt att förringa desamma utan endast såsom förklaring. Ämbetsverket vill här framhålla, att i flera avseenden bestämmelser redan tidigare utfärdats till förhindrande av fortsatta försummelse i berörda hänseenden. Såsom exempel må nämnas föreskrifter angående anbudshandlingars registrering, förbättrat system för arkivering, massförtecknings upptagande i anbudshandlingar m. m.

Med anledning av revisorernas anmärkningar har ändring enligt bilaga 1 vidtagits i ämbetsverkets arbetsordning. Order inom fortifikationsförvaltningen enligt bilaga 2 har utfärdats. Särskild tjänsteman har vidare avdelats för att ordna och sammanföra äldre arkivalier rörande upphandlingsärenden.

I den mån revisorerna gjort gällande, att ämbetsverket i sin förvaltning brustit i sakligt avseende, tillbakavisar ämbetsverket emellertid helt de gjorda anmärkningarna. Fortifikationsförvaltningen vill med skärpa framhålla sin åsikt, att den i varje särskilt fall och med hänsyn till de rådande förhållandena i alla avseenden på bästa möjliga sätt tillvaratagit statens intressen.

Nämnda bilagor återfinnas å s. 24 och 25, vartill utskottet får hänvisa.

Visst av fortifikationsförvaltningen fattat omföringsbeslut.

Vid den nuvarande fortifikationsförvaltningens tillkomst bestämdes bl. a., att kostnaderna för den vid ämbetsverket tjänstgörande personal som anlätades för vissa arbetsuppgifter av teknisk natur skulle i huvudsak belasta vederbörande sakanlag. I överensstämmelse härmed plägar fortifikations-

förvaltningen årligen bemyndigas att med de begränsningar, som i varje särskilt fall kunna vara meddelade, tills vidare taga i anspråk till ämbetsverkets förfogande ställda byggnadsanslag samt anslag för forskningsverksamhet och för fortifikatorisk rustningsplanläggning för att bestrida avlöningskostnader för personal, som sysselsättes med hithörande uppgifter. Av Kungl. Maj:t fastställas dessutom för varje budgetår särskilda personalförteckningar för extra ordinarie tjänstemän med avlöning från byggnadsanslag. Vad ovan sagts angående bestridandet av avlöningskostnaderna för vissa personalkategorier gäller i princip även om motsvarande omkostnader.

För bokföringen av här ifrågakommande kostnader använder fortifikationsförvaltningen två olika hjälptitlar, en för avlöningar och en för omkostnader, vilka månatligen avräknas mot vederbörande sakanslag. Därutöver ha beträffande envar av byggnadsbyrån, befästningsbyrån och kasernbyrån upplagts särskilda försträckningstitlar för respektive organisationsenheters byråkostnader. Sistnämnda titlar belastas med bl. a. kostnaderna för arbetsledare och konsulterande personal som anlitas från fall till fall samt med vissa allmänna kostnader av natur att sedermera skola proportionsvis fördelas på ifrågakommande sakanslag. Härutinnan har enligt beslut av fortifikationsförvaltningen den 17 juni 1948 föreskrivits följande.

För varje byrå upplägges särskild administrationstitel, varå byråns avlöningar och omkostnader avföras — i den mån de icke äro av natur att skola bestridas av ämbetsverkets, å administrativa byrån förvaltade, avlönings- och omkostnadsanslag. Belastningen å administrationstitlarna utjämnas vid varje budgetårs slut genom omföring till byggnadsanslagen eller till anslagen för forskning eller befästningsplanläggning. Varje byrå är ansvarig för täckandet av sin administrationstitel.

Revisorerna, som granskat fortifikationsförvaltningens räkenskaper för sistförflutna budgetår, ha uttalat följande.

»Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, skola de å de s. k. administrationstitlarna bokförda kostnaderna enligt fortifikationsförvaltningens egna föreskrifter i ämnet budgetårsvis omföras till vederbörande sakanslag. Det ligger också i sakens natur att sådan omfördelning måste komma till stånd, för att bokslutet skall lämna en rättvisande bild av den faktiska belastningen på olika riksstatsanslag. I ämbetsverkets huvudbok för sistförflutna budgetår redovisas heller icke någon balans å den titel för byggnadsbyråns byråkostnader, varom i detta fall närmast är fråga. Detta bokföringsresultat har emellertid nåtts endast på grund av att, enligt beslut den 12 augusti 1950, ett belopp å i runt tal 226 000 kronor per den 30 juni debiterats visst konto, som enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser upplagts för helt annat ändamål. Att med detta beslut avsetts en allenast tillfällig utjämning av förenämnda administrationstitel visas även därav, att beloppet samtidigt per den 11 augusti återförts till titeln.

Vad anledningen kan vara till att fortifikationsförvaltningen i nu berörda fall icke sett sig i stånd att i vederbörlig ordning omfördela här ifrågakommande kostnader undandraget sig revisorernas bedömande. Det av ämbets-

verket tillämpade förfaringssättet måste emellertid enligt revisorernas mening med hänsyn till konsekvenserna betecknas såsom i hög grad anmärkningsvärt.»

Utlåtanden ha avgivits av fortifikationsförvaltningen och riksräkenskapsverket (Del II, s. 25—27).

Fortifikationsförvaltningen har anfört, att redovisning för ett flertal utgifter — däribland ifrågavarande kostnad — som hänförde sig till budgetåret 1949/50 inkommit först efter ingången av innevarande budgetår och bokförts per den 30 juni 1950. För att administrationstiteln icke skulle utvisa balans erfordrades omföring av beloppen till vederbörliga sakanslagstitlar, vilket ansågs bliva synnerligen tidsödande. Försvarets civilförvaltning, vilken ålåde att senast den 1 september varje år ha avslutat sin bokföring avseende nästföregående budgetår, önskade emellertid, att omföringsåtgärder vidtoges med det snaraste med hänsyn till den framskridna tiden och att omföringarna skulle vidtagas på sådant sätt, att minsta möjliga antal anslag bleve berörda. I anledning härav beslöt förvaltningen omföring i allenast den utsträckningen, att administrationstiteln tillfälligtvis täcktes med anlåtande av medel å den under anslaget Viss förrådshållning av byggnadsmateriel upplagda titeln Fordringar, vilket ansågs lämpligt med hänsyn till att viss del av kostnaderna enligt vad som kunde bedömas skulle slutligt belasta detta anslag. Avsikten vore därvid att så snart som möjligt företaga åtgärder, varigenom kostnaderna avfördes å samtliga vederbörliga anslag. Under innevarande budgetår hade beslut fattats, varigenom ifrågavarande kostnader slutligt omfördelats å respektive anslag

Riksräkenskapsverket har yttrat, att genom omföringsbeslutet bokslutet i viss mån blivit missvisande, även om följderna i övrigt endast blivit, att det omförmälda beloppet, som i vart fall skulle balanseras såsom förskott i förvaltningens huvudbok, kommit att balanseras å felaktig räkenskaps-titel.

Utskottet. Enligt utskottets mening kunna de av fortifikationsförvaltningen i förevarande sammanhang lämnade förklaringarna icke betecknas såsom i alla avseenden tillfredsställande. Detta gäller icke minst vad ämbetsverket anfört rörande anledningen till dess uraktlåtenhet att tillställa revisorerna vissa infordrade handlingar. Av fortifikationsförvaltningens remissutlåtande framgår emellertid, att ämbetsverket icke endast är väl medvetet om att försummelser begåtts utan dessutom vidtagit olika åtgärder för att bringa rättelse i av revisorerna påtalade förhållanden. Det torde därför kunna förväntas, att vid kommande entreprenaduppgörelser utfärdade bestämmelser till alla delar skola efterföljas. Utskottet — som jämväl förutsätter att de av revisorerna framförda synpunkterna beträffande bokföringen av vissa byggnadskostnader vederbörligen beaktas — har med hänsyn härtill velat inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmäla.

2:o) Det militära byggnadsväsendets organisation. Under försvarsdepartementet, § 4, ha revisorerna uttalat önskemål om att frågan om en samordning av det militära och civila byggnadsväsendet upptages till förnyat övervägande (Del I, s. 28—41).

Revisorerna ha lämnat en redogörelse för det militära byggnadsväsendets organisation ävensom för vissa iakttagelser revisorerna gjort i ämnet (s. 28—38).

Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

»I det av särskilda sakkunniga den 27 december 1945 avgivna betänkandet angående omorganisation av fortifikations- och byggnadsförvaltningen inom försvaret föreslogs inrättandet av ett för försvarsgrenarna gemensamt ämbetsverk, fortifikationsförvaltningen, till vilket handläggningen av samtliga hithörande ärenden med vissa undantag skulle koncentreras. En skiljelinje mellan den civila byggnadsverksamheten å ena sidan samt försvarets fortifikations- och byggnadsverksamhet å den andra skulle sålunda även för framtiden upprätthållas. En av de sakkunniga gav emellertid uttryck åt den uppfattningen, att detaljutformning och utförande av de för militärt ändamål avsedda byggnaderna borde sammanföras med byggnadsstyrelsens motsvarande verksamhet för den civila statsförvaltningen. Jämväl 1946 års militära förvaltningsutredning, som på Kungl. Maj:ts uppdrag gjorde det av 1945 års sakkunniga framlagda förslaget till föremål för viss överarbetning, underströk rent principiellt de fördelar i olika hänseenden som enligt dess mening vore förbundna med en samordning av här ifrågavarande arbetsuppgifter. Förvaltningsutredningen stannade dock vid att förorda majoritetsförslaget och angav i huvudsak två skäl för denna sin ståndpunkt. Det syntes utredningen sålunda icke osannolikt att en centralisering av underhållsverksamheten till en enda myndighet skulle, med hänsyn till det stora antal byggnadsobjekt som berördes därav, komma att medföra ökad omgång vid ärendenas behandling. Ett överförande till byggnadsstyrelsen av ytterligare nybyggnadsuppgifter kunde vidare befaras leda till en sådan ökning av arbetsbelastningen, att allvarliga risker för verksamhetens behöriga skötande skulle uppstå.

Då frågan sedermera förelades riksdagen genom propositionen 1947: 142, förklarade sig föredragande departementschefen kunna i allt väsentligt ansluta sig till de av 1946 års förvaltningsutredning anförda synpunkterna. Departementschefen framhöll samtidigt, att ett genomförande av utredningens förslag icke behövde utesluta, att en ytterligare koncentrerings av byggnadsverksamheten framdeles kunde övervägas. Departementschefens uttalande lämnades av riksdagen utan erinran.

Av den lämnade redogörelsen framgår vidare, att inom fortifikationsförvaltningens ämbetsområde nyligen slutförts viss försöksverksamhet, avseende den regionala och lokala fortifikations- och byggnadsförvaltningen. Enligt inhämtade upplysningar har ämbetsverket för avsikt att på grundval av därvid vunna resultat inkomma till Kungl. Maj:t med förslag till ny

organisation, innebärande en vidsträckt decentralisering till vederbörande regionala och lokala myndigheter av beslutanderätten i frågor rörande såväl underhålls- som nybyggnadsverksamheten. I detta sammanhang må jämväl erinras om att av särskilda sakkunniga utarbetade förslag till omorganisation av byggnadsstyrelsen och länsarkitektorganisationen torde vara att förvänta inom kort. Uppenbart är att statsmakternas ställningstagande till resultaten av nu berörda utredningar måste tillmätas den största vikt, då därigenom de grundläggande principerna för det statliga byggnadsväsendets organisation komma att fastslås för avsevärd tid framåt. Det sagda gäller framför allt frågan om det sätt varpå hithörande verksamhet inom försvaret lämpligen bör ordnas.

Revisorerna ha i annat sammanhang funnit sig föranlåtna att närmare granska vissa av fortifikationsförvaltningen träffade entreprenaduppgörelser, speciellt i vad avser bergrumsanläggningar. En redogörelse för denna granskning lämnas under § 2 av förevarande berättelse, varav bl. a. framgår att i åtskilliga fall erinringar kunna riktas mot såväl den rent formella handläggningen av vederbörande ärenden som det sakliga innehållet i de fattade besluten. I anslutning härtill ha revisorerna iakttagit en del andra mindre tillfredsställande förhållanden. Över huvud taget ha revisorerna erhållit intrycket, att fortifikationsförvaltningen i fråga om organisatorisk stadga och effektivitet företer vissa brister. De förhoppningar som av statsmakterna knötos till beslutet om inrättandet av det nya ämbetsverket, nämligen att därigenom skulle åstadkommas en rationalisering och standardisering av verksamheten samt såsom en följd härav ett nedbringande av administrationskostnaderna, synas sålunda icke ha infriats. Revisorerna finna detta beklagligt icke minst med hänsyn till att fortifikationsförvaltningen i samband med den nyligen beslutade förstärkningen av rikets försvar kommer att tillföras ytterligare arbetsuppgifter av stor ekonomisk räckvidd.

Enligt revisorernas mening är det icke i och för sig givet, att det förslag som inom kort torde vara att vänta rörande viss decentralisering inom fortifikationsförvaltningens ämbetsområde skulle leda till en ur olika synpunkter önskvärd rationalisering av förhållandena på förevarande område. Ett genomförande av nämnda förslag synes snarare vara ägnat att ingiva vissa principiella betänkligheter. Visserligen skulle därigenom vederbörande regionala och lokala myndigheter komma att förstärkas med civil teknisk expertis. En decentralisering av här avsett slag skulle emellertid å andra sidan otvivelaktigt leda till ett vidgat militärt inflytande över handläggningen av olika byggnadsfrågor; i stor utsträckning skulle sålunda beslutanderätten i sista hand komma att anförtros vederbörande militärbefälhavare. Lämpligheten härav synes enligt revisorernas mening kunna ifrågasättas. I detta sammanhang får nämligen icke bortses från att den uteslutande militärt skolade personalen — fortifikationskåren icke undantagen — knappast kan anses besitta den teoretiska utbildning och praktiska erfarenhet på byggnadsväsendets område som framstår såsom ofrånkomlig för att säkerställa en efter rationella och ekonomiskt ändamålsenliga linjer bedriven verksam-

het. Tidigare erfarenheter peka närmast på att den militära personalen icke är helt vuxen hithörande arbetsuppgifter. Revisorerna vilja härvidlag hänvisa till den utredning rörande det statliga byggnadsunderhållet som på sin tid verkställdes av dåvarande intendenten Bildmark och vilken i korthet berörts i förenämnda proposition. Det må även erinras om hurusom i slutet av år 1940 de då under militär ledning pågående befästningsarbetena i övre Norrland på grund av vissa missförhållanden måste övertagas av ett nyinrättat civilt byggnadsorgan. Ett återförande till vederbörande militära instanser av bestyret med här ifrågavarande underhålls- och nybyggnadsuppgifter måste enligt revisorernas uppfattning betecknas som ett steg tillbaka i utvecklingen och synes icke stå i god överensstämmelse med den av statsmakterna år 1947 intaga ståndpunkten, att en ytterligare koncentrerings av byggnadsverksamheten till byggnadsstyrelsen framdeles borde övervägas.

Från militärt håll har ofta gjorts gällande, att byggnadsarbetena inom försvaret på grund av sin särart måste handhas av en militär förvaltning. Motsvarande synpunkter ha tidigare framförts av andra statsmyndigheter, såsom generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och universiteten, i vad gäller deras förvaltningsområden. Det har dock visat sig, att byggnadsstyrelsen utan särskilda komplikationer kunnat övertaga nybyggnadsverksamheten för dessa myndigheters vidkommande. Det torde även vara obestridligt, att den inom byggnadsstyrelsen företrädde sakkunskapen med sin vidsträckt erfarenhet rörande byggnadsföretag av skilda slag — såsom byggnader för post och telegraf, landsstatshus, sinnessjukhusanläggningar, luftfartsverkets hangarer, universitets- och högskolebyggnader med däri ingående talrika speciallaboratorier, bergrumsanläggningar m. m. — är väl skickad att omhändertaga utförandet jämväl av de till struktur och inredning oftast relativt enkla militära byggnaderna liksom av befästningsanläggningar och skyddsrum. Självfallet måste vid planläggningen och projekteringen vederbörlig hänsyn tagas till det militära syfte dessa anläggningar i varje särskilt fall skola tillgodose, men själva det praktiska utförandet och vad därmed sammanhänger är en rent teknisk fråga, för vars bedömande i allmänhet icke erfordras någon militär sakkunskap. Detsamma gäller i motsvarande mån byggnadsunderhållet. I detta sammanhang må nämnas, att byggnadsstyrelsen tilldelas anslag för byggnadsarbeten från sju statsdepartement, däribland i viss omfattning från försvarsdepartementet, och utför arbeten för ytterligare två departement, nämligen justitie- och utrikesdepartementen.

Revisorerna bortse ingalunda från de skäl som år 1947 föranledde statsmakterna att ställa sig avvisande till tanken på en omedelbar samordning av det militära och civila byggnadsväsendet. Vid de överväganden som föregingo statsmakternas beslut berördes likväl icke närmare frågan om byggnadsstyrelsens organisation. Denna fråga torde dock härvidlag få tillmätas utslagsgivande betydelse. Enligt revisorernas mening borde sålunda de befarade olägenheterna av en dylik samordning i allt väsentligt kunna övervinnas genom lämplig omorganisation av byggnadsstyrelsen. Förslagsvis skulle inom styrelsens förvaltningsområde kunna inrättas särskilda lokaldistrikt,

till vilka beslutanderätten rörande såväl byggnadsunderhållet som nybyggnadsverksamheten i viss omfattning decentraliserades. Med en sådan distriktsindelning skulle — även om byggnadsstyrelsen tillfördes hithörande militära arbetsuppgifter — den erforderliga överblicken över det mångskiftande verksamhetsfältet utan svårighet kunna upprätthållas, samtidigt som byggnadsobjektens antal bleve tillräckligt stort för att möjliggöra en jämn och likformig arbetsbelastning på de olika lokalorganen. Vidare skulle länsarkitekterna beredas tillfälle att helt koncentrera sig på stadsplanefrågornas behandling, en arbetsuppgift som på grund av den nya byggnadslagstiftningen starkt ökat i både omfång och betydelse. I vad mån nu åsyftade samordning av den militära och civila byggnadsverksamheten kan anses nödvändig göra ett utbrytande ur byggnadsstyrelsen av de byråer som syssla med stadsplaneärenden respektive kulturhistoriska angelägenheter finna sig revisorerna här sakna anledning att närmare ingå på.

I detta sammanhang må erinras om att investerings- och underhållskostnaderna inom statens järnvägar samt väg- och vattenbyggnadsverket årligen uppgå till 100-tals miljoner kronor utan att härav vållas några direkta organisatoriska olägenheter. Anledningen härtill är utan tvivel att finna i den omständigheten, att verksamheten inom dessa båda förvaltningsområden anknyter till regionala och lokala organ, till vilka handläggningen av hithörande frågor i viss utsträckning decentraliserats.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter finna revisorerna det angeläget att, innan definitivt beslut i fråga om den regionala och lokala fortifikations- och byggnadsförvaltningen inom försvaret fattas, spörsmålet om en samordning av det militära och civila byggnadsväsendet upptages till förnyat övervägande. Därvid torde jämväl de speciella problemen rörande de militära flygfälten och försvarets fabriksanläggningar böra göras till föremål för omprövning. Av olika skäl framstår det nämligen såsom mindre ändamålsenligt, att särskilda organ finnas inrättade för handhavandet av här ifrågasvarande nybyggnadsuppgifter. Över huvud taget synes en närmare samordning av verksamheten på förevarande förvaltningsområden erbjuda så betydande fördelar ur ekonomisk, teknisk och organisatorisk synpunkt, att statsmakterna icke rimligen böra underlåta att tillvarataga de möjligheter till kostnadsbesparande rationaliseringsåtgärder som här förefinnas. I avvaktan på resultatet av en sådan översyn av det statliga byggnadsväsendets organisation torde mellan fortifikationsförvaltningen och byggnadsstyrelsen böra åvägbringas ett fastare samarbete i syfte att nedbringa administrationskostnaderna för sådana byggnadsarbeten som med fördel kunna utföras under gemensam ledning.»

Utlåtanden ha avgivits av fortifikationsförvaltningen, byggnadsstyrelsen, statskontoret och statens organisationsnämnd (Del II, s. 27—44).

Fortifikationsförvaltningen har sammanfattningsvis anfört följande.

Mot fortifikationsförvaltningens handhavande av vissa arbetsuppgifter, väsentligen träffande av entreprenaduppgörelser, ha riksdagens revisorer

riktat åtskilliga anmärkningar. Revisorerna ha förklarat sig anse de berörda förhållandena beklagliga icke minst med hänsyn till att ämbetsverket i samband med den nyligen beslutade förstärkningen av rikets försvar tillföres ytterligare arbetsuppgifter av stor ekonomisk räckvidd.

Fortifikationsförvaltningen har i särskilda utlåtanden behandlat de anmärkningar, som revisorerna preciserat, och anser sig därvid ha kunnat visa, att berättigade erinringar väsentligen endast föreligga beträffande vissa rent formella förhållanden. I sak ha uppgörelserna, enligt fortifikationsförvaltningens mening, träffats på det för staten förmånligaste sättet med hänsyn tagen till vid varje särskilt tillfälle rådande förhållanden. Fortifikationsförvaltningen skall låta sig angeläget vara att tillse att formföreskrifterna i fortsättningen bättre iakttagas. Såsom i annat sammanhang framhållits, ha vissa åtgärder härvidlag redan vidtagits.

Fortifikationsförvaltningen har hittills haft att kämpa med betydande svårigheter av personell och organisatorisk art. Härvid må främst nämnas sammansmältningen av personal från fyra på olika sätt organiserade byggnadsförvaltningar, övertagandet av dessas anslag och påbörjade byggnadsföretag, brister hos de regionala och lokala förvaltningsorganen och pågående organisationsförsök. Allt detta har i hög grad stört verksamheten och fördröjt uppnåendet av den jämna arbetsrytm, som bör prägla ett ämbetsverk.

Trots detta anser sig fortifikationsförvaltningen ha uppnått goda resultat i form av fullbordade nybyggnader och ett förbättrat befästnings- och byggnadsunderhåll.

Ämbetsverket vågar därför uttala den förhoppningen, att avgivna förklaringar och vidtagna åtgärder skola undanröja de farhågor, vartill riksdagens revisorers granskning kan ha givit anledning.

Frågan om de grundlinjer, enligt vilka förhållandet mellan den militära och den civila nybyggnads- och underhållsverksamheten skall ordnas, har under åren 1944—1947 varit föremål för utredningar. Sistnämnda år ha statsmakterna fattat beslut i frågan. Fortifikationsförvaltningen kan för sin del icke finna, att något behov för närvarande föreligger av ytterligare utredningar rörande detta spörsmål.

Däremot vill fortifikationsförvaltningen kraftigt framhålla vikten av att frågan om organisationen av den regionala och lokala byggnadsförvaltningen inom försvaret snarast löses. Under hela 1940-talet ha ständiga utredningar och omorganisationer satt sin prägel på berörda förvaltningsområde till stort förfång för verksamheten. Endast om hela organisationsapparaten får rationellt uppbyggas och därefter lämnas arbetsro, blir det möjligt för fortifikationsförvaltningen att framgångsrikt fullfölja sitt arbete för stärkande av landets värnkraft och att uppnå en fullgod förvaltning av de betydande ekonomiska värden, vilka redovisas under försvarets fastighetsfond.

Byggnadsstyrelsen anser anledning föreligga att frågan om en samordning mellan det militära och civila byggnads- och underhållsväsendet i hela dess räckvidd på nytt upptages till förutsättningslös prövning, vilket borde anförtros 1947 års byggnadsstyrelseutredning, förstärkt med två sakkunniga med anknytning till försvarsväsendet. Proposition i ämnet borde kunna föreläggas 1952 års riksdag.

Statskontoret har i princip biträtt revisorernas uppfattning om angelägenheten av en samordning av civil och militär byggnadsverksamhet men hyser tvekan om lämpligheten att redan nu upptaga denna fråga till förnyat övervägande, bl. a. med hänsyn till skärpningen av det utrikespolitiska läget, som

påkallade viss varsamhet vid genomförandet av organisatoriska omläggningar inom försvaret.

Organisationsnämnden har föreslagit

att byggnadsunderhållet skall åvila fortifikationsförvaltningen, varvid organisationen bör utformas enligt de riktlinjer, nu avslutade försök ge vid handen;

att frågan om den militära nybyggnadsverksamhetens överförande till byggnadsstyrelsen till sina konsekvenser i ekonomiskt och organisatoriskt avseende närmare utredes; samt

att i samband därmed jämväl de speciella problemen rörande de militära flygfälten och försvarets fabriksanläggningar omprövas.

Utskottet. Efter en ingående redogörelse för de utredningar och överväganden som legat till grund för den nuvarande fortifikationsförvaltningens tillkomst ha revisorerna uttalat, att spørsmålet om en samordning av det militära och civila byggnadsväsendet borde upptagas till förnyat övervägande, innan definitivt beslut fattas i den nu aktuella frågan om den regionala och lokala organisationen inom ämbetsverkets förvaltningsområde. De allmänna synpunkter åt vilka revisorerna därvid givit uttryck ha starkt understrukits av byggnadsstyrelsen, som förordat en förutsättningslös prövning av problemet i hela dess vidd. Jämväl statens organisationsnämnd har anslutit sig till tanken på en närmare utredning, om ock av mera begränsad omfattning, medan statskontoret — som förklarat sig i princip biträda revisorernas uppfattning — funnit viss tvekan råda rörande lämpligheten av att redan nu upptaga samordningsfrågan till förnyat övervägande. Fortifikationsförvaltningen, som till stöd för sin ståndpunkt åberopat ett av dåvarande försvarsstabschefen avgivet remissyttrande, har icke ansett något behov för närvarande föreligga av ytterligare utredningar rörande detta spørsmål.

Utskottet har för sin del bibragts den uppfattningen, att i dagens läge någon organisatorisk omläggning av den art revisorerna åsyfta icke bör ske. Detta utesluter självfallet icke, att omedelbara åtgärder kunna vara påkallade för en effektivisering och rationalisering av den av fortifikationsförvaltningen bedrivna verksamheten. Såsom revisorerna påpeka föreligga härutinnan onekligen vissa brister. I detta sammanhang torde emellertid få erinras om att i propositionen nr 110 till årets riksdag en översyn av ämbetsverkets organisation ställts i utsikt. En verksamt bidragande orsak till nu rådande, mindre tillfredsställande förhållanden lärer f. ö. vara, att frågan om den regionala och lokala byggnadsförvaltningens ordnande inom försvaret ännu icke blivit löst. Utskottet vill därför understryka angelägenheten av att beslut i denna fråga snarast fattas. I likhet med organisationsnämnden förutsätter utskottet, att den tekniska sakkunskapen därvid kommer att tillförsäkras behörigt inflytande. Enligt utskottets mening bör den ifrågavarande organisationen jämväl utformas på sådant sätt, att en eventuel samordning med motsvarande civila verksamhet icke omöjliggöres för framtiden.

Rent principiellt delar nämligen utskottet revisorernas uppfattning, att fördelar skulle vara förbundna med en dylik samordning. Visserligen ter sig, såsom ovan framhållits, tidpunkten för ett förverkligande av detta projekt just nu mindre lämplig, men det torde å andra sidan vara av stort värde att få de närmare förutsättningarna härför allsidigt klarlagda. Utskottet finner det därför önskvärt, att en utredning om hit hörande spörsmål kommer till stånd. Redan vid 1947 års riksdagsbeslut i frågan förutskickades f. ö. att så framdeles skulle ske. Huruvida den allmänna översyn av det militära byggnadsväsendets organisation som sålunda synes påkallad bör verkställas genom 1947 års byggnadsstyrelseutrednings försorg eller i annan ordning, undandraget sig utskottets bedömning. Härutinnan torde få ankomma på Kungl. Maj:t att vid lämplig tidpunkt taga det initiativ som må befinnas mest ändamålsenligt.

Under åberopande härav får utskottet hemställa,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anfört.

3:o) Av försvarets centrala förvaltningsmyndigheter disponerade tjänstebilar. Under försvarsdepartementet, § 5, ha revisorerna uttalat sig rörande användningen av vissa militära tjänstebilar (Del I, s. 42—45).

Revisorerna ha till en början lämnat en översikt över gällande bestämmelser angående användningen av staten tillhöriga motorfordon (s. 42). Härefter ha revisorerna redogjort för sina iakttagelser rörande utnyttjandet av de till försvarets centrala förvaltningsmyndigheters förfogande stående tjänstebilarna (s. 43 och 44).

Revisorerna göra följande allmänna uttalande.

»Den av revisorerna verkställda granskningen ger vid handen, att de tjänstebilar som tillhöra den för de militära ämbetsbyggnaderna å Ladugårdsgårde gemensamma körcentralen i icke ringa mån utnyttjas för transport av befattningshavare mellan vederbörandes bostad och arbetsplatsen. Av den lämnade redogörelsen framgår även, att ifrågavarande fordon i betydande utsträckning anlitas för befattningshavares färd mellan bostaden respektive arbetsplatsen och järnvägsstation, uppenbarligen i samband med anträdande eller avslutande av tjänsteresa, ävensom för färd inom Stockholms stads planlagda område eller till plats i stadens omedelbara närhet. Vidare har uppmärksamrats, att tjänstebil tämligen regelbundet tages i anspråk för färd mellan Stockholm och vissa närbelägna flygflottiljer.

Det sätt varpå tjänstebil disponerats i flertalet ovan angivna fall synes icke stå i överensstämmelse med gällande bestämmelser i ämnet. Av de i förenämnda kungörelse 1931:339 meddelade föreskrifterna följer sålunda, att staten tillhörigt motorfordon allenast i vissa undantagsfall får användas för exempelvis resa till eller från vederbörandes bostad. Enligt reseregle-

mentet, som torde få anses vara tillämpligt jämväl i förevarande hänseende, må inom stads planlagda område färd icke företagas med annat motorfordon än omnibus. Helt allmänt stadgas i reglementet, att förrättningsman icke äger åtnjuta rese- och traktamentsersättning med sammanlagt högre belopp än som skulle ha utgått, därest förrättningsmannen begagnat sig av den väg och det färd sätt, som med avseende å resans ändamål samt för åstadkommande av minsta sammanlagda rese- och traktamentskostnad eller eljest varit lämpligast. Härav framgår att tjänstebil icke får utnyttjas i fall, där sådant är för staten oekonomiskt och annat billigare färdmedel utan större olägenhet för tjänsten kan användas. Vid de här ifrågavarande resorna torde också som regel spårvagn, omnibus eller järnväg kunnat anlitas. Vad särskilt angår de talrika resorna till och från Svea flygflottilj vilja revisorerna erinra om att mellan denna flottilj och Stockholm finnes anordnad daglig bussförbindelse, avsedd för transport av militär personal.

Den undersökning revisorerna verkställt rörande användandet av de av Stockholms tygstation, krigsmaterielverket och fortifikationsförvaltningen disponerade tjänstebilarna har lämnat ett med förestående iakttagelser i stort sett överensstämmande resultat. I vad mån vid resor, företagna inom Stockholms stad av befattningshavare hos sistnämnda båda ämbetsverk, personbefordran skett mellan vederbörandes bostad och arbetsplatsen m. m., har dock icke varit möjligt att närmare kontrollera, enär uppgift som regel saknas om dessa resors ändamål och därvid tillryggalagd färdsträcka. Att sådan specifikation icke lämnats finna revisorerna anmärkningsvärt. Vissa omständigheter göra det sannolikt, att inom andra grenar av statsförvaltningen tjänstebil utnyttjas på enahanda sätt som nu konstaterats i fråga om försvarets centrala myndigheter.

Revisorerna finna det angeläget att åtgärder vidtagas för åvägbringande av rättelse i här påtalade fall. Samtidigt vilja revisorerna emellertid understrika, att ett legitimt behov att få utnyttja tjänstebil understundom måste anses vara för handen, där sådan dispositionsrätt nu icke är författningens enligt medgiven. Det synes därför kunna övervägas, huruvida icke tjänstebil i viss utsträckning borde få användas utan hinder av vad härutinnan eljest stadgas i allmänna resereglementet. Närmare föreskrifter härom torde lämpligen kunna intagas i förenämnda kungörelse 1931:339. Även om dispositionsrätten till tjänstebil därigenom komme att utsträckas, skulle enligt revisorernas mening i och med en sådan reglering av här ifrågavarande förhållanden användandet av tjänstebil i sin helhet kunna begränsas. Detta skulle i sin tur otvivelaktigt skapa förutsättningar för en icke oväsentlig reducering av det nuvarande tjänstebilsbeståndet, som i många fall torde åsamka statsverket betydligt större kostnader än vad som kan anses motiverat med hänsyn till den därmed förbundna praktiska nyttan.»

Reservation har avgivits av en av revisorerna (s. 45).

Utlåtanden ha avgivits av *arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, försvarets civilförvaltning, krigsmaterielverket, fortifikations-*

förvaltningen och riksräkenskapsverket (Del II, s. 45—58). De hörda myndigheterna ha samtliga utom flygförvaltningen och riksräkenskapsverket uttalat sig för en omarbetning av gällande bestämmelser i ämnet. Riksräkenskapsverket har förklarat, att revisorernas uttalande icke bör föranleda annan åtgärd än att myndigheternas uppmärksamhet fästes på angelägenheten av att tjänstebilarna icke utnyttjas i sådana fall då resorna utan olägenhet för tjänsten kunna företagas med billigare färdmedel.

Utskottet. Beträffande frågan om allmänna resereglementets tillämplighet å färd med tjänstebil ha i remissutlåtandena delade meningar kommit till uttryck. Oavsett detta äro emellertid vederbörande myndigheter i stort sett ense med revisorerna om behovet av en översyn av bestämmelserna i kungörelsen 1931: 339. Jämväl utskottet hyser den uppfattningen, att en större precisering av förenämnda bestämmelser skulle vara önskvärd, då det onekligen förhåller sig så, att det sätt varpå tjänstebil nu utnyttjas mången gång framstår såsom mindre tillfredsställande, samtidigt som rätten att disponera sådant fordon i andra fall synes böra uttryckligen fastslås.

I detta sammanhang vill emellertid utskottet erinra om att Kungl. Maj:t den 26 april 1946 uppdragit åt statens sakrevision att i samråd med vederbörande myndigheter verkställa utredning och inkomma med förslag rörande reglering av bl. a. frågan om rätt för statsanställd att använda tjänstebil för resor som icke äro uteslutande föranledda av tjänsten. Till fullföljande härav har sakrevisionen framlagt förslag till ny kungörelse angående användningen av staten tillhöriga motorfordon. På grund av vissa omständigheter är ärendet alltjämt föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Då det enligt av utskottet under hand inhämtade upplysningar kan förutsättas, att vid det slutliga ställningstagandet till detta förslag jämväl de av revisorerna framförda synpunkterna komma att beaktas, har utskottet funnit sig böra inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmäla.

4:o) **Viss besiktningpersonal inom marinen.** Under försvarsdepartementet, § 6, ha revisorerna ifrågasatt indragning av viss besiktningpersonal inom marinen (Del I, s. 46 och 47).

Å personalförteckningen för pensionerad personal i arvodesbefattning inom marinen finnas uppförda åtta befattningar såsom besiktningsofficer. Innehavarna av dessa befattningar, vid vilka utgår arvode motsvarande lön i löneklass 29 av löneplan 1, tjänstgöra vid vart och ett av de fem kustartilleriförsvaren och de tre örlogsvärven. Inom Hemsö kustartilleriförsvaret är besiktningsofficeren tillika expeditionsofficer. Enligt försvarsväsendets rulla för innevarande år tillhöra av besiktningsofficerarna tre flottans reserv, två kustartilleriets reserv och tre vissa infanteriförbands reserver. I vederbö-

rande besiktningsexpeditioner vid Gotlands, Blekinge och Göteborgs kustartilleriförsvar samt i intendenturförvaltningen vid Sydkustens marindistrikt ingå dessutom särskilda besiktningsunderofficerare, varjämte vid Ostkustens marindistrikt och Stockholms örlogsstation tjänstgöra s. k. besiktningsmän. Samtliga sist angivna befattningshavare åtnjuta arvode motsvarande lön i löneklass 20 av löneplan 1.

Efter en kort redogörelse för nämnda besiktningspersonals arbetsuppgifter ha revisorerna uttalat följande.

»De till vissa marina enheter knutna befattningarna för besiktningsofficerare och besiktningsunderofficerare ha icke någon motsvarighet inom övriga försvarsgrenar. Vid arméns och flygvapnets lokalförband fullgöras här ifrågavarande arbetsuppgifter som regel av vederbörande tjänstegrenschefer med biträde av underställd personal. De förnödenheter av olika slag som skola undergå besiktning äro nämligen av så mångskiftande beskaffenhet, att en enda befattningshavare icke rimligen kan besitta den speciella sakkunskap som härutinnan i varje särskilt fall erfordras. Jämväl inom förenämnda marina enheter plägar också, såsom av det föregående framgår, fackutbildad personal tagas i anspråk för besiktning av materiel av mera komplicerad natur. Då vidare centralt upphandlade förnödenheter som regel icke underkastas förnyad besiktning, torde verksamhetsområdet för här berörda befattningshavare inom marinen vara jämförelsevis begränsat. Med hänsyn härtill synes det enligt revisorernas uppfattning kunna övervägas, huruvida icke ifrågavarande befattningar kunna indragas och därmed förbundna arbetsuppgifter, på sätt fallet är inom armén och flygvapnet, anförtros vederbörande tjänstegrenschefer.»

Utlåtanden ha avgivits av *marinförvaltningen* och *försvarets civilförvaltning* (Del II, s. 59—63). Marinförvaltningen har hemställt, att revisorernas förslag icke måtte föranleda till vidare åtgärd än som kan komma att bli resultatet av verkställda organisationsundersökningar. Civilförvaltningen har föreslagit att avsedda befattningar snarast indragas och deras arbetsuppgifter överflyttas på tjänstegrenschefer och dem underställd personal.

Utskottet. Såsom av försvarets civilförvaltnings remissutlåtande framgår, har statens organisationsnämnd i sina rapporter rörande organisationsundersökningar vid kustartilleriförsvaren och marindistriktens föreslagit, att befattningarna för besiktningsofficerare och besiktningsunderofficerare skola utgå ur organisationen. De besiktningspersonalen åvilande arbetsuppgifterna ha därvid förutsatts skola övertagas av tjänstegrenschefer och dem underställd personal. Förslaget, som helt överensstämmer med vad revisorerna i förevarande sammanhang förordat, är för närvarande föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Vid sådant förhållande har utskottet ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmäla.

5:o) Portions- och proviantredovisningen inom försvaret. Under försvarsdepartementet, § 7, ha revisorerna uttalat angelägenheten av en snar översyn över gällande föreskrifter rörande portions- och proviantredovisningen inom försvaret (Del I, s. 47—66).

Revisorerna ha först lämnat en översikt över gällande föreskrifter i ämnet och därefter redogjort för sina iakttagelser rörande bestämmelsernas praktiska tillämpning (s. 47—61).

Revisorerna ha härefter gjort följande uttalande.

»Enligt intendenturunderhållsreglementet äger truppförbandschef (mot-svarande) för bekostande av proviant å förbandets stationeringsort samt vid övningar utanför denna av högst 24 timmars varaktighet disponera ett årligt anslag, vars storlek i huvudsak bestämmes av dels gällande normalportionspris och dels det antal portionstagare som i vederbörlig ordning utspisats under året. Av de i ämnet meddelade föreskrifterna framgår vidare, att den dagliga proviantutvägningen vid förbanden grundar sig på av respektive kompanier upprättade s. k. portionsbesked, vilkas uppgifter sedermera sammanställas å ett flertal olika redovisningshandlingar för att slutligen överföras till särskilda månadssammandrag. Å dessa anges sålunda det antal portioner som under månaden i fråga bekostats av förenämnda proviantanslag. Det ligger i sakens natur att samtliga här berörda redovisningshandlingar böra överensstämma inbördes.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, ha emellertid beträffande vissa truppförband, vilkas portionsredovisning för sistförflutna budgetår närmare granskats av revisorerna, avsevärda differenser mellan portionsbeskedens och månadssammandragens uppgifter konstaterats. I fråga om visst förband uppgår skillnaden för hela budgetåret till i runt tal 5 800 portioner, representerande ett anslagsmässigt värde av ca 10 000 kronor. Av revisorerna verkställda stickprovsundersökningar rörande den inbördes överensstämmelsen mellan portionsjournaler och proviantdaglistor ha lämnat enahanda resultat. Att det faktiska portionsantalet merendels understiger det i månadssammandragen upptagna bestyrkes även därav, att vid vissa slumpvis gjorda jämförelser de utvägda proviantartiklarnas kvantiteter befunnits vara alltför små för att möjliggöra utspisning av all den personal, som uppgivits ha intagit ifrågavarande måltider. Revisorerna ha därjämte iakttagit, att en del förband i sina årsrapporter till arméförvaltningens intendenturavdelning redovisat helt andra siffror än de i vederbörande månadssammandrag upptagna. Slutligen må framhållas, att de till revisorerna insända redovisningshandlingarna ofta förts på ett mindre tillfredsställande sätt. Raderingar och andra ändringar liksom rena summeringsfel förekomma sålunda i stor utsträckning. Åtskilliga portionsjournaler synas i efterhand ha renskrivits på maskin. Vederbörliga portionsbesked saknas även understundom.

Med hänsyn till bl. a. sist anförda omständigheter kunna icke de beräkningar som revisorerna verkställt rörande det högsta antalet utspisade

portioner i olika fall göra anspråk på absolut tillförlitlighet. Vid de av revisorerna från skilda utgångspunkter företagna undersökningarna ha emellertid så betydande differenser mellan föreliggande uppgifter konstaterats, att brister i redovisningen måste anses vara för handen. Då granskningen omfattat ett jämförelsevis stort antal truppförband och nästan genomgående lett till samma resultat, torde man vidare vara berättigad antaga, att det nu påtalade förfaringssättet icke utgör någon tillfällig företeelse inom armén. Huruvida motsvarande förhållanden förekomma även vid övriga försvarsgrenar ha revisorerna icke varit i tillfälle att undersöka.

Vid granskningen ha revisorerna jämväl uppmärksammat en del andra mindre tillfredsställande förhållanden. En redogörelse för dessa iakttagelser har lämnats i det föregående. I anslutning härtill vilja revisorerna särskilt framhålla, att en allmän tendens till förbrukning mot budgetårets slut av tidigare inbesparade anslagsmedel kunnat konstateras. Ett betydande exempel härpå utgör det förband som under juni månad utspisat stora kvantiteter varor, vilka i fråga om anskaffningskostnader avsevärt skilja sig från de i normalportionsstaten ingående proviantartiklarna.

Vad sålunda förevarit finna revisorerna anmärkningsvärt. Till följd av de felaktigheter som begåtts i redovisningshänseende torde kronan ha åsamkats icke avsedda utgifter till betydande belopp. Att de för intendenturunderhållstjänsten närmast ansvariga myndigheterna brustit i nödig kontroll synes vidare uppenbart, helst som gällande bestämmelser mycket noggrant föreskriva vad militärbefälhavare och förbandschefer samt dem underställda intendentur ha att iakttaga härutinnan. Det torde få förutsättas, att vederbörande revisionsorgan vidtaga de åtgärder som med hänsyn till de ovan berörda förhållandena kunna befinnas påkallade.

Enligt revisorernas mening äro emellertid de konstaterade felaktigheterna av sådan natur, att en översyn av hela redovisningssystemet synes ofrånkomlig. I första hand bör därvid tillses, att förutsättningar skapas för en betryggande kontroll. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, kan icke med ledning av nu förefintliga registreringshandlingar någon uppgift erhållas rörande personalstyrkan vid respektive kompanier under olika tidsperioder. Det är därför icke möjligt att utan särskild omgång kontrollera, i vad mån portionsbeskeden svara mot det faktiska antal portionstagare som varit i tjänst viss dag. Detta synes revisorerna vara en brist som snarast bör avlägsnas. För framtiden torde därför — oberoende av portionsredovisningen — böra föras särskilda styrkebesked, vilka fortlöpande återspegla dagsläget i nu berörda avseende. Vederbörande redovisningshandlingar böra vidare tid efter annan genom central förvaltningsmyndighets försorg stickprovsmässigt granskas direkt vid förbanden. Sådan lokal granskning sker nu, såvitt gäller armén, endast undantagsvis av förrådskontrollkontoret inom arméförvaltningens intendenturavdelning. På försvarets civilförvaltning åter synes över huvud taget icke ankomma att ägna dessa förhållanden någon uppmärksamhet i samband med ämbetsverkets revisionsverksamhet.

Vid den av revisorerna förordade översynen bör vidare övervägas, huruvida icke vissa förenklingar skulle kunna vidtagas i den mången gång omständliga arbetsrutin som nu tillämpas på förevarande område. Jämväl grunderna för normalportionsprisets beräkning, vilka förefalla onödigt komplicerade och därtill förete vissa skiljaktigheter de olika försvarsgrenarna emellan, böra lämpligen upptagas till omprövning. Över huvud taget synes det önskvärt, att erforderliga föreskrifter och redovisningshandlingar såvitt möjligt få en för samtliga försvarsgrenar enhetlig utformning.

Viss saklig ändring i de nu gällande bestämmelserna synes vidare böra övervägas. Såsom tidigare framhållits, må vid armén och flygvapnet såsom hel portion redovisas även sådan portion som under viss dag endast delvis uttagits, medan inom marinen en bokföringsmässig åtskillnad visserligen göres mellan olika måltider men anslagsavräkningen samtidigt grundas på hela den portionsberättigade styrkan, oavsett permissioner. Detta ger förbanden möjlighet att i anslagshänseende göra icke obetydliga besparingar, vilka i allmänhet utnyttjas för portionsförstärkningar av skilda slag. Av i det föregående anförda exempel framgår, att somliga förband under söndagar utspisa särskilda aftonmål till återvändande permittenter, varigenom möjlighet yppats att räkna anslag å ett högre portionsantal för hel dag än vad eljest skulle ha varit fallet. Enligt revisorernas uppfattning kan ett sådant redovisningssystem icke anses sakligt motiverat. Erinras må att i den s. k. normalportionsstaten ingå proviantartiklar till sådana mängder och av sådan beskaffenhet att personalens näringsbehov i full utsträckning skall täckas. Härtill kommer vidare, såsom en marginal, ett kontant belopp, motsvarande vissa procent av ifrågavarande varumängders värde. Under speciella omständigheter plägar dessutom särskild portionsförstärkning utgå; den lämnade redogörelsen ger f. ö. vid handen, att åtskilliga förband som under sistförflutna budgetår tillerkänts sådan förstärkning kunnat åtminstone i viss omfattning ombesörja sin mathållning inom den ordinarie kostnadsramen. I allmänhet torde också det normala kosthållet väl förslå för att tillgodose de krav på fullgod näring som tjänstgöringen föranleder. Det synes därför oegentligt att de teoretiska besparingar, som uppstå genom att vissa portionstagare icke intaga dagens alla mål vid förbandets matinrättning, skola få disponeras under löpande budgetår, varigenom belastningen på vederbörande riksstatsanslag ökar. Ur de enskilda förbandens synpunkt verkar därjämte systemet mycket ojämnt. Enligt revisorernas uppfattning tala starka skäl för en sådan omläggning av portionsredovisningen, att i fortsättningen allenast de proviantkostnader som i varje särskilt fall belöpa sig på verkligt utspisade måltider få bestridas av tillgängliga anslagsmedel.

Ett speciellt problem i nu berörda avseende utgör mathållningen för de personalkategorier som f. n. äga rätt att mot ersättning utbekomma kronportion. Då vederbörande efter eget gottfinnande kunna bestämma i vilken utsträckning denna rätt skall begagnas under viss dag, låter det sig icke göra att mera exakt beräkna det antal portioner som för varje måltid skall

tillhandahållas denna grupp portionstagare, även om viss ledning kan erhållas från den uppgift om försålda matkuponger som lämnas i särskild ordning. Det ligger f. ö. i sakens natur att vissa måltider — i allmänhet de mest kostnadskrävande — äro mera begärliga än andra och därför utnyttjas i större utsträckning, ett förhållande som måste verka till nackdel för de vanliga portionstagarna. Vid sin granskning ha revisorerna också uppmärksammat, att de dagliga divergenserna i fråga om antalet portioner av här avsett slag vid många förband äro betydande.

Uppenbart är att nu berörda omständigheter måste i hög grad komplicera portionsredovisningen. Frånsett detta framstår rätten att utbetomma portion i betraktande av ersättningsbeloppets ringa storlek som en speciell avlöningsförmån, till vilken någon motsvarighet i allmänhet icke förefinnes på andra håll inom statsförvaltningen. Enligt revisorernas mening kan därför ifrågasättas, huruvida denna förmån i fortsättningen bör bibehållas. I varje fall torde den ersättning de enskilda portionstagarna ha att erlægga för utbetommen portion böra bringas att bättre svara mot kronans faktiska kostnader härför och även fastställas enhetligt för samtliga tre försvarsgrenar. Anses portionsrätten över huvud taget böra bibehållas för framtiden, synas vidare i syfte att eliminera förut berörda komplikationer vissa förändringar i gällande redovisningssystem böra genomföras. Olika utvägar kunna därvid prövas. En möjlighet vore, att vederbörande portionsstagare ålades att till intendenturexpeditionen anmäla vilka måltider han påföljande dag ämnade intaga vid förbandet. Det skulle även kunna övervägas, huruvida icke här ifrågavarande matkuponger borde försäljas — åtminstone vad beträffar vederbörande förbands egen personal — i form av särskilda häften, gällande samtliga eller vissa måltider under viss vecka eller månad, på sätt nu understundom sker vid abonnemang å privata näringsställen. I detta sammanhang vilja revisorerna erinra därom, att 1942 års revisorer under § 7 av sin berättelse gävo uttryck åt den uppfattningen, att av enskild portionstagare utbetommen kronportion icke borde få medföras till familjebostad. Sedermera har också, såvitt angår marinen och flygvapnet, föreskrivits, att sådan portion skall intagas inom vederbörlig matinrättning. För arméns vidkommande har dock någon ändring härutinnan icke skett. Med hänsyn till att här ifrågavarande förmån — som alltjämt utnyttjas i betydande omfattning — numera knappast har något sakligt berättigande och dessutom kan begagnas på icke avsett sätt ha revisorerna funnit sig böra föreslå, att densamma för framtiden borttages.

Vid sin förevarande granskning ha revisorerna slutligen uppmärksammat, att de i månadssammandragens avgångskolumner angivna kvantiteterna proviantartiklar av olika slag i vissa fall äro större än motsvarande avgångssiffror i proviantdaglistorna. Enligt vederbörande inventeringsbesked ha vid magasinsinventeringarna månadssammandragens uppgifter godtagits. Ett dylikt förfaringssätt synes med hänsyn till sina konsekvenser betänkligt. I anslutning härtill ha revisorerna iakttagit, att de i avskrivningskungörelsen (SFS nr 525/134) intagna bestämmelserna angående be-

räkning av s. k. naturligt svinn måste anses leda till i olika hänseenden otillfredsställande resultat. Denna fråga har närmare behandlats av 1946 års revisorer, som — med hänsyn till bl. a. de möjligheter till underslev det nuvarande systemet innebure — funno starka skäl tala för en revision av avskrivningskungörelsens bestämmelser. Revisorernas uppfattning biträdades av 1947 års riksdag, som i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om utredning av hithörande spörsmål. Sedan försvarets civilförvaltning fått i uppdrag att verkställa sådan utredning, har ämbetsverket hösten 1948 avgivit förslag till nya bestämmelser. Ärendet är f. n. beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Enligt revisorernas mening vore det önskvärt om jämväl denna fråga kunde bringas till en lösning i förevarande sammanhang.

Då kostnadsbesparingar torde kunna ernås genom en omläggning efter ovan berörda riktlinjer av det inom försvaret tillämpade systemet för proviant- och portionsredovisningen, finna revisorerna det angeläget att en översyn av gällande föreskrifter i ämnet snarast kommer till stånd.»

Reservation har avgivits av två av revisorerna (s. 66 och 67).

Utlåtanden ha avgivits av *arméförvaltningens intendenturavdelning*, *marinförvaltningen*, *flygförvaltningen* och *försvarets civilförvaltning* (Del II, s. 63—94). Förstnämnda myndighet har sammanfattningsvis yttrat följande.

Intendenturavdelningen finner det påtagligt, att brister i olika hänseenden förefunnits vid de av riksdagsrevisorernas undersökning berörda förbanden med avseende på handhavandet av redovisningshandlingarna. Av vad hittills framkommit vid den av intendenturavdelningen gjorda preliminära utredningen har det emellertid av allt att döma icke kunnat konstateras, att kronan genom de fel, som i formellt avseende begåtts, har åsamkats icke behöriga utgifter.

I den mån nöjaktiga förklaringar icke kunna lämnas av förbanden beträffande de erinringar, som gjorts av revisorerna, kommer intendenturavdelningen att överlämna ärendena till försvarets civilförvaltning för handläggning i den ordning, som stadgas för anmärkningsmål.

Med beaktande av de av riksdagens revisorer gjorda iakttagelserna avser intendenturavdelningen att i samråd med statens organisationsnämnd och försvarets civilförvaltning verkställa en översyn av redovisningssystemet närmast med tanke på önskvärd skärpning av kontrollen. Innan en sådan översyn kommer till stånd har intendenturavdelningen emellertid funnit, att vissa åtgärder böra vidtagas, som icke behöva föregripa densamma. Sålunda har intendenturavdelningen på grundval av de iakttagelser, som gjorts vid den tidigare omnämnda granskningen av förbandens redovisningshandlingar i samband med den av intendenturavdelningen anordnade utbildningskursen under chefens för förrådskontrollkontoret ledning, anmodat militärbefälhavarna utfärda sådana föreskrifter att den stabsintendent och regementsintendent åvilande kontrollen beträffande portionsredovisningen skärpes och utövas med största omsorg och noggrannhet, varvid jämväl förutsatts att vederbörande stabsintendent i berört hänseende skall verkställa inspektion minst en gång årligen vid varje förband inom militärområdet.

Intendenturavdelningen avser vidare att meddela föreskrifter syftande till att direkt förbjuda att »besparingar» å regementes proviantanslag åstadkommes därigenom, att måltid utspisas till hemvändande permittenter (tjänstlediga) utöver för övrigt manskap tillämpad stat och dagordning,

att koncept till portionsbesked skall upprättas och förvaras vid vederbörligt kompani (motsvarande),

att då förhållandena i något avseende giver anledning till ändring i portionsredovisningen, noggrant skall uppmärksammas att ändringen införes i samtliga berörda handlingar och bestyrkes med signatur.

Beträffande ifrågasatt åtgärd att borttaga nuvarande bestämmelse rörande dispositionsrätten för de besparingar, som uppstå vid förbanden genom att manskap i samband med permission endast intaga enstaka måltider vid förbandet, är intendenturavdelningen av den uppfattningen, att detta icke utan allvarligt men för manskapets förplägnad låter sig göra, därest icke kompensation i någon form samtidigt erhålles. Intendenturavdelningen kommer i samband med förslag till nya bestämmelser för normalportionsprisets beräkning att upptaga denna fråga till fortsatt bedömning.

Beträffande rätten för vissa befattningshavare att under nu tillämpade former mot kontant ersättning uttaga kronportion anser sig intendenturavdelningen icke kunna föreslå någon ändring. Ämbetsverket kommer att med uppmärksamhet följa prisutvecklingen för den händelse anledning skulle uppstå att föreskriva ändring i grunderna för ersättningsbeloppets beräkning.

Civilförvaltningen har bl. a. anfört följande.

Av vad revisorerna anfört måste anses framgå, att de föreskrivna redovisningshandlingarna i olika hänseenden förts på ett bristfälligt sätt. Det vill synas, som om anledning ur kontrollsynpunkt föreläge att verkställa en översyn av bestämmelserna för portions- och proviantredovisningen vid försvaret. Denna översyn torde böra omfatta såväl arbetsrutiner, blanketter samt de redovisningstitlar, som finnas upplagda för bokföring av mathållningskostnader. Det vore måhända befogat, att såsom revisorerna föreslagit till behandling upptaga jämväl frågorna om normalportionsprisets beräkning, grunderna för fastställande av förbands proviantanslag samt prissättning vid försäljning till enskilda. I samband med denna översyn torde även böra undersökas möjligheterna att skapa större enhetlighet försvarsgrenarna emellan.

Utskottet. Med anledning av de erinringar som revisorerna framställt mot portions- och proviantredovisningen vid vissa arméförband har arméförvaltningens intendenturavdelning verkställt särskild utredning i ämnet. Intendenturavdelningen har därvid ansett sig kunna konstatera, att i åtskilliga fall tillfredsställande förklaring lämnats rörande de av revisorerna påtalade förhållandena. I andra fall åter synas mer eller mindre allvarliga brister i redovisningen ha förelegat. Dessa brister sägas företrädesvis ha varit av formell natur. Enligt vad utskottet under hand erfarit ha dock de begångna felaktigheterna åtminstone beträffande två förband inneburit, att disponibla anslagsmedel överskridits.

I vissa avseenden har intendenturavdelningen redan vidtagit åtgärder i syfte att vinna rättelse för framtiden. Intendenturavdelningen har vidare förklarat sig ha för avsikt att i samråd med statens organisationsnämnd

och försvarets civilförvaltning verkställa en översyn av redovisningssystemet närmast med tanke på önskvärd skärpning av kontrollen. Det har förutsatts, att av revisorerna gjorda iakttagelser och framförda synpunkter beträffande hithörande spörsmål därvid skola beaktas. Intendenturavdelningen är dock av den uppfattningen, att nuvarande bestämmelse rörande dispositionen av uppkommande besparingar icke kan borttagas, därest icke kompensation i någon form samtidigt erhålles. Ej heller har intendenturavdelningen ansett sig kunna tillstyrka någon ändring i rätten för vissa befattningshavare att under nu tillämpade former mot kontant ersättning uttaga kronportion.

Med understrykande av de av revisorerna anförda synpunkterna har jämväl försvarets civilförvaltning anslutit sig till förslaget om en översyn av bestämmelserna för portions- och proviantredovisningen vid försvaret. I likhet med arméförvaltningens intendenturavdelning har civilförvaltningen dock givit uttryck åt den uppfattningen, att rätten för vissa befattningshavare att mot ersättning utbekomma kronportion alltjämt bör bibehållas, även om ämbetsverket ansett skäl tala för en omprövning av frågan i vad mån sådan portion bör få medtagas till familjebostad.

För egen del finner utskottet behovet av en översyn av hithörande bestämmelser vara väl styrkt. Utskottet vill härutinnan särskilt understryka angelägenheten av att den fortlöpande kontrollen effektiviseras. Strävandena synas lämpligen böra inriktas på att få till stånd ett system, enligt vilket avstämning av det för olika tidsperioder uppgivna antalet portions-tagare mot de faktiska grundhandlingarna utan omgång kan ske. Av stor vikt torde även vara, att förefintliga möjligheter till förenkling av nu tillämpad arbetsrutin m. m. omsorgsfullt tillvaratagas samt att de nya föreskrifterna i görligaste mån få en för samtliga försvarsgrenar enhetlig utformning. Utskottet kan vidare i princip ansluta sig till revisorernas förslag om en sådan omläggning av portionsredovisningen, att i fortsättningen allenast de proviantkostnader som i varje särskilt fall belöpa sig på verkligt utspisade måltider få bestridas av tillgängliga anslagsmedel. Ett sådant system skulle otvivelaktigt i högre grad än det nuvarande vara ägnat att befordra reda och enkelhet i redovisningen. Det är å andra sidan uppenbart, såsom arméförvaltningens intendenturavdelning framhållit, att det inkomstbortfall som därigenom skulle uppstå för förbanden kan komma att menligt inverka på förplägnadsstandarden, varför kompensation härför i någon form bör lämnas. Olika utvägar stå därvid till buds. En möjlighet vore att intendenturavdelningen bemyndigades medgiva särskild portionsförstärkning vid sådana tillfällen, då detta enligt vissa generella regler prövades lämpligt eller oundgängligen nödvändigt. Det borde f. ö. vara möjligt för intendenturavdelningen att på grundval av föreliggande statistik få fram uppgifter om den faktiska mathållningskostnaden per man och dag, vilka uppgifter kunde tagas till utgångspunkt för en omräkning av normalportionspriset, därest detta skulle anses otillräckligt.

Med hänsyn till vad remissmyndigheterna härutinnan anfört anser sig utskottet icke kunna tillstyrka något upphävande av rätten för vissa befattningshavare att mot kontant ersättning utbekomma kronportion, vilket av revisorerna ifrågasatts. En omprövning av ersättningsbeloppets storlek synes dock böra ske. Utskottet vill i detta sammanhang även erinra om att vid armén — i motsats till vad fallet är inom övriga försvarsgrenar — rätt föreligger att medtaga sådan portion till familjebostad. På av revisorerna anförda grunder anser utskottet, att denna undantagsförmån bör borttagas.

Såsom ovan framhållits har arméförvaltningens intendenturavdelning ställt en översyn av nu ifrågavarande redovisningssystem i utsikt. Med hänsyn härtill har utskottet — som anser sig böra förutsätta att de av utskottet i det föregående utvecklade synpunkterna därvid skola beaktas — velat inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

6:o) Järvafältets jordbruk. Under försvarsdepartementet, § 8, ha revisorerna framställt vissa erinringar beträffande Järvafältets jordbruk (Del I, s. 67—74).

Järvafältet har alltsedan år 1905 tjänat som övningsfält för de i Stockholm förlagda trupperna. Genom nya markinköp har det successivt utvidgats. Fältet omfattar 5 556 har, därav 2 216 har åker, äng och betesmark, 2 570 har produktiv skogsmark, 385 har impediment, 196 har sjöar och vattdrag samt 189 har kaserntomter.

Till södra delen av fältet ha kaserner och andra fasta militära anläggningar förlagts. Sålunda ligga här kasernanläggningarna för Svea livgarde, Svea artilleriregemente, Svea ingenjörkår, Signalregementet och infanteriets kadettskola samt vissa krigsmaterielverkets förrådsanläggningar och en avdelning av försvarets forskningsanstalt. I mitten av fältet ligger Svea flygflottilj med dess flygfält.

Den löpande ekonomiska förvaltningen av fältet åvilar närmast chefen för IV. militärområdet. För fältet gällande stater fastställas av fortifikationsförvaltningen. Nybyggnadsfrågor underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Huvuddelen av Järvafältets mark är upplåten för militära övningar. Detta gäller såväl skogsmark som åker och äng. Skogen brukas i militärförvaltningens egen regi, under det att åkerjorden utarrenderas.

På fältet finnas f. n. 46 utarrenderade jordbruksgårdar. På grund av att marken disponeras även för övningar brukas huvuddelen av åkerjorden i vall. Brödsäd och potatis odlas även i viss utsträckning, men ersättning utgår icke för skador genom nedtrampning. Vid markskador genom tyngre fordon åligger det dock kronan att återställa marken i förutvarande skick. Underhåll och mindre reparationer av jordbruksgårdarnas byggnadsbestånd åvila enligt arrendekontrakten arrendatorerna, under det att kronan svarar

för nybyggnadsskyldighet och mera omfattande reparationer. Åtskilliga gårdar användas mot särskild ersättning även såsom inkvarteringsgårdar. Vissa av fastigheterna lida intrång av skarpskjutningar.

Förutom för jordbruksändamål är en mindre del av marken upplåten såsom tomtarrenden. Sådana finnas till ett antal av 62. Härjämte finnas 44 hyreslägenheter. Inom området finnes även ett mindre antal fastigheter, huvudsakligen lägenheter och tomter, vilka icke tillhöra kronan.

Utöver de allmänna vägar, som genomkorsa fältet, finnes ett antal vägar, vilka underhållas i fältets regi, därav 8 vägmil av relativt god beskaffenhet.

Järvafältet har i inköp kostat i runt tal 9 miljoner kronor. De jämförelsevis låga inköpskostnaderna — i genomsnitt 16,2 öre per kvm — förklaras av att markförvärven till övervägande del ägt rum redan då fältet bildades och innan den nuvarande bebyggelsen gripit omkring detsamma. Statsverket uppbär inkomster från fältet dels i form av arrende och hyror för jordbruksgårdar och lägenheter, dels ock av skogsdriften och genom försäljning från grustag. På sätt gäller för övriga fastigheter och övningsfält, vilka redovisas under försvarets fastighetsfond, skola enligt förvaltningsbestämmelserna samtliga inflytande inkomster inlevereras direkt till statsverket genom uppdebitering på särskilda inkomstitlar, medan utgifterna kräva beviljande av särskilda anslag.

Revisorerna ha lämnat vissa uppgifter om fältets inkomster och utgifter under åren 1911—1950 å s. 68 och 69, vartill utskottet får hänvisa.

Frågan om jordbrukets rationella anordnande på Järvafältet har nyligen varit föremål för övervägande av särskilda sakkunniga, 1946 års järvafältskommitté, som haft att undersöka om och i vilken omfattning fältets fastigheter vid då löpande arrendeperiods utgång i mars 1948 fortfarande kunde utarrenderas med hänsyn till att fältet måste kunna effektivt utnyttjas för de militära övningarna; vidare skulle förslag uppgöras till fortsatt upplåtelse, sammanslagning eller upphörande av arrenden. Å s. 69—73 redogöra revisorerna i korthet för Järvafältskommitténs i april 1947 avgivna yttrande samt de förslag, som framlagts av 1950 års arrendeuppskattningskommitté för Järvafältet — som hade till uppgift att verkställa arrendeuppskattning och uppgöra förslag till nya arrendevillkor för jordbruksarrenden inom fältet — ävensom för vissa iakttagelser som revisorerna gjort beträffande några av gårdarna.

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

»Frågan om det framtida ordnandet av jordbruksförhållandena på Järvafältet har på senare år aktualiserats, främst med hänsyn till att byggnadsbeståndet på jordbruksgårdarna flerstädes befinner sig i mycket bristfälligt skick. Revisorerna ha vid besök på övningsfältet kunnat konstatera, att oaktat ett icke ringa antal bostäder och ekonomibyggnader under de senare åren undergått reparation eller ombyggnad, åtskilliga byggnader på gårdarna äro bristfälliga eller t. o. m. förfallna. I viss utsträckning synas bristerna vara att hänföra till normal förslitning, sammanhängande med byggnadernas ålder. På vissa håll åter synes det löpande underhållet ha eftersatts i

sådan utsträckning, att byggnadernas livslängd förkortats. Större reparationer eller nybyggnader ha härigenom nödvändiggjorts tidigare än vad som eljest skulle ha varit fallet. Med anledning därav vilja revisorerna understryka vikten av att underhållsskyldigheten ägnas en verksammare tillsyn.

Vid de utredningar, som verkställts genom vederbörande militära myndigheters försorg, har eftersträfvats att i görligaste mån inskränka för jordbruksändamål erforderliga om- och nybyggnader genom sammanslagning av i första hand mindre arrendeenheter. Enligt revisorernas mening kan en dylik rationalisering i många fall vara motiverad, särskilt då det gäller små gårdar, vilka icke äro bärkraftiga som självständiga jordbruk, eller då byggnadsbeståndet — såsom fallet är med några gårdar på Järvafältet — är så ålderdomligt att man knappast kan räkna med att bevara någon del därav för längre tid framåt. I de framlagda rationaliseringsplanerna har emellertid föreslagits, att även fullt bärkraftiga gårdar, i några fall av betydande areal, skola sammanläggas med andra. Ett fall avser en gård med omkring 80 har jordbruksjord och med förhållandevis goda byggnader; denna skulle enligt förslaget sammanföras med en annan större gård, varigenom skulle bildas en gård om tillhoppa 263 har. Även om jordbruksdriften på Järvafältet är underkastad inskränkningar med hänsyn till militära övningsförhållanden, torde även jordbruk med betydligt mindre areal än den nyss nämnda få anses som fullt bärkraftiga. Det är enligt revisorernas mening icke lämpligt att dylika gårdar nedläggas som självständiga jordbruk allenast i avsikt att staten såsom jordägare därigenom skall undgå byggnadsskyldigheten på gårdarna. Att märka är också, att några av arrendatorerna tidigare varit ägare till gårdarna eller äro barn till förutvarande ägare och uppvuxna på gårdarna. I sådana fall synes det mindre skäligt, att arrendeförhållandena bringas att upphöra utan att tillräckligt bärande skäl äro för handen.

Föreliggande rationaliseringsplaner — till vilka vederbörande myndigheter ännu icke tagit ställning — medföra att åtskilliga arrendatorer känna sig stå inför hotet att nödgas frånträda sina arrenden och söka sin utkomst på annat håll. Denna osäkerhetskänsla förstärkes genom att arrendekontrakten utlöpa den 14 mars 1951 med skyldighet för arrendatorerna att avflytta utan särskild uppsägningstid, och full klarhet råder ännu icke rörande möjligheterna att erhålla ytterligare förlängning av arrendeavtalen. Enligt revisorernas mening måste skäligheten av en dylik uppgörelse starkt ifrågasättas. Ovisshet rörande ett arrendes giltighetstid torde också i allmänhet medföra risk för att jordbrukets och byggnadernas underhåll eftersättes. Det är därför angeläget, att en plan fastställles för den framtida rationaliseringen av jordbruken på övningsfältet, varvid samråd med lantbruksnämnden i länet lämpligen bör äga rum. Även hänsynen till arrendatorerna kräver, att arrendeförhållandena icke bringas att upphöra med alltför kort varsel.

Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen skulle ett antal går-

dar i Järvafältets sydvästra del enligt föreliggande förslag sammanslås till ett större jordbruk, benämnt Spånga storgård och omfattande omkring 150 har. För jordbruket förutsättes nybyggnad av ekonomihus vid Tensta eller Spångaby för en kostnad, som år 1947 beräknats till 175 000 kronor. Då det torde vara mycket ovisst huruvida ett jordbruk av denna storlek i omedelbar anslutning till tätbebyggelsen i Spånga församling av Stockholms stad kan bli bestående, måste revisorerna ifrågasätta lämpligheten av att en nybyggnad av större ekonomihus på denna plats kommer till stånd.»

Utlåtanden ha avgivits av *fortifikationsförvaltningen* samt *Stockholms läns och stads lantbruksnämnd* (Del II, s. 94—100).

Fortifikationsförvaltningen har bl. a. förklarat sig dela revisorernas uppfattning att en plan bör fastställas för jordbrukens framtida rationalisering samt upplyst att ämbetsverket under senare år vidtagit vissa åtgärder i sådant syfte.

Lantbruksnämnden har förklarat sig i allt väsentligt kunna dela revisorernas uppfattning i ärendet.

Utskottet. I sitt över förevarande paragraf avgivna remissutlåtande har fortifikationsförvaltningen förklarat sig helt dela revisorernas uppfattning rörande angelägenheten av att en plan fastställs för den framtida rationaliseringen av jordbruken på Järvafältet. Fortifikationsförvaltningen har samtidigt erinrat om att ämbetsverket i underdånig skrivelse den 5 juli 1947 hemställt att Kungl. Maj:t — för möjliggörande av ett allsidigt bedömande av frågan om den framtida dispositionen av övningsfältet — måtte uppdraga åt för ändamålet lämpliga personer att med hänsyn tagen till sociala och kommunala intressen verkställa en överarbetning av det förslag som tidigare avgivits av 1946 års järvafältskommitté. Enligt vad utskottet under hand erfarit är frågan om ett igångsättande av en sådan utredning inom en nära framtid f. n. föremål för Kungl. Maj:ts övervägande. Utskottet, som förutsätter att de jordbrukspolitiska synpunkterna därvid tillbörligen beaktas, har med hänsyn härtill ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

7:o) **Vatten- och avloppsanläggningar inom Sköns, Alnö och Timrå kommuner.** Under socialdepartementet, § 10, ha revisorerna framfört vissa synpunkter rörande vatten- och avloppsanläggningarna inom Sköns, Alnö och Timrå kommuner (Del I, s. 77—94).

Efter en närmare redogörelse för ordnandet av vatten- och avloppsanläggningar i berörda kommuner (s. 77—92) ha revisorerna uttalat följande.

»Alltsedan år 1938 ha betydande belopp av statsmedel investerats i vatten- och avloppsanläggningar inom Sköns, Alnö och Timrå kommuner. Till-

komsten av dessa stora arbetsföretag, vilkas utförande skett på grundval av de utav Kungl. Maj:t den 30 december 1938 uppdragna riktlinjerna, får ses mot bakgrunden främst av den betydande arbetslöshet, som för denna bygd blivit en följd av de omfattande rationaliseringsåtgärderna och driftsnedläggelserna inom sågverksindustrin i slutet av 1920- och början av 1930-talet, men även angelägenheten att genom en samverkan de berörda kommunerna emellan ernå en för dem ändamålsenlig lösning av vatten- och avloppsfrågan. Anläggningsarbetena ha i huvudsak utförts såsom statliga beredskapsarbeten i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens regi samt fortskridit etappvis, allteftersom arbetslösheten påkallat deras igångsättande. De hittillsvarande anläggningskostnaderna för nyssnämnda arbeten uppgå enligt av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen lämnade uppgifter till ca 15 148 000 kronor, fördelade på Sköns, Alnö och Timrå kommuner med respektive 6 627 000, 4 198 000 och 4 323 000 kronor. Av statsmedel har utgått totalt ca 11 000 000 kronor.

Revisorerna, som avlagt besökt inom Sköns och Alnö kommuner, ha därvid varit i tillfälle att konstatera det stora värde de utförda anläggningarna fått för de berörda kommunerna och deras bebyggare. Betydelsen av företagen sammanhänger icke blott med de rikliga arbetstillfällena, som under arbetenas utförande erbjudit sig för bekämpande av den utomordentligt svåra arbetslöshet, som varit rådande och som alltjämt till viss del dröjer sig kvar i dessa trakter. Även indirekt har anläggningen blivit av den största betydelse genom de gynnsammare förutsättningar för en uppblomstring av näringslivet och utkomstmöjligheterna i orten, som vattenförsörjningens ordnande utan tvivel inneburit. Härtill kommer att ur bostadshygieniska synpunkter anläggningens tillkomst bidragit till att skapa förbättrade förhållanden i bygden.

Abonmentanslutningen till det kommunala vatten- och avlopps nätet är, särskilt i betraktande av den inom vissa delar av kommunerna spridda bebyggelsen, mycket god. Inom Sköns kommun äro sålunda ca 1 450 bostadsfastigheter med 2 950 bostadslägenheter eller i runt tal 80 procent av hela bostadsbeståndet försedda med vattenledning och i de allra flesta fall även med avloppsledning. Dessutom finnes relativt god tillgång till sötvatten för industrierna. Av Alnö kommuns 5 265 invånare, fördelade på 1 800 hushåll och 1 200 bostadsfastigheter, ha f. n. 995 hushåll med 3 355 personer i 640 bostadshus anslutning till kommunens vattenledningsanläggning, medan samtliga bostadshus utom 46 äro anslutna till de kommunala avloppsledningarna.

Även om det sålunda knappast torde råda något tvivel om att anläggningen blivit till mycket stort gagn för de berörda kommunerna, måste revisorerna å andra sidan konstatera, att de villkor, vilka förknippats med företagets tillkomst, till vissa väsentliga delar icke tillfredsställande uppfyllts. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 30 december 1938 skulle de tre kommunerna genom överenskommelser var för sig med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen bl. a. förbinda sig att ingå avtal inbördes om distribution

av vatten från Sköns vattenledningsanläggning till Alnö och Timrå kommuner samt om underhåll och drift av de för den gemensamma vattenförsörjningen erforderliga delarna av anläggningen, vilket avtal skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning. Vidare skulle kommunerna ansvara för anläggningens framtida underhåll och drift. Sedan Kungl. Maj:ts beslut återkallats i vad gäller Timrå, har dåvarande arbetsmarknadskommissionen i samband med beviljande av bidrag till denna kommun bl. a. meddelat föreskrifter av motsvarande innebörd. Genom kontrakt med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ha Sköns och Alnö kommuner var för sig påtagit sig nyss berörda förpliktelser, medan Timrå gentemot dåvarande arbetsmarknadskommission iklätt sig motsvarande åtaganden.

Något avtal kommunerna emellan om den gemensamma vattenförsörjningens ordnande har emellertid ännu icke kommit till stånd. I stället tillämpas tills vidare provisoriskt vissa i ett tidigare upprättat avtalsförslag angivna principer för distributionen av vatten och fördelningen av kostnaderna för den gemensamma vattenanläggningens drift och underhåll. Icke heller har frågan om anläggningarnas förnyelse ännu erhållit en fullt tillfredsställande lösning. Finansieringsplaner innefattande bestämda beräkningar rörande det erforderliga kommunala fonderingsbehovet ha sålunda upprättats först på senare tid; betydande svårigheter synas för övrigt föreligga att tillämpa de enligt dessa planer beräknade avsättningarna. Detta har, som av den lämnade redogörelsen framgår, bl. a. medfört att avsättningarna till anläggningarnas förnyelse icke kunnat verkställas i en mot det beräknade behovet svarande omfattning, varför betydande underskott i fonderingen uppkommit. Vattenverkens ekonomi synes dessutom vara sådan, att avsättningskostnaderna liksom utgifter för kapitalökningar icke kunnat täckas av löpande inkomster utan i större eller mindre utsträckning måst finansieras i annan ordning. Inom Alnö kommun är sålunda läget f. n. sådant, att fonderingsbehovet i sin helhet kan tillgodoses endast genom kommunala subventioner i form av uttaxeringar.

Nu berörda förhållanden finna revisorerna mindre tillfredsställande. Sedan numera över ett decennium förflutit efter företagets tillkomst, framstår det givetvis som angeläget, att frågan om den gemensamma vattenförsörjningens ordnande inom de berörda kommunerna bringas till en slutlig lösning. Även om, som nämnts, ett visst system f. n. provisoriskt tillämpas i avseende å de frågor, som hänga samman med den gemensamma vattendistributionen, måste likväl formlösheten och avsaknaden av för parterna definitiva bindande regler för samarbetet vara ägnad att skapa viss oklarhet rörande innebörden i och omfattningen av kommunernas åtaganden beträffande anläggningens framtida drift och underhåll, samt medföra ett osäkerhetstillstånd, vilket kan bidra till att motverka frågan om en rationell lösning av den gemensamma vattenförsörjningens ordnande. Härtill kommer, att den nuvarande ordningen utan tvivel lätt kan bidra till uppkomsten av en situation, som kan försvåra en eventuell framtida överenskommelse efter andra linjer än de som nu följas. Med hänsyn till de bety-

dande belopp, som av statsmedel investerats i anläggningarna, är det för den skull för staten av särskild vikt att i avseende å de gemensamma anläggningarnas framtida underhåll och vård full klarhet erhålles rörande ansvarsfördelningen de olika intressenterna emellan, liksom också att garantier skapas för att sådana avsättningar för anläggningarnas förnyelse komma till stånd, som fullt motsvara den statliga investeringen i dessa anläggningar.

Med hänsyn till det anförda finna revisorerna det angeläget, att åtgärder vidtagas i syfte att få till stånd dels en uppgörelse i någon form de berörda kommunerna emellan i fråga om den gemensamma vattenförsörjningens ordnande, dels en tillfredsställande lösning av frågan om de berörda anläggningarnas förnyelse. Lämpligen torde därvid böra uppdragas åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen eller annan myndighet att taga de initiativ, som kunna befinnas erforderliga för uppnående av de nu angivna syftena.

I detta sammanhang anse sig revisorerna böra något beröra en särskilt för Alnö betydelsefull fråga. Under den senaste tiden ha betydande svårigheter uppstått att med den nuvarande färjförbindelsen mellan Alnö och fastlandet bemästra den starkt stigande landsvägstrafiken. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har med hänsyn härtill uppgjort förslag till broförbindelse över Alnösundet för en beräknad kostnad av ca 13 miljoner kronor eller, inberäknat det kapitaliserade värdet av underhållskostnaderna, 14,3 miljoner kronor. Till jämförelse må nämnas att det kapitaliserade värdet av kostnaderna för den nuvarande färjförbindelsen uppgår till ca 10 miljoner kronor. Under revisorernas besök å Alnö framhölls från kommunens sida angelägenheten av att broförbindelsen med fastlandet snarast komme till stånd, då genom tillkomsten av denna transporterna självfallet skulle avsevärt förenklas och trafikanternas kostnader härför nedbringas.»

Utlåtanden ha avgivits av *arbetsmarknadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, kommunalfullmäktige i Sköns kommun samt Alnö kommunalnämnd* (Del II, s. 100—107).

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som ägnar uppmärksamhet åt de av revisorerna berörda spörsmålen, har förklarat att något särskilt uppdrag åt styrelsen eller annan myndighet att taga initiativ i förevarande fråga icke torde vara erforderligt.

Av de kommunala myndigheternas yttranden framgår bl. a., att Sköns kommun för sin del godkänt ett upprättat avtalsförslag beträffande den av kommunerna gemensamt utnyttjade vattenanläggningen.

Utskottet. Av den lämnade redogörelsen framgår, att av statsmedel ca 11 miljoner kronor investerats i vatten- och avloppsanläggningar inom Sköns, Alnö och Timrå kommuner. De villkor som förknippats med företagens tillkomst ha dock till väsentliga delar icke blivit uppfyllda. Något avtal kommunerna emellan om den gemensamma vattenförsörjningens ordnande har sålunda icke kommit till stånd. Ej heller har frågan om anläggningarnas förnyelse ännu erhållit en fullt tillfredsställande lösning, vilket

bl. a. medfört att avsättningar icke kunnat verkställas i en mot det beräknade behovet svarande omfattning. Mot bakgrunden härav ha revisorerna ansett sig böra förorda, att åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen eller annan myndighet uppdrages att taga de initiativ som kunna befinnas erforderliga för reglering av nu angivna förhållanden.

I sitt remissutlåtande har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen bl. a. framhållit, att bristen på arbetskraft omöjliggjort en fortlöpande kontroll över de här ifrågakvarande bestämmelsernas efterlevnad. Styrelsen ägnade dock alltjämt uppmärksamhet åt berörda spörsmål och hade för avsikt att så snart kunde ske redovisa ärendet rörande det föreskrivna avtalet mellan kommunerna om gemensam vattenförsörjning. Av remisshandlingarna framgår vidare, att Sköns köping i underdånig skrivelse den 16 december 1950 hemställt om Kungl. Maj:ts godkännande av ett av kommunalfullmäktige antaget förslag till avtal i frågan.

Med hänsyn till att rättelse i de av revisorerna påtalade förhållandena sålunda torde vara att förvänta, har utskottet velat inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

8:o) **Vissa med AB Trafikrestaurangers verksamhet sammanhängande spörsmål.** Under kommunikationsdepartementet, § 11, ha revisorerna framfört vissa förslag beträffande AB Trafikrestaurangers verksamhet (Del I, s. 95—104).

Revisorerna ha lämnat en redogörelse för AB Trafikrestaurangers verksamhet och ekonomiska ställning ävensom för sina iakttagelser beträffande bolagets försäljningsrörelse (s. 95—102).

Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

»Under den tid av närmare tolv år som förflutit sedan AB Trafikrestauranger började sin verksamhet har bolagets rörelse undergått en stark utveckling. Mellan åren 1939 och 1949 har sålunda, såsom av det föregående framgår, omsättningen mer än tredubblats. Samtidigt har en icke oväsentlig konsolidering av bolaget kunnat äga rum, kännetecknad bl. a. av att en i förhållande till aktiekapitalet ansenlig reservfond upplagts och att inventariebeståndet avskrivits i betydande omfattning. Bolaget har därjämte genom årliga tillskott tagit verksam del vid tillskapandet av de båda pensionskassor till vilka personalen är ansluten. De arrendebelopp som tillförts statens järnvägar överstiga också i avsevärd mån statens andel av de vinstmedel som uppkommo under det förutvarande restaurangbolagets verksamhet. Såvitt revisorerna vid sin granskning kunnat finna, har bolagsledningen fullgjort sina uppgifter på ett förtjänstfullt sätt, under samtidigt beaktande av såväl fullt affärsmässiga principer som den här ifrågakvarande verksamhetens speciella karaktär av komplement till den egentliga trafikrörelsen.

En ytterligare förbättring av det ekonomiska utfallet av rörelsen synes

emellertid ligga inom räckhåll, därest vissa på sistone aktualiserade frågor vinna en lösning som underlättar bolagets fortsatta utveckling och därigenom bättre tillgodoser statsintresset än vad f. n. är fallet. Revisorerna syfta härvid på omständigheterna kring den affärsverksamhet som vid statens järnvägar bedrivs av AB Svenska pressbyrån. Detta bolag har i sin egenkap av distributionsorgan för tidningarna i vårt land tillerkänts ensamrätten till försäljning av pressalster på järnvägarna. Därutöver upprätthåller emellertid bolaget en omfattande kioskrörelse inom statens järnvägars stationsområden för försäljning av bl. a. tobaks- och chokladvaror, ofta i direkt konkurrens med AB Trafikrestaurangers motsvarande rörelse. Pressbyråns mellanhavande med statens järnvägar regleras genom ett särskilt kontrakt, som upphör att gälla i och med utgången av nästa kalenderår. Då vissa därmed sammanhängande förhållanden ansetts verka hämmande på AB Trafikrestaurangers affärsverksamhet, har, enligt vad revisorerna under hand erfarit, bolagets verkställande ledning hemställt att få bliva representerad vid de förhandlingar som förutsatts skola föregå det eventuella avslutandet av nytt avtal.

För egen del ha revisorerna icke kunnat undgå att göra den iakttagelsen, att de i kontraktet med pressbyrån intagna villkoren måste anses i olika hänseenden leda till ur statsintressets synpunkt mindre tillfredsställande resultat. Visserligen tillföras statens järnvägar därigenom i och för sig ansevärd belopp; ställda i relation till den här ifrågasatt omsättningens totala storlek te de sig dock alltför ringa. En särskilt oförmånlig utformning synes exempelvis föreskriften om omsättningsavgiftens beräkning i vad avser chokladvaror ha erhållit. Revisorerna förutsätta därför att — därest över huvud taget pressbyrån fortsättningsvis anses böra få utöva här ifrågasatt kioskrörelse — avtalsbestämmelserna i sinom tid i grund revideras. Ett minimikrav därvidlag torde vara, att vederbörande avgifter fastställas till belopp som bättre svara mot det ekonomiska utfallet av rörelsen.

I detta sammanhang synas emellertid vissa speciella omständigheter böra beaktas, genom vilka det föreliggande problemet infogas i ett större sammanhang. Sålunda må erinras om att AB Trafikrestauranger vid tidpunkten för det nu med pressbyrån gällande kontraktets ingående allenast under ett fåtal år varit i verksamhet. Sedan dess har bolagets affärsrörelse avsevärt vuxit i omfattning, och densamma lämnar numera ett ekonomiskt resultat som i förekommande fall vida överstiger vad som för statsverkets del skulle ha uppnåtts, därest vederbörande rörelsegrenar varit utarrenderade till pressbyrån. Vissa belysande exempel härpå ha anförts i det föregående. Enligt revisorernas mening bör därför allvarligt övervägas, huruvida icke förevarande problem lämpligen kunde lösas på så sätt att, såvitt nu är i fråga, rätten till försäljning av andra varor än pressalster inom statens järnvägars stationsområden i och med det nuvarande kontraktets utlöpande vid årsskiftet 1951/52 i första hand överlättes på AB Trafikrestauranger. På sistnämnda bolag finge sedan ankomma att i varje särskilt fall

avgöra, i vad mån företaget självt borde omhändervisa viss rörelse eller om denna i stället med fördel skulle kunna utarrenderas till pressbyrån eller annan enskild intressent, varvid i förekommande fall utarrendering borde kunna ske efter anbudsförfarande.

Vid bedömning av förevarande spörsmål bör hållas i minnet, att det härvidlag är fråga om en kundkrets som i huvudsak tillhandahålls av statens järnvägar. Det framstår därför som naturligt, att vinsten av här avsedda affärsrörelse i möjligaste mån kommer staten själv till godo. Detta torde enklast kunna förverkligas på så sätt att pressbyråns kioskrörelse i förberörda utsträckning överlåtes på AB Trafikrestauranger, som redan förfogar över en för ändamålet användbar försäljningsorganisation. En särskild fördel skulle en sådan anordning erbjuda därigenom, att vid de förhandlingar om arrendekontrakt o. d. med enskilda intressenter, som även framdeles måste förutsättas komma att ske, den inom bolagsledningen förefintliga speciella affärserfarenheten kunde utnyttjas. Då järnvägsstyrelsen genom sina främsta representanter är företräd i bolagets styrelse, behöver givetvis icke befaras, att statens järnvägars fackintressen efter en sådan överlåtelse skulle bli mindre väl tillgodosedda än vad f. n. är fallet. Därigenom skulle vidare förutsättningar skapas för en icke minst ur företagsekonomisk synpunkt önskvärd rationalisering av kioskrörelsen. Vid de fortsatta övervägandena i frågan torde jämväl nu antydda omständigheter böra beaktas. I anslutning härtill vilja revisorerna understryka angelägenheten av att den verkställande ledningen för AB Trafikrestauranger alltid hålles underrättad om förefintliga planer på ombyggnad av statens järnvägar tillhöriga stationshus m. m.

De i det föregående framförda synpunkterna synas revisorerna i princip vara tillämpliga jämväl på statens järnvägars mellanhavanden med andra enskilda intressenter än pressbyrån. Av den lämnade redogörelsen torde sålunda framgå, att de arrendebelopp som fastställts för rätten att handha viss försäljning i åtskilliga fall tillmätts i underkant. Vad slutligen den inom GDG:s biltrafikområde bedrivna kioskrörelsen beträffar, torde likaledes, därest härutinnan någon omläggning av verksamhetsformerna skulle befinnas lämplig, en lösning efter ovan angivna riktlinjer böra eftersträvas.

Sammanfattningsvis vilja revisorerna som sin mening uttala, att det synes böra ankomma på järnvägsstyrelsen att i frågor av nu berört slag målmedvetet söka främja den med AB Trafikrestaurangers affärsrörelse sammanhängande verksamheten.»

Reservation har avgivits av en av revisorerna (s. 104 och 105).

Utlåtanden ha avgivits av *järnvägsstyrelsen* och *AB Trafikrestauranger* (Del II, s. 107—110).

Utskottet. I likhet med revisorerna har utskottet bibragts den uppfattningen, att bestämmelserna i det mellan järnvägsstyrelsen och AB Svenska press-

byrån ingångna avtalet, vilket upphör att gälla i och med utgången av innevarande kalenderår, böra revideras i en för statsverket förmånligare riktning. I sitt remissutlåtande har järnvägsstyrelsen också förutskickat att så skall ske. Styrelsen har samtidigt förklarat det vara självfallet, att i samband med de stundande förhandlingarna med pressbyrån största möjliga hänsyn till de av revisorerna framförda synpunkterna kommer att tagas. Enligt vad utskottet under hand erfarit ha sådana förhandlingar nu påbörjats, i vilka den verkställande direktören i AB Trafikrestauranger beretts tillfälle att deltaga. Med hänsyn härtill har utskottet ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riskdagen
omförmåla.

9:o) **Vissa med vattenkraftens utbyggnad sammanhängande spörsmål.** Under kommunikationsdepartementet, § 12, ha revisorerna framlagt vissa synpunkter beträffande vattenkraftens utbyggnad (Del I, s. 105—125).

Revisorerna, som besökt dels Indalsälvens flodområde med ett flertal kraftstationer och reglerade sjöar, dels ock den för reglering planerade sjön Lossen i Ljusnans övre lopp i Härjedalen, ha meddelat vissa iakttagelser revisorerna härvid gjort. Särskilt ha revisorerna uppehållit sig vid det motsatsförhållande som råder mellan å ena sidan kraftintressenternas önskemål om att så snabbt som möjligt erhålla tillstånd till vattenbyggnaders utförande och å andra sidan det allmännas intresse av att den rättsliga handläggningen av hithörande mål sker med beaktande av alla de hänsyn som i vattenlagen föreskrivas (s. 105—121).

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

»Vid sin under hösten företagna resa inom Indalsälvens flodområde samt vid sjön Lossen i Ljusnans övre lopp ha revisorerna varit i tillfälle att överlägga om de aktuella utbyggnadsproblemen med såväl representanter för statens och privata kraft- och regleringsföretag som med representanter för de av företagen berörda bygderna.

För de direkta skador, som genom uppdämningen av regleringsmagasin drabba jordbruks-, skogs- och annan mark eller vållas andra näringsgrenar än jord- och skogsbruket, såsom exempelvis fisket, utgår enligt vattenlagen de ersättningar, som vattendomstolen bestämmer. För andra mera indirekta olägenheter, vilka såsom tidigare framhållits kunna drabba hela den bygd, som beröres av uppdämningen, utdömes däremot icke någon ersättning. Revisorerna ha kunnat konstatera, att dessa sekundära skadeverkningar tillmätas stor betydelse i de berörda bygderna. Vid bedömandet av dessa frågor bör emellertid icke förglömmas, att utvecklingen under de senaste åren gått i riktning mot att i ökad utsträckning tillgodose saksägarnas intressen även i dessa hänseenden. Sålunda ha vid innevarande års riksdag vidtagits vissa ändringar i kommunalskattelagen beträffande taxeringen av vattenfallsfastigheter, vilka komma att verka i nu angiven rikt-

ning. Ändringarna innebära bl. a. att i regleringsdammens värde inräknas även värdet av utbetalade skadeersättningar. Enär dessa flerstädes uppgå till avsevärda belopp, tillföras de kommuner, i vilka dammarna äro belägna och vilka tidigare ansetts i viss mån missgynnade i beskattningshänseende, ett ökat skatteunderlag, varigenom en utjämning kommer att ske mellan ett större antal berörda kommuner.

En annan omständighet, som bidragit till en för bygdens intressen gynnsam utveckling består däri, att de vattenregleringsavgifter, som utgå enligt vattenlagen, avsevärt ökat i betydelse. Före den 1 juli 1944 gällde att avgifterna i första hand skulle användas till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet, som vållats genom regleringsföretaget och för vilken ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd. I den mån avgifterna därtill försloge, skulle de också användas för tillgodoseende av annat ändamål beträffande den bygd, som berördes av företaget, såsom jordbrukets främjande, beredande av tillgång till elkraft eller eljest för befolkningens behov. Genom lagändring som trätt i kraft sistnämnda dag har den tidigare rangordningen mellan nämnda ändamål bortfallit, varigenom ökade möjligheter föreligga att med ifrågasvarande avgifter tillgodose bygdens behov. Härtill kommer att domstolarna numera synas benägna att utdöma betydligt högre avgifter än tidigare. Vid sjön Torröns regleringar åren 1935 och 1940 bestämdes avgifterna till mellan 15 och 50 öre per vunnen turbinhästkraft. Vid Näktens reglering fastställdes år 1948 avgifter på mellan 30 öre och 1 krona 80 öre per turbinhästkraft och i Faxälvens och Ångermanälvens flodområden har åren 1949 och 1950 utdömts 2 kronor per turbinhästkraft för utbyggda fall. Även beträffande utbetalningsförfarandet ha på sina håll vissa lättnader för bygden kunnat iakttagas. Såsom framhållits, ifrågasatte 1946 års revisorer huruvida icke de ändamål, för vilka regleringsavgifterna voro avsedda, skulle bättre tillgodoses därest avgifterna kunde genom kapitalisering utbetalas redan vid början av den 20-årsperiod, för vilken de fastställdes. I anslutning härtill må här meddelas, att i vissa bygder i Jämtlands län vederbörande regleringsförening åtagit sig att ställa erforderliga medel för elektrifiering eller vägföretag till förfogande såsom lån att i sinom tid återbetalas genom bidrag av regleringsavgifter.

Under sin resa utefter Indalsälven ha revisorerna besökt även de nu färdigställda statliga kraftstationerna vid Hölleforsen och Stadsforsen. Ehuru revisorerna icke ingått på närmare undersökning rörande kostnaderna för dessa anläggningar eller på därmed förenade tekniska spörsmål, ha revisorerna genom nämnda besök och av de för utbyggnaden lämnade redogörelserna erhållit intryck av att kraftstationerna varit väl planerade och att byggnadsarbetena utförts med skicklighet och omsorg. Revisorerna ha även med tillfredsställelse konstaterat, att vattenfallsstyrelsen f. n. prövar möjligheterna att — i den mån så låter sig göra för rimliga kostnader — minska de allvarliga ingrepp i landskapsbilden, som kraftstationerna måste förorsaka.

Revisorerna övergå härefter till att behandla den speciella företeelse i samband med vattenkraftens utbyggnad, som innebär att byggnadsarbeten igångsätts redan innan vederbörande vattendomstol meddelat tillstånd.

Enligt bestämmelserna i vattenlagen skall ansökan om byggande i vatten vara åtföljd av de handlingar, vilka erfordras för bedömning av det tillämnade företagens verkningar. Detta förutsätter, att utredningar om t. ex. dämningsskador äro färdigställda, när ansöknings ingives. I vattenlagen förutsättes byggnadsarbetena bliva igångsatta först sedan domstolen lämnat medgivande till företaget. Sökandena ha givetvis varit lagligen oförhindrade att före tillståndets meddelande bedriva förberedande arbeten ävensom påbörja arbeten på land. Av praktiska och ekonomiska hänsyn läser emellertid ett dylikt förfarande ha tillämpats endast i sådana fall, där det varit ställt utom tvivel, att tillstånd skulle komma att meddelas, d. v. s. där den i lagen föreskrivna nyttan av företaget med betryggande marginal överstigit kostnader och skador och ej heller i övrigt hinder mot företaget förelegat.

Under det senaste decenniet har utbyggandet av vattenkrafttillgångarna starkt forcerats. Denna utveckling, som kunde iakttagas redan under 1930-talet, blev särskilt framträdande under krigsåren till följd av nödvändigheten att då hushålla med kol och annat bränsle. Även den ovanligt markerade vattenbristen under budgetåret 1947/48 verkade i samma riktning. På grund härav ha svårigheterna ökat att redan vid ansöknings ingivande förbringa av domstolen önskad utredning om dämningsskador o. d. I åtskilliga fall ha till och med byggnadsarbeten i vatten igångsatts, utan att laga tillstånd avvaktats. Enligt uppgift har därvid dock tillsetts, att utomstående intressen icke lidit skada utan att uppgörelse träffats.

Den starkt ökade intensiteten i nyttiggörandet av vattenkraften har återverkat på vattendomstolarnas arbetsbörda. Eftersom utbyggandet koncentrerats till Norrland, har den ökade arbetsbelastningen blivit särskilt påtaglig för Norrbygdens vattendomstol. Statsmakterna ha även föranstaltat om en successiv förstärkning av domstolens arbetskrafter. Sålunda har domstolen sedan år 1945 arbetat på två fullständiga avdelningar, av vilka den s. k. B-avdelningen år 1949 utbrutits till en självständig domstol. Mellanbygdens vattendomstol. Beslutade personalförstärkningar ha emellertid av olika skäl icke kunnat helt genomföras. Särskilt må erinras om att domstolen haft svårigheter att fylla sitt behov av teknisk personal.

Såsom ett led i det snabba utbyggandet av vattenkraften meddelades genom lagen den 20 oktober 1939 om tillfällig vattenreglering vissa regler, vilka möjliggjorde ett förenklat och snabbt förfarande vid behandlingen av vattenregleringsmål. Enligt dessa regler kan tillstånd meddelas till tillfällig vattenreglering för viss tid, högst tre år. Lagen var ursprungligen avsedd för de krisförhållanden, som förutsågos vid dess tillkomst, men dess giltighetstid har därefter successivt förlängts. Sedan det tillfälligt meddelade tillståndet utlöpt, har emellertid frågan om definitivt tillstånd för vederbörande företag måst upptagas till prövning. Givet är att detta förfarande i sin mån bidragit till att öka vattendomstolarnas arbetsbörda.

I syfte att vinna ett snabbare förfarande vid vattendomstolarna tillkallades år 1945 särskilda sakkunniga med uppgift att verkställa en översyn av vattenlagens bestämmelser. Därvid ifrågasattes en inarbetning i vattenlagen av 1939 års lag. De sakkunniga ha i ett år 1947 avgivet betänkande framhållit, att det icke borde ifrågakomma att giva 1939 års lag längre giltighetstid än som oundgängligen erfordrades. Däremot syntes ett strikt upprätthållande av vattenlagens gällande processuella regler knappast förenligt med de krav, som komme att ställas på förfarandet. De sakkunniga föreslogo vissa ändrade bestämmelser, som skulle ge vattendomstolen rätt att, om företagens snara genomförande vore angeläget, meddela tillstånd till erforderliga arbeten, innan målet i övrigt avgjordes. Därvid förutsattes emellertid, att byggnadslovets föreginges av en definitiv prövning av företagens tillåtlighet. De sakkunnigas förslag har ännu icke föranlett någon åtgärd från statsmakternas sida.

Det är enligt revisorernas mening synnerligen angeläget, att ett tillrättläggande sker beträffande det under senare år i åtskilliga fall tillämpade tillvägagångssättet vid påbörjande av vattenbyggnader. Igångsättandet av kraftverksbyggen och sjöregleringar utan vattendomstolens tillstånd måste i längden medföra allvarliga konsekvenser, bl. a. därigenom att allmänhetens tilltro till lag och rätt rubbas. Domstolarna lära icke heller kunna helt undgå att vid sin prövning av målen påverkas av det förhållandet, att stora värden redan nedlagts på en vattenbyggnad. Förhållandena äro ägnade att ingiva betänkligheter icke minst därför att staten genom vattenfallsstyrelsen intager en ledande ställning på detta område. Härtill kommer att det alltmer fullständiga utbyggandet av vattenkraften tvingar kraftproducenterna att söka utnyttja krafttillgångar, i vilka det föreskrivna nyttovärdet med allt mindre marginal överstiger skada och kostnader. Härigenom ökas risken att företagen slutligen visa sig sakna lagliga förutsättningar att komma till stånd.

Åtskilliga av de större vattenmålen torde vara av den natur, att domstolsbehandlingen normalt tager lång tid i anspråk. De undersökningar, som skola utföras av domstolens tekniska ledamöter, äro tidskrävande; detsamma gäller de utredningar av speciella fackfrågor, såsom skador på fiske, erosion och klimaförhållanden, vilka ankomma på särskilda sakkunniga. Vidare måste rådrum beredas för framställande av eventuella erinringar mot verkställda utredningar och för komplettering därav. Resultatet av dylika utredningar kan stundom inverka på själva tillåtlighetsfrågan. Det är därför av vikt att särskild uppmärksamhet ägnas åt frågan om ett snabbare förfarande vid vattendomstolarna, överinstanserna däri inbegripna. Därest en ändring av vattenlagens bestämmelser om processen i vattenmål visar sig erforderlig, bör en sådan snarast övervägas. Snabbheten i förfarandet är av vikt, icke endast av hänsyn till kraftproducenterna, vilkas intressen måhända skulle tillgodoses genom möjligheten för domstolarna att meddela preliminära beslut i tillåtlighetsfrågan. Även motparternas intressen kräva beaktande, så att icke exempelvis sakägare nödgas vänta oskäligt länge på ersättningsgarnas utdömande, vägfrågors ordnande o. d. Det må också erinras

om att den ovisshet, som följer av ett under lång tid pågående vattenregleringsmål, verkar hämmande på bygdens liv, exempelvis på frågor om jordbruksrationalisering och bostadsbyggande.

Ett belysande exempel på de risker, som följa av ett föregripande av vattendomstolens beslut, utgör den nu pågående utbyggnaden av Bergeforsen i Indalsälven. Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen har behandlingen av Bergeforsmålet tagit lång tid i anspråk. Den första ansökningen om dämning vid forsen ingavs i september 1945, den andra ansökningen — som innehåller den nu aktuella dämningshöjden — ingavs i maj 1947, men beslut i tillståndsfrågan väntas föreligga först mot slutet av år 1950. Bl. a. med stöd av den omständigheten, att domstolen förordnat att nu pågående sakkunnigutredningar om verkningarna av en eventuell dämning skola avbrytas, anser sig sökandebolaget f. n. ha anledning antaga, att domstolen kommer att avslå det begärda dämningstillståndet, och detta till och med utan att frågan om tillåtligheten hänskjutes till Kungl. Maj:t. Tillräckliga hållpunkter att förutbedöma målets utgång i högre instanser finnas f. n. givetvis icke. I vart fall kommer, därest vattendomstolens dom går i nu förutsedd negativ riktning, målets fortsatta behandling i högre instanser och eventuellt hos Kungl. Maj:t att medföra en ytterligare betydande försening med tillståndsgivningen.

Emellertid ha, som nämnts, byggnadsarbeten påbörjats vid Bergeforsen redan under år 1949. Även om hittills dessa arbeten begränsats till sådana, för vilka domstolens tillstånd icke erfordras, äro de likväl av betydande omfattning. Särskilt är att märka, att arbetena omfatta en icke oväsentlig del av jorddammen på södra sidan om älven. Sedan det blivit klart, att en försening av domstolens beslut i tillståndsfrågan var oundviklig, har arbetstakten minskats och arbetena begränsats till att omfatta huvudsakligen ett avslutande av pågående arbeten. Den 31 juli 1950 hade emellertid nu ifrågavarande arbeten dragit en kostnad av 2,75 miljoner kronor, av vilket belopp 60 procent eller 1,65 miljon kronor faller på statens andel i företaget.

Revisorerna bortse icke från att planläggningen av Bergeforsens blivande kraftstation skett under trycket av den starka forcering, som sedan mer än ett årtionde kännetecknar vattenkraftens utbyggnad. Även igångsättandet av byggnadsarbetena torde utgöra ett led i strävandena att uppfylla det på längre sikt uppgjorda programmet för kraftbehovets tillgodoseende. När riksdagen i samband med 1949 års beslut om utbyggande av Bergeforsen underströk angelägenheten av att vattenfallsstyrelsens utbyggnadsprogram fullföljdes i så snabb takt, som förhållandena medgäve, hade någon ställning givetvis icke tagits till nu ifrågavarande spørsmål. Det må vidare framhållas, att då byggnadsarbeten för kraftverk eller sjöregleringar hittills igångsatts innan vattendomstolens tillstånd hunnit erhållas — vare sig det gällt arbeten i vatten eller på land — detta som regel torde ha inskränkt sig till sådana fall, där tillåtlighetsfrågan varit ställd utom tvivel. Målets fortsatta behandling har därvid huvudsakligen rört bestämmandet av de ersättnings-

belopp, som skolat tillkomma olika sakägare, bestämmandet av skadeförebyggande åtgärder och därmed jämförliga frågor. Det må vidare erinras om att även det nu föreliggande sakkunnigförslaget av år 1947 om viss ändring av vattenlagen såsom en uttrycklig förutsättning för preliminärt byggnadstillstånd anger att tillåtligheten av företaget blivit definitivt prövad. Vid Bergeforsen ha emellertid arbeten till betydande kostnader kommit till stånd, oaktat tillåtlighetsfrågan icke varit klar. I anledning av de nu gjorda iakttagelserna vilja revisorerna framhålla, att vattenbyggnader för statens räkning eller för företag, i vilka staten äger ett avgörande inflytande, under angivna osäkra förhållanden böra för framtiden om möjligt anstå i avvaktan på tillstånd av vattendomstol eller Kungl. Maj:t.»

Utlåtanden ha avgivits av *vattenfallsstyrelsen, Mellanbygdens vattendomstol, e. vattenrättsdomaren Ivar Ahlström, vattenrättsdomaren F. Löwing* och *svenska vattenkraftföreningen* (Del II, s. 111—125).

Utskottet delar i princip revisorernas uppfattning, att det under senare år i åtskilliga fall tillämpade förfaringssättet vid påbörjande av vattenbyggnader, enligt vilket kraftstationsbyggen och sjöregleringar igångsatts utan vederbörande vattendomstols tillstånd, är ägnat att i olika hänseenden ingiva betänkligheter. Vid bedömandet av förevarande spörsmål bör emellertid samtidigt hållas i minnet, såsom särskilt vattenfallsstyrelsen i sitt remissutlåtande framhållit, att det med hänsyn till försörjningsläget mången gång visat sig nödvändigt att vidtaga vissa förberedande arbeten i avvaktan på domstolsbehandlings fortskridande. En bidragande orsak till de av revisorerna påtalade förhållandena torde vidare vara att finna i den rådande bristen på arbetskraft särskilt hos vattendomstolarna, varigenom prövningen av tillståndsfrågorna ofta icke kunnat ske med den snabbhet som varit önskvärd.

Även om sålunda den praxis som utvecklats på förevarande område ur vissa synpunkter ter sig förklarlig, framstår det å andra sidan såsom mindre tillfredsställande, om den faktiska verkligheten på väsentliga punkter skulle tillåtas fjärma sig från de rättsregler som äro avsedda att utgöra normen för det praktiska handlandet. I detta sammanhang torde få erinras om att den s. k. vandringsfiskutredningen, som finansierats av vattenfallsstyrelsen och privata kraftintressenter, i sitt nyligen avgivna betänkande bl. a. framhållit, att sådana byggnadsarbeten till vilka kräves tillstånd enligt vattenlagen självfallet icke, såsom hittills i en del fall skett, böra påbörjas innan tillstånd erhållits. En ovillkorlig förutsättning för att dylika missförhållanden i fortsättningen skola kunna undvikas utan men för kraftförsörjningen är dock enligt utredningen, att erforderlig förstärkning av domstolspersonalen vidtages. Revisorerna ha för sin del ifrågasatt, huruvida icke härutöver en ändring av vattenlagens bestämmelser om processen i vattenmål borde övervägas. Såsom revisorerna själva påpeka, ha emellertid särskilda sakkunniga år 1947 framlagt förslag om vissa ändringar i vattenlagen, varigenom en snabbare handläggning av hithörande ärenden skulle möjliggöras. Detta för-

slag är alltså föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Utskottet — som förutsätter att vid det slutliga ställningstagandet härtill jämväl de av revisorerna nu framförda synpunkterna komma att beaktas — har vid sådant förhållande ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

10:o) Hangarbyggnad på Torslanda flygplats. Under kommunikationsdepartementet, § 14, ha revisorerna påtalat de låga inkomsterna av den hösten 1949 färdigställda hangaren på Torslanda flygplats (Del I, s. 140—146).

Efter en redogörelse för tillkomsten av ifrågavarande hangarbyggnad ha revisorerna lämnat följande siffror angående de verkliga inkomsterna och utgifterna för hangaren under ettårsperioden 1 oktober 1949—30 september 1950 enligt luftfartsstyrelsens uppgifter.

<i>Inkomster:</i>	Hangaravgifter	19 700	
	Hyror	19 600	
	Beräknad hyresinkomst för av luftfartsverket disponerade lokaler	14 600	53 900
<i>Utgifter:</i>	Bränsle	18 000	
	Underhåll	4 000	
	Lyse	3 200	
	Avskrivning efter 2 % å ett anvisat medelsbelopp av tillhopa 1 965 000 kronor	39 300	
	Förräntning efter 3,2 %	62 900	127 400
	<i>Underskott:</i> kronor		73 500

Enär huvuddelen av det investerade kapitalet redan tidigare bokföringsmässigt avskrivits genom före den 1 juli 1947 anvisade avskrivningsanslag och med tillämpning av de särskilda regler, som gälla beträffande förräntningen av de affärsdrivande verkens investerade kapital, kommer, framhålla revisorerna, nu nämnda underskott icke till uttryck i luftfartsverkets bokföring.

Revisorerna ha uttalat följande.

»Enligt av statsmakterna uppdragna riktlinjer skall taxesättningen för luftfartsverkets markorganisation i princip ske på sådant sätt, att täckning för kostnaderna jämte skälig förräntning av kapitalinvesteringarna erhålles. Vidare skall luftfartsverkets ekonomiska resultat särhållas från lufttrafikföretagens, utan hänsyn till statens ekonomiska intressen i företagen.

Från och med år 1943 gjorde Aktiebolaget Aerotransport upprepade framställningar till vederbörande statliga luftfartsmyndighet om iordningställande av en ny hangar jämte verkstadsutrymmen på Torslanda flygplats. Behovet av en hangar därstädes angavs av bolaget såsom mycket trängande, såväl för flygtrafiken på Göteborg som av trafiksäkerhetsskäl. För att tillgodose flygtrafikens behov beslöto statsmakterna år 1946, att

en hangar skulle uppföras på Torslanda; kostnaden beräknades därvid till 800 000 kronor. Under planeringstiden framställde ABA önskemål om förhyrande av hela byggnaden för bolagets räkning och erhöll sedermera luftfartsstyrelsens anbud härom. Sedan byggnaden färdigställdes hösten 1949 för en kostnad av 1 965 000 kronor, hade emellertid — såsom en följd av den ekonomiska kris som sedan år 1948 drabbat den civila luftfarten — åtskilliga rationaliseringsåtgärder vidtagits inom de svenska lufttrafikföretagen. Sålunda hade ABA sammanslagits med det helt privatägda SILA till ett nytt bolag, lufttrafiken på Göteborg hade inskränkts och lufttrafikföretagen hade på olika sätt sökt begränsa sina omkostnader. ABA ansåg sig i detta läge icke kunna vidhålla den tidigare utfästelsen om förhyrande av hela hangaren på Torslanda.

Under den tid av något mer än ett år, varunder den nya hangaren på Torslanda varit i drift, ha verkstads- och kontorsutrymmen varit uthyrda till olika företag, under det att hangarhallen endast i mycket ringa utsträckning varit utnyttjad och flygplanen i stället uppställda i det fria på fältet. ABA tillhöriga flygplan ha endast vid två tillfällen övernattat på Torslanda och vid ett av dessa tillfällen intagits i hangaren. Det övervägande antalet övernattningar, som förekommit under det första verksamhetsåret, har gällt danska och norska flygplan, vilka uppehållit lufttrafiken enligt ett nordiskt samtrafikavtal under beteckningen SAS. Vid de 338 tillfällen, som dessa plan under nämnda år övernattat på Torslanda, har hangarförvaring förekommit 28 gånger; i övrigt har parkering på fältet ägt rum. Luftfartsverkets inkomster av hangarhallen ha till följd härav uppgått till endast en ringa del av vad man haft anledning att räkna med.

Enligt revisorernas mening hade luftfartsstyrelsen bort i tid försäkra sig om bindande hyresavtal med det lufttrafikbolag, för vars räkning hangaren i första hand uppförts.

Revisorerna äro icke beredda att utpeka vilka åtgärder som i nuvarande läge böra vidtagas för att undanröja ovan påtalade missförhållanden. Skulle en uppgörelse med vederbörande trafikföretag icke kunna träffas, måste emellertid övervägas att åtminstone delvis disponera hangarutrymmet för annat ändamål.»

Utlåtande har avgivits av *luftfartsstyrelsen*, som i sin tur inhämtat yttrande av *AB Aerotransport* (Del II, s. 136—138).

Styrelsen har anfört följande angående ABA:s utnyttjande av hangarhallen.

Orsakerna till ABA:s ovillighet att fullfölja de intentioner, som legat till grund för hangarens tillkomst, torde enligt styrelsens förmenande få sökas i de rationaliseringsåtgärder och andra omläggningar av verksamheten, som företagits av bolaget för att möta den svåra kris, som drabbade rörelsen med början år 1948. Sålunda ha bland annat linjesträckningarna till stor del ändrats och verkstadsdriften koncentrerats till huvudbaserna. Den enda av ABA:s egna linjer, som för närvarande reguljärt berör Göteborg, är linjen Stockholm—Göteborg—London, som emellertid ställer anspråk på

hangarplats i Göteborg endast vid vissa trafikstörningar. Övriga reguljära linjer över Göteborg trafikeras för närvarande av de danska och norska flygbolag, som ingå såsom partner i Scandinavian Airlines System (SAS). ABA:s möjligheter att påverka dessa bolag till ett bättre utnyttjande av hangaren på Torslanda torde kunna förväntas bli större, då det fördjupade SAS-samarbetet kommer till stånd. Upptagande av verkstadsdrift i Göteborg lär dock icke kunna komma i fråga för bolagets vidkommande inom överskådlig tid.

Beträffande hangarhallens uthyrande för annat ändamål har styrelsen yttrat följande.

I fråga om själva hangarhallen bör det enligt styrelsens uppfattning icke ifrågakomma att helt uthyra densamma för främmande ändamål, då Torslandas karaktär av flygplats för internationell trafik får anses kräva tillgång på hangarutrymme för trafikflygplan av gängse typer. Därest icke inom en relativt snar framtid mera bindande utfästelser kunna lämnas från SAS om företagets avsikter att förhyra vissa utrymmen i hangarhallen, är det styrelsens avsikt att undersöka, huruvida någon del av detta utrymme kan upplåtas för annat ändamål. Härvid bör dock beaktas, att det ur brand-, bevaknings- och andra säkerhetssynpunkter ställer sig svårt att finna hyresgäster, som kunna tillåtas driva rörelse i samma lokal, som utnyttjas för uppställning av i trafik varande flygplan. Även den relativt korta uppsägningstid, som med hänsyn till flygtrafikens egna intressen måste fordras, utgör ett visst hinder för ekonomiskt fördelaktiga hyresuppgörelser.

Styrelsen har slutligen också förklarat sig icke vara av den uppfattningen att en sänkning av hangartaxan skulle ha nämnvärt inflytande på ABA:s och SAS:s benägenhet att bättre utnyttja hangaren.

AB Aerotransport har yttrat bl. a.

Den sedan hösten 1947 så avsevärt höjda hangartaxan har emellertid medfört, att de skandinaviska trafikbolagen under trycket av de senaste årens ekonomiska svårigheter sökt minska sina kostnader för hangarering etc. av trafikflygplanen. En följd härav har varit, att Torslanda-hangarens utnyttjning varit låg. Det kan ifrågasättas, om icke taxans höjd, sett ur den totala flygplatsekonomiens synvinkel, medfört en lägre hangarinkomst än som skulle varit fallet med en lägre taxa.

Utskottet. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, anvisade riksdagen år 1946 ett investeringsanslag av 800 000 kronor för uppförande av en ny hangar på Torslanda flygplats. Detta belopp visade sig dock efter hand vara helt otillräckligt; de totala kostnaderna för byggnadsföretaget ha sålunda uppgått till närmare 2 miljoner kronor. Till grund för statsmakternas beslut härutinnan lågo upprepade framställningar från Aktieföretaget Aero-transport's sida, i vilka behovet av den ifrågavarande hangaren angavs såsom mycket trängande. Något bindande avtal rörande dispositionen av hangarbyggnaden har emellertid aldrig kommit att träffas, då bolaget på grund av vissa omständigheter icke ansett sig kunna vidhålla sin tidigare utfästelse att förhyra densamma. Såsom revisorerna påpeka, ha luftfartsverkets inkomster av hangarhallen till följd härav uppgått till endast en ringa del av vad man haft anledning att räkna med.

Vad sålunda förevarit finner utskottet otillfredsställande. Uppenbart torde vara att här en felinvestering skett, särskilt beklaglig med hänsyn till rådande förhållanden på byggnadsmarknaden. I likhet med revisorerna hyser utskottet den uppfattningen, att särskilda åtgärder äro påkallade i syfte att reducera statsverkets hyresförluster. Det torde böra ankomma på luftfartsstyrelsen att härutinnan taga det initiativ som må befinnas erforderligt.

Under åberopande härav får utskottet hemställa,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anfört.

11:o) **Längmanska donationsfonden.** Under finansdepartementet, § 15, ha revisorerna framlagt vissa synpunkter beträffande Längmanska donationsfonden (Del I, s. 147—160).

Utskottet. Beträffande detta ärende har utskottet yttrat sig i sitt utlåtande nr 143, varom utskottet velat här
erinra.

12:o) **Tull- och skattefrihet för vissa varor i samband med proviantering av flottans fartyg.** Under finansdepartementet, § 16, ha revisorerna framlagt vissa synpunkter beträffande tull- och skattefrihet för vissa varor i samband med proviantering av flottans fartyg (Del I, s. 160—178).

Utskottet. Beträffande detta ärende har redan 1950 års riksdag yttrat sig (skr. nr 414), varom utskottet velat här
erinra.

13:o) **Tull- och skattefrihet för till skeppsproviant hänförliga varor för fartyg i reguljär passagerartrafik med Danmark, Finland och Norge.** Under finansdepartementet, § 17, ha revisorerna uttalat angelägenheten av att åtgärder vidtagas för ett upphävande av nuvarande möjligheter till skattefri utförsel av till skeppsproviant hänförliga varor på fartyg på vissa trafikleder (Del I, s. 178—189).

För sådana till skeppsproviant hänförliga varor, vilka erfordras för passagerare och besättning ombord å bl. a. passagerarfartyg i utrikes trafik, åtnjutes befrielse från såväl å dessa varor belöpande tullavgifter som de konsumtions- m. fl. indirekta skatter, vilka inom landet belasta desamma.

Enligt 5 § mom. k) tulltaxeförordningen åtnjutes sålunda i avseende å sådan skeppsproviant, som medföres å från utrikes ort ankommande fartyg, tullfrihet, försåvitt provianten erfordras ombord till fartygets besättning eller passagerare, så länge fartyget icke efter avslutad resa avgått i inrikes trafik. Tullfriheten är dock i vad avser spritdrycker och vin på visst sätt

maximerad i förhållande till den utminuterig, som kan gälla på platsen i fråga. Provianten utlämnas av tullverket efter hand samt, vad avser spritdrycker och vin, endast i smärre kvantiteter, varefter den del, som icke tullfritt utlämnas (överskottsproviant) sättes under tullverkets sigill, till dess den återutföres.

Såsom i annat sammanhang närmare berörts, har för proviantering av fartyg i utrikestrafik en särskild tullagerinstitution, provianteringsfrilager, inrättats. Från sådant frilager må gods utlämnas för proviantering av fartyg bl. a. under villkor att fartyget utklareras till utrikes ort. Gods, som i denna ordning utlämnas, är befriat från vederbörliga tullavgifter. Även i fall, då provianteringen sker från frihamn eller tullnederlag, åtnjutes befrielse från tullavgift.

En provianteringsfrilagren motsvarande lagerinstitution utgöra för tobaksvarornas del de s. k. tobaksskattelagren, å vilka av AB Tobaksmonopolet godkänd importör må utan erläggande av belöpande tobaksskatt upplägga importerad tobaksvara. Från dylikt lager kunna sålunda utlämnas obeskattade tobaksvaror bl. a. för proviantering av fartyg. Enligt föreskrift i 1943 års tobaksmonopollag utgår icke heller skatt för tobaksvaror, som direkt hos AB Tobaksmonopolet inköpas såsom proviant för fartyg, därest varorna med fartyget under stadgad tullkontroll utföras till utrikes ort.

Såväl provianteringsfrilagren och övriga tullager som tobaksskattelagren och frihamnsinstitutionen äro i tullhänseende att anse såsom icke tillhörande det svenska tullområdet. Med hänsyn härtill samt till det indirekta skattesystemets ändamål att i huvudsak taga sikte på konsumtionen av varor inom landet, är som ovan antytts det gods, som från dylika lager m. m. utlämnas för proviantering av fartyg, undantaget icke blott från belöpande tullavgifter utan därjämte från de indirekta skatter av skilda slag, som må utgå vid varornas försäljning eller konsumtion inom landet. De skatter, vilka här komma i fråga, äro exempelvis omsättnings- eller utskänkningskatt å spritdrycker och vin, tillverkningskatt å brännvin, skatt å maltdrycker, tobaksskatt, läskedrycksskatt, varuskatt av skilda slag, såsom å konfityrer, choklad, kex m. m., stämpelavgift å spelkort m. m.

I avseende å storleksordningen av den skattebefrielse, som för varje här avsett varuslag kan komma i fråga, få revisorerna hänvisa till den redogörelse, som under § 16 angående tull- och skattefrihet för vissa varor i samband med proviantering av flottans fartyg lämnats för vissa skatteformer och för dem före den 1 december 1950 gällande skattesatser.

Vad angår möjligheten för resande, som till riket ankommer från utrikes ort, att hit införa spritdrycker, vin, exportöl och tobaksvaror gäller följande.

Sådan resande må, därest han uppnått 21 års ålder, mot erläggande av stadgad tull för eget bruk införa av spritdrycker högst tre fjärdedels liter — i fråga om resande hemmahörande i Sverige, Danmark, Finland eller Norge en tredjedels liter — och av vin en liter, så framt det icke är uppenbart, att resan företagits i huvudsakligt syfte att till riket införa rusdrycker.

Av maltdrycker tredje klass (exportöl) må för eget bruk införas högst en liter.

Färdiga tobaksvaror må av den resande för eget bruk tullfritt medföras till myckenhet ej överstigande 200 — vad gäller resande, hemmahörande i Sverige, Danmark, Finland eller Norge 50 — gram samt cigarettpapper, ej överstigande 10 gram. Vid tillämpningen härav skall varje cigarr anses väga 5 gram, cigarrcigaret 3,3 gram, cigaret utan munstycke 1 gram samt cigarr med munstycke 0,5 gram.

Av den lämnade redogörelsen torde, anförda revisorerna, framgå, att det provianteringsförfarande, som gäller för den utrikes fartygstrafiken i allmänhet, är förknippat med betydande förmåner i form av tull- och skattefrihet för ombord å fartygen medförd skeppsproviant. I syfte att närmare undersöka storleksordningen av den proviantering, varom här är fråga, särskilt i vad gäller passagerarfartyg i reguljär trafik mellan Sverige samt Danmark, Finland och Norge, ha revisorerna från vederbörande tullmyndigheter införskaffat vissa uppgifter angående de kvantiteter proviant av skilda slag, som under år 1949 tilldelats fartyg i reguljär trafik på orter i de här angivna länderna.

Sådan proviantering, varom här är fråga, har i huvudsak förekommit endast vid tullanstalterna i Malmö, Stockholm och Göteborg samt, i viss mindre utsträckning, jämväl i Landskrona. Vid tullkammaren i Hälsingborg har proviantering med skattebelagda varor icke förekommit av vare sig färjor eller andra passagerarfartyg i trafik på de berörda länderna. Färjförbindelsen därstädes upprätthålles av danska båtar, och provianten inköpes i Danmark. SJ tillgodoföres dock viss del av såväl trafikresultatet som överskottet å restaurangrörelsen.

Nedanstående sammanställning utvisar för envar ovan angiven tullanstalt kvantiteten av under år 1949 såsom skeppsproviant tilldelade obeskattade varor av vissa vanligen förekommande varuslag.

Tullanstalt	Sprit- drycker liter	Vin liter	Export- öl liter	Cigarrer, cigarr- cigaretter, cigaretter styck	Tobak kg	Kaffe kg	Konfi- tyrer, choklad kg
Malmö	27 625	962	57 777	24 813 466	2 764	5 834	9 146
Stockholm	17 039	2 252	76 414	5 896 660	131	4 405	—
Göteborg	6 504	636	4 464	1 654 565	230	1 157	3 502
Landskrona	247	—	561	134 700	38	—	—
Summa	51 415	3 850	139 216	32 499 391	3 163	11 396	12 648

Beträffande det av revisorerna i övrigt införskaffade materialet torde få hänvisas till s. 180—186.

Revisorerna ha gjort följande uttalande.

»För den utrikes fartygstrafiken i allmänhet har sedan gammalt medgivits ett provianteringsförfarande, vilket bereder möjlighet till skattefri ut-

försel av sådana till skeppsproviant hänförliga varor, som vid konsumtion eller försäljning inom landet eljest vore belagda med indirekta skatter av skilda slag. Förutom denna skattebefrielse åtnjutes, i den mån varorna äro av utländskt ursprung, jämväl befrielse från belöpande tullavgifter. De vittgående förmåner i form av tull- och skattefrihet, som sålunda innefattas i denna provianteringsrätt, komma fartyg av praktiskt taget alla kategorier till del under förutsättning, att dessa genom tullmyndigheterna i vanlig ordning utklaras till utrikes ort samt att de i övrigt uppfylla föreskrivna tullformalityter. Med hänsyn till den restauration, som i allmänhet förekommer ombord å fartyg i reguljär passagerartrafik speciellt på avlägsnare länder, torde provianteringsmöjligheterna ha sin största betydelse i vad avser denna trafik.

En särställning i den utrikes passagerartrafiken intar onekligen den reguljära persontrafik, som äger rum mellan Sverige och orter i de övriga nordiska länderna. I dessa fall är i huvudsak fråga enbart om en närtrafik med kortvariga och täta turer samt färdsträckor, som icke sällan väsentligt understiga rutten i den inrikes fartygstrafiken. I anslutning till den ombord å ifrågavarande fartyg bedrivna restaurangrörelsen förekommer regelmässigt såväl skattefri utskänkning av spritvaror, vin och exportöl ur fartygens proviantförråd som försäljning av obeskattade varor av skilda slag, såsom tobaksvaror, konfityrer, choklad, kex m. m. Revisorerna, som avlagt besök å såväl tåg färjan Malmöhus som öresundsbåtarna, ha icke kunnat undgå det intrycket, att nykterhets- och ordningstillståndet, vad båtarna beträffar, lämnar åtskilligt övrigt att önska. Endast för tåg färjans vidkommande synas ha meddelats vissa restriktionsregler, men ifrågavarande bestämmelser medgiva likväl en betydligt frikostigare utskänkning än vad fallet är inom landet. Dessa förhållanden synas emellertid utgöra spörsmål, fallande inom vederbörande länsstyrelses verksamhetsområde, varför revisorerna förutsätta, att denna myndighet ägnar frågan erforderlig uppmärksamhet samt vidtager de åtgärder, som kunna anses erforderliga.

I syfte att erhålla en närmare uppfattning av omfattningen av den proviantering, som äger rum i och för restaurationens bedrivande, ha revisorerna på grundval av från vederbörande tullmyndigheter införskaffade uppgifter verkställt en utredning i frågan. De trafikleder, som därvid särskilt uppmärksammats, äro de reguljära fartygsförbindelserna Malmö—Köpenhamn, Stockholm—Åbo—Helsingfors samt Göteborg—Fredrikshamn och Göteborg—Oslo. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, ha å ifrågavarande förbindelseleder provianteringsmöjligheterna fått ett mycket vidsträckt utnyttjande, och den skattefria försäljning och utskänkning, varom här är fråga, måste också, särskilt i betraktande av de relativt korta rutterna, anses vara av en högst avsevärd omfattning. Under år 1949 uppgick sålunda den totala skattefria utförseln för fartyg å de berörda linjerna till 51 415 liter spritdrycker, 3 850 liter vin, 139 216 liter exportöl, 32 499 391 stycken cigaretter, cigarreigarretter och cigarrer och 3 163 kg röktobak. Härtill kommer en i vissa fall betydande proviantering av åtskilliga andra skattepliktiga varu-

slag, såsom konfityrer, kaffe, kex, spelkort, läskedrycker m. m. Bortsett från vissa mindre kvantiteter, vilka avsetts för besättningen, har den tilldelade provianten helt omsatts i vederbörande restaurangrörelse. Det bör framhållas, att den nyssnämnda tilldelningen givetvis endast avser den i svensk hamn inköpta provianten. För bedömande av den totala konsumtionen ombord å fartygen måste hänsyn därför tagas jämväl till sådana varor, vilka eventuellt inköpts å den främmande destinationsorten. Huruvida och i vilken utsträckning så skett, ha revisorerna sig ej bekant. Vad särskilt gäller förbindelserna över Öresund, bör dock framhållas, att en väsentlig del av inköpen, särskilt i vad avser vissa märken spritdrycker och tobaksvaror, regelmässigt torde ske i Köpenhamn.

Den nuvarande provianteringsordningen är, såsom ovan framhållits, förknippad med en skattebefrielse av betydande mått, varigenom här berörda fartyg kunna komma i åtnjutande av eljest skattebelagda varor till priser, som väsentligt understiga de i allmänna marknaden förekommande. En överslagsberäkning ger sålunda vid handen, att de till ovannämnda varukvantiteter hänförliga skatterna kunna uppskattas till vad avser sprit- och vinvarorna ca 1 miljon kronor samt tobaksvarorna ca 4 miljoner kronor. Härtill komma belöpande tullavgifter. Sammanlagt torde den tull och skatt, som hänför sig till under år 1949 tilldelad proviant för fartyg på här avsedda rutter, kunna uppskattas till bortåt 5,5 miljoner kronor. Det bör vid bedömande av storleken av ifrågavarande belopp uppmärksammas, att beräkningarna grunda sig på före den 1 december 1950 gällande skattesatser för spritvarorna.

En undersökning av gällande utskänkings- och försäljningspriser ombord å fartygen utvisar, att dessa priser, ehuru de understiga de inom landet i motsvarande fall tillämpade, i betraktande av de låga inköpspriserna likväl måste anses vara relativt betydande. Detta måste sålunda innebära, att en väsentlig del av den bortfallande skattemarginalen utnyttjas vid prissättningen av dessa varor, vilket givetvis bör bidra till en icke oväsentlig vinst för restaurationsrörelsen.

Enligt revisorernas mening framstår det såsom principiellt oriktigt, att betydande medel, vilka egentligen ha karaktär av skattemedel, som med hänsyn till monopolrättens allmänna innebörd rätteligen borde komma statsverket till godo, på sätt här sker skola undandragas det allmänna för att i stället tillgodoföras statliga eller enskilda restaurationsföretag. Det anförda synes därför revisorerna giva anledning att starkt ifrågasätta lämpligheten av ett fortsatt bestånd av den nuvarande provianteringsordningen på de trafikleder, varom här är fråga. En avveckling av dessa förmåner, varigenom den tilldelade provianten belades med sedvanlig skatt och sålunda komme att betinga samma pris som vid försäljning inom landet, torde därför böra övervägas. En sådan åtgärd måste emellertid för att få avsedd effekt motsvaras av likartade inskränkningar i provianteringsmöjligheterna från de övriga berörda ländernas sida, enär eljest inköpen torde komma att överflyttas till ifrågavarande länder. Åtgärden skulle därför förutsätta en ömse-

sidig överenskommelse i frågan mellan myndigheterna i respektive länder. Med tanke på de betydande skatteintäkter, som därigenom skulle tillföras respektive stater, synes dock en dylik överenskommelse kunna ligga inom räckhåll. Förutsättningarna härför förefalla dessutom desto gynnsammare som enligt vad revisorerna erfarit — vad särskilt avser öresundstrafiken — departementet för told- och forbrugsafgifter inom danska finansministeriet i skrivelser till generaltullstyrelsen gjort upprepade framställningar om åtgärder till förhindrande av att proviantering med huvudsakligen obeskattade tobaksvaror ägde rum i svenska hamnar av danska ruttbåtar på ruttern mellan Bornholm och Sverige. Därvid har bl. a. anförts, att nämnda båtar i Danmark förvägrats intaga obeskattade tobaksvaror men att upprätthållandet av detta provianteringsförbud vore utan egentlig verkan, så länge båtarna finge förse sig med obeskattade tobaksvaror i svensk hamn. Det kunde därför befaras, att det danska provianteringsförbudet måste hävas. Med hänsyn till insmugglingsfaran vore det emellertid utomordentligt betydelsefullt, att försäljning av obeskattade tobaksvaror på helt kortvariga överfärder mellan danska och näraliggande utländska hamnar icke ägde rum.

Det synes också revisorerna, som om de skäl, vilka ligga bakom tillkomsten av de tillämpade provianteringsmöjligheterna och som alltjämt torde motivera deras bibehållande i vad gäller trafiken på mera avlägsna länder, icke göra sig med samma styrka gällande i avseende å den närtrafik, varom här är fråga. Ifrågavarande privilegier lära nämligen få anses betingade i första hand av önskvärdheten att underlätta den i egentlig mening internationella fartygstrafiken genom att bl. a. undanröja de hinder, som skiljaktigheter länderna emellan i fråga om varubeskattningens utformning, inköpsvillkor m. m. kunna utgöra för denna trafik. Några sådana skiljaktigheter torde emellertid, bortsett från restriktionssystemets olikartade natur, knappast kunna återopas de nordiska länderna emellan.

Med hänsyn till det anförda vilja revisorerna understryka angelägenheten av att genom överenskommelser med respektive myndigheter i de övriga berörda länderna åtgärder vidtagas för ett upphävande av de nuvarande möjligheterna till skattefri utförsel av till skeppsproviant hänförliga varor för fartyg på de här berörda trafiklederna. Det må erinras, att 1950 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om att åtgärder måtte vidtagas i syfte att begränsa de nuvarande provianteringsmöjligheterna, i vad de avse flottans fartyg.»

Utlåtanden ha avgivits av generaltullstyrelsen, kontrollstyrelsen och styrelsen för AB Svenska tobaksmonopolet (Del II, s. 148—163).

Generaltullstyrelsen har erinrat om att styrelsen i underdånig skrivelse den 13 februari 1950 föreslagit viss begränsning av de nuvarande provianteringsmöjligheterna i avseende å obeskattade tobaksvaror. I anslutning härtill har styrelsen bl. a. framhållit följande.

Frågan om lämpligheten av att genomföra ännu mera omfattande inskränkningar i provianteringsförmånerna för passagerarfartyg i närtrafik med avseende å skattebelagda men obeskattade varor än de av styrelsen för dylika fartyg sålunda föreslagna eller att helt avveckla nämnda förmåner är av natur att icke kunna lösas utan en allsidig och noggrann utredning.

Kontrollstyrelsen har hemställt, att frågan om avveckling av gällande provianteringsordning på förevarande område göres till föremål för särskild utredning. Denna utredning borde lämpligen innefatta jämväl frågan om vidtagande av de av riksdagen begärda åtgärderna i syfte att begränsa provianteringsmöjligheterna för flottans fartyg.

Styrelsen för AB Svenska tobaksmonopolet har yttrat följande.

Den utredning, som riksdagens revisorer verkställt angående omfattningen av den skattefria utförseln av till skeppsproviant hänförliga varor till våra grannländer och de konsekvenser denna utförsel har ur statsfinansiell synpunkt, giver enligt styrelsens mening vid handen, att ett övervägande av åtgärder i syfte att begränsa nämnda utförsel torde vara motiveerat. Emellertid anser styrelsen för sin del, att man bland annat med hänsyn till turisttrafiken bör framgå med varsamhet, då det gäller att göra inskränkningar i den vedertagna skattebefrielsen för varor, vilka utlämnas som skeppsproviant till fartyg i internationell trafik. Ur denna synpunkt vill styrelsen, som närmast torde ha att yttra sig över riksdagens revisorers förslag i vad det gäller tobaksvaror, ifrågasätta, om man icke beträffande dessa varor bör, såsom i generaltullstyrelsens förutnämnda skrivelse föreslagits, begränsa sig till en beskärning av de nuvarande provianteringsmöjligheterna för passagerarfartyg med en beräknad färdtid till utlandet av mindre än fyra timmar. Härigenom skulle det med riksdagens revisorers förslag i denna del avsedda syftet väsentligen tillgodoses, samtidigt som inskränkningarna skulle drabba endast sådan trafik, som odisputabelt kan rubriceras såsom närtrafik, nämligen trafiken mellan Sverige och Danmark dels över Öresund, dels till Bornholm och dels på linjen Göteborg—Fredrikshavn.

Utskottet. Enligt nu gällande bestämmelser tillämpas för den utrikes fartygstrafiken ett provianteringsförfarande, som innebär vittgående förmåner i form av tull- och skattefrihet för varor, vilka vid konsumtion eller försäljning inom landet äro belagda med indirekta skatter av skilda slag. Skälen för ett bibehållande av dessa provianteringsmöjligheter i vad avser trafiken på mera avlägsna länder synas revisorerna alltjämt bärande. En särställning i nu berörda hänseende anses dock den reguljära persontrafik intaga, vilken äger rum mellan Sverige och orter i de övriga nordiska länderna. En avveckling av gällande förmåner för sist berörda trafik, varigenom den tilldelade provianten belades med vanlig skatt och sålunda komme att betinga samma pris som vid försäljning inom landet, bör därför enligt revisorernas uppfattning tagas under övervägande. I detta sammanhang har bl. a. framhållits, att staten genom den nuvarande provianteringsordningen årligen undandragas indirekta skatter till avsevärda belopp.

Vederbörande remissinstanser — generaltullstyrelsen, kontrollstyrelsen och AB Svenska tobaksmonopolet — ha i stort sett anslutit sig till revisorernas uppfattning och förordat en närmare utredning av frågan. I anslut-

ning här till torde vidare böra nämnas, att från järnvägsstyrelsens sida under hand lämnats den upplysningen, att ett genomförande av de av revisorerna ifrågasatta åtgärderna kan befaras leda till ogynnsamma ekonomiska konsekvenser för de statens järnvägar tillhöriga bolagen AB Trafikrestauranger och Svenska rederiaktiebolaget Öresund.

Efter prövning av på frågan inverkan olik omständigheter har utskottet i likhet med revisorerna funnit starka skäl tala för en omläggning av nuvarande provianteringsystem, såvitt fråga är om den mera lokalt betonade utrikestrafiken. I remissutlåtandena har emellertid framhållits, att med förevarande spörsmål äro förknippade en rad delvis mycket komplicerade problem, vilket f. ö. påpekats jämväl av revisorerna. Innan något slutligt ställningstagande härvidlag kommer till stånd, synes därför enligt utskottets mening frågan böra göras till föremål för en allsidig utredning. Därvid torde böra beaktas vad såväl revisorerna som förenämnda remissinstanser haft att anföra i ämnet.

Under återopande härav får utskottet hemställa,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en närmare utredning av frågan om provianteringsförfarandet vid utrikes fartygstrafik av mera lokal karaktär.

14:o) **Tullverkets kostnader för provianteringsfrilagerrörelsen.** Under finansdepartementet, § 18, ha revisorerna förordat att frågan om debitering enligt taxan för extra tullförrättningar eller om uttagande av annan lämplig avgift för provianteringsfrilagerrörelsen upptages till närmare övervägande (Del I, s. 189—198).

För proviantering och utrustning av fartyg och luftfartyg finnes inrättad en särskild tullagerinstitution, s. k. provianteringsfrilager. Å dylikt tullager må i nyss angivet syfte tullpliktigt gods, efter verkställd tulltaxering men utan att tullavgift erlägges, kunna uppläggas under vård av godsets ägare (frilagershavaren).

Uppläggning å provianteringsfrilager må därvid kunna ske av gods, som

- a) inkommit direkt till riket från utrikes ort eller från frihamn;
- b) transiterats från annan ort inom tullområdet;
- c) överförts från tullnederlag eller transitupplag;
- d) överflyttats från ett provianteringsfrilager till ett annat å samma ort.

För provianteringsfrilagren finnas grundläggande bestämmelser meddelade i förordningen den 15 november 1912 om provianteringsfrilager och kungörelsen den 17 juni 1948 med tillämpningsföreskrifter till denna förordning.

Revisorerna ha närmare redogjort för provianteringsfrilagerrörelsen å s. 189—196, vartill utskottet får hänvisa.

Härefter ha revisorerna gjort följande uttalande.

»Såsom den lämnade redogörelsen utvisar har provianteringsfrilager-
rörelsen — främst genom den stegring i utrikestrafiken, som efter hand
inträtt — numera nått en betydande utveckling, och de provianteringar,
vilka verkställas i denna ordning, uppgå säkerligen till väsentliga belopp.
För budgetåret 1948/49 redovisades sålunda 4 114 uppläggningar å pro-
vianteringsfrilager, medan antalet uttagningar därifrån uppgingo till 53 461.
Uppenbart är, att tullverkets personal i icke obetydlig utsträckning måste
tagas i anspråk för fullgörande av de bevakningsåtgärder och kontrolleran-
de uppgifter i skilda hänseenden, provianteringsfrilagerinstitutionen förut-
sätter. De kostnader, som äga samband med denna verksamhet, falla —
bortsett från sådana kostnader, vilka täckas av provianteringsfrilagerav-
giften — nästan helt på statsverket. Den av revisorerna verkställda utred-
ningen synes även giva anledning förmoda, att tullverkets kostnader för
dessa uppgifter, i varje fall i betraktande av den för tullverket mycket spe-
ciella verksamhet, varom här är fråga, icke kunna anses såsom oväsent-
liga. Om man utgår från en genomsnittlig lönekostnad av, lågt räknat, 5
kronor för bevakningsförrättning, torde den sammanlagda årskostnaden
enbart för bevakningsgöromålen kunna uppskattas till över 250 000 kronor.
Härtill komma emellertid sådana ytterligare kostnader, vilka indirekt för-
anledas av svårigheterna att följa de uppgjorda tjänstgöringsplanerna och
därmed även för tullverket att rationellt utnyttja den tillgängliga arbets-
kraften, varjämte med systemet även följer att dyrbar arbetstid som regel
måste gå förlorad i samband med resor till och från förrättningsställena.

Enligt revisorernas mening kan med fog ifrågasättas det rimliga i att
kostnaderna för provianteringsfrilagersinstitutionen till sin huvudpart skola
bäras av statsverket. Denna speciella tullagerinstitution har uppenbarligen
uteslutande till syfte att betjäna viss trafik och är främst genom den tull-
och skattefria försäljning, som möjliggöres i denna ordning, förenad med
väsentliga ekonomiska förmåner för frilagersinnehavarna och deras kун-
der. För statsverket däremot medföra försäljningarna från provianterings-
frilagren icke några inkomster av tull och skatt. Det må i detta samman-
hang erinras om att, enligt en av revisorerna under § 16 verkställd utred-
ning, enbart till flottans fartyg under år 1949 utlämnats varor, represen-
terande tull och skatt till ett belopp av sammanlagt ca 1 miljon kronor,
vilka provianteringar till övervägande del verkställdes från provianterings-
frilager. Även andra fartyg, såsom handels- och passagerarfartyg, samt
luftfartyg ha samma provianteringsmöjligheter. I betraktande av det an-
förda anse revisorerna det ur principiella synpunkter rimligt och motiverat,
att i fall som dessa kostnaderna för bestyret med verksamheten i fråga i
princip bäras av den trafik, som betjänas. Det må dessutom framhållas,
att denna princip redan vunnit erkännande i fråga om de kostnader, vilka
hänföra sig till uppgifter i samband med bokföringen av provianteringsfri-
lagersgodset, även om provianteringsfrilagersavgiftens nuvarande storlek
icke ger full täckning för dessa kostnader.

Med hänsyn till det anförda torde det därför förtjäna övervägas, om icke

den debitering, som f. n. endast undantagsvis äger rum enligt taxan för extra tullförrättningar för vissa av tullverkets tjänsteåtgärder, lämpligen borde utsträckas till att omfatta alla de fall, där tullverkets medverkan påkallas i samband med uppläggningar å provianteringsfrilager samt uttagningar därifrån, eller också annan lämpligt avvägd avgift uttagas. Förutom direkta inkomster för statsverket skulle en sådan åtgärd medföra fördelar för tullverket även ur vissa andra synpunkter. I motsats till vad som gäller för tullnederlag i allmänhet medgivas sålunda f. n. uttagningar från provianteringsfrilager oberoende av det uttagna godsets storlek. En sådan ordning, varigenom möjliggöres för frilagershavaren att utan några som helst begränsningar anlita tullverket, framstår som för statsverket föga ändamålsenlig och medför, att tullpersonal i viss utsträckning måste ställas till förfogande även för relativt obetydliga provianteringar. Revisorererna ha sig sålunda bekant ett fall, där exempelvis provianteringen omfattat enbart 2 kg torkade blåbär. I flera fall ha uppmärksammats provianteringar innefattande så obetydliga kvantiteter som exempelvis 1 flaska likör eller 2 flaskor brännvin. En debiterad avgift, vilken åtminstone i någon mån gäve täckning för tullverkets kostnader för bevakningsåligganden och andra uppgifter i samband med provianteringsförfarandet, skulle utan tvivel vara ägnad motverka sådana tendenser samt framtvinga ett planmässigare ianspråktagande från kundernas sida av tullverkets tjänster vid proviantering av dylikt gods samt därigenom också bereda ökade möjligheter för tullverket till en rationellare personaldisposition och därmed sammanhängande personalbesparande rationaliseringsåtgärder.

Med hänsyn till det anförda vilja revisorererna förorda att i syfte att bereda täckning för de med provianteringsfrilagersrörelsen sammanhängande kostnaderna för tullverket frågan om debitering enligt taxan för extra tullförrättningar eller om uttagande av annan lämplig avgift för denna verksamhet på sätt och i den omfattning ovan antytts upptages till närmare övervägande.»

Utlåtanden ha avgivits av generaltullstyrelsen och kommerskollegium (Del II, s. 164—189).

Generaltullstyrelsen har uttalat bl. a. följande.

Generaltullstyrelsen är således av den uppfattningen, att provianteringsfrilagerrörelsens omhänderhavande utgör ett i tullverkets allmänna verksamhet ingående bestyr, som till gagn för vissa näringar tillkommit i syfte att få tullformalitetserna för tullfrihet vid proviantering eller utrustning med utländska oförtullade varor anpassade för ändamålet, och att kostnaderna för dessa bestyr därför i princip böra i huvudsak åvila tullverket.

Vid styrelsens utlåtande ha fogats yttranden från tulldirektionerna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt tullkammaren i Hälsingborg.

Kommerskollegium anser befogat att den trafik, som har nytta av provianteringsfrilagren, får bära en rimlig del av statsverkets kostnader för dessa anordningar. I varje fall vore det av praktiska skäl nödvändigt, att vissa begränsningar gjordes i trafikanternas rätt att fritt taga tullkontrollorganen i anspråk.

Vid kollegiets utlåtande ha fogats yttranden från samtliga handelskammrar i riket samt Sveriges redareförening, Sveriges segelfartygsförening och Sveriges skeppshandlareförbund.

Utskottet. De kostnader som äro förbundna med den s. k. provianteringsfrilager rörelsen falla f. n. nästan helt på statsverket. Revisorerna ha emellertid ifrågasatt, huruvida detta kan vara rimligt. Till stöd för sin uppfattning ha revisorerna bl. a. framhållit, att denna speciella tullagerinstitution enbart har till syfte att betjäna viss trafik, som därigenom kommer i åtnjutande av väsentliga ekonomiska förmåner. För statsverket däremot medföra försäljningarna från provianteringsfrilagren icke några inkomster i form av tull och skatt. Enligt revisorernas mening synes det därför motiverat, antingen att taxan för extra tullförrättningar göres tillämplig på de fall, där tullverkets medverkan påkallas i samband med uppläggningar å sådant frilager och uttagningar därifrån, eller också att annan lämpligt avvägd avgift uttages.

Generaltullstyrelsen har icke kunnat ansluta sig till revisorernas uppfattning utan av vissa skäl ansett, att här ifrågavarande kostnader i princip böra till huvudsaklig del åvila tullverket. De i ärendet hörda lokala tullmyndigheterna ha dock tillstyrkt revisorernas förslag. Jämväl kommerskollegium har funnit det befogat, att den trafik som har nytta av provianteringsfrilagren får bära en rimlig del av statsverkets kostnader för dessa anordningar. En varierande ståndpunkt åter har kommit till uttryck i de yttranden som av kollegium införskaffats från rikets handelskammrar och vissa näringsorganisationer. I somliga fall har hävdats, att statsverkets kostnader för nu berörda verksamhet skulle i hög grad kunna reduceras genom olika rationaliseringsåtgärder inom tullverket.

Utskottet har för sin del bibragts den uppfattningen, att de synpunkter som revisorerna anlagt på förevarande spørsmål äro förtjänta av det största beaktande. En omprövning av nu gällande ersättningsgrunder i vad avser tullverkets bestyr med provianteringsfrilager rörelsen synes därför böra komma till stånd. Med hänsyn till vad i remissutlåtandena anförts torde detta lämpligast ske på så sätt, att frågan göres till föremål för en allsidig utredning under medverkan av olika intresserade parter. Självfallet böra därvid eventuellt föreliggande möjligheter till rationalisering av verksamheten närmare övervägas.

Under åberopande härav får utskottet hemställa,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning av frågan om statsverkets kostnader för provianteringsfrilager rörelsen.

15:o) Beskattning av svensk medborgare för inkomst av tjänst vid främmande makts härvarande beskickning m. m. Under finansdepartementet, § 19, ha revisorerna föreslagit sådan ändring i gällande skatteförfatt-

ningar att svenska medborgare, som tillhöra främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller beskickningens eller konsulatets betjäning, beskattas för inkomst av sin tjänst hos den främmande makten (Del I, s. 198—209).

Enligt 70 § 2 mom. kommunalskattelagen och 18 § 2 mom. förordningen om statlig inkomstskatt är svensk medborgare, som tillhört främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller beskickningens eller konsulatets betjäning, frikallad från skattskyldighet för inkomst av sin tjänst hos den främmande makten.

Revisorerna ha lämnat en redogörelse över huru frågan om svensk medborgare skall beskattas för inkomst av nu ifrågavarande slag vid olika tillfällen varit föremål för uppmärksamhet (s. 198—202), varjämte revisorerna undersökt vilken ståndpunkt andra stater intaga i ämnet (s. 202—206).

Antalet svenska medborgare, som f. n. inneha sådan anställning hos främmande makts härvarande beskickning eller konsulat, varom här är fråga, uppgår enligt från utrikesdepartementet inhämtade uppgifter till 259. Av ifrågavarande personal inneha 183 personer anställning som tjänstemän vid beskickningarna, medan 76 utgör tjänstepersonal. På de skilda beskickningarna och konsulaten fördelar sig personalen sålunda.

Beskickning, konsulat	Icke diplo- matiska tjänstemän	Tjänste- personal	Summa personal	Beskickning, konsulat	Icke diplo- matiska tjänstemän	Tjänste- personal	Summa personal
Amerikas förenta stater...	62	23	85	Rumänien	1	1	2
Argentina	5	2	7	Schweiz	1	4	5
Belgien	1	—	1	Storbritannien	2	3	5
Brasilien	3	3	6	Sovjetunionen	3	—	3
Bulgarien	1	—	1	Spanien	8	10	18
Canada	3	1	4	Sydafrikanska unionen...	6	—	6
Cuba	1	2	3	Tjeckoslovakien	3	—	3
Danmark	2	1	3	Turkiet	—	1	1
Egypten	2	—	2	Ungern	2	—	2
Etiopien	3	1	4	Uruguay	1	—	1
Finland	1	2	3	Österrike	2	1	3
Frankrike	4	1	5	Sovjets handelsrepr.	2	—	2
Grekland	—	1	1	Ahepo	6	—	6
Indien	6	1	7	Amerik. ekonom. reg. kom.	7	—	7
Iran	1	—	1	Amerik. gk. i Göteborg ...	13	6	19
Irland	—	1	1	Argentinska gk. i Sthlm ..	1	1	2
Italien	2	7	9	Brasil. kons. i Göteborg ..	3	—	3
Jugoslavien	1	—	1	Brittiska kons. i Malmö ..	—	1	1
Kina	1	—	1	Chilenska kons. i Göteborg	1	—	1
Mexiko	2	—	2	Franska kons. i Göteborg .	2	—	2
Nederländerna	2	—	2	Spanska kons. i Göteborg .	1	—	1
Norge	5	—	5	Turkiska gk. i Sthlm	1	—	1
Peru	3	2	5	Tass	1	—	1
Polen	3	—	3				
Portugal	2	—	2	Summa	183	76	259

Revisorerna ha gjort följande allmänna uttalande.

»Sedan gammalt har i den svenska skattelagstiftningen den regeln varit fastslagen, att svenska medborgare, vilka inneha anställning hos främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat, varit frikallade från skattskyldighet för inkomst av sin tjänst hos den främmande makten. Det torde knappast kunna förnekas, att en skattebefrielse av denna art på ett anmärkningsvärt sätt bryter mot de regler, vilka eljest gälla för den subjektiva skattskyldigheten för svenska medborgare i allmänhet. Ur rent principiella synpunkter torde icke heller kunna föreläggas fullt bärande skäl, varför denna speciella grupp av medborgare, vilka i övriga leva under samma yttre existensbetingelser som andra svenska medborgare, i förhållande till dessa skola intaga den undantagsställning i beskattningshänseende, den svenska skattelagstiftningen sålunda medgiver. Det förtjänar vid bedömande av det berättigade i denna särställning särskilt uppmärksammas, att här avsedda medborgare, bortsett från den obligatoriska olycksfallsförsäkringen, i full utsträckning komma i åtnjutande av de sociala förmåner som omfattas av samma medborgerliga rättigheter, som i olika former äro tillförsäkrade skattskyldiga svenska medborgare. Ur det allmännas synpunkt torde icke heller kunna helt bortses från den skatteinkomst, som belöper på den medgivna skattebefrielsen. Då antalet svenska medborgare, som på grund av dessa bestämmelser undgå skatt för sin tjänsteinkomst, f. n. torde uppgå till ca 250 personer, kan den sammanlagda inkomst, som i denna ordning årligen undandrages beskattning, uppskattningsvis beräknas uppgå till lågt räknat 1,5 miljoner kronor.

Sett uteslutande ur svensk skattesynpunkt kunna revisorerna därför knappast finna att några som helst skäl numera tala för ett bibehållande av den skattefrihet, varom här är fråga. Tillkomsten av denna skattebefrielse torde emellertid få anses betingad i första hand av internationella förhållanden, varvid den inställning man i främmande stater i allmänhet intagit till ifrågavarande spørsmål fått vara utslagsgivande. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har även vid de tidigare tillfällen, då ett upphävande av de ifrågavarande bestämmelserna satts i fråga, som främsta skäl däremot åberopats hänsyn till internationell praxis på förevarande område och de konsekvenser, ett frångående av denna princip skulle medföra i förhållande till motsvarande bestämmelser i främmande stater. Huruvida och i vilken omfattning vid tidpunkten för de svenska bestämmelsernas tillkomst vid 1800-talets mitt en sådan skattebefrielse verkligen förelegat i andra stater, undandraget sig revisorernas bedömande. I varje fall torde numera de flesta länder av någon större storleksordning knappast längre upprätthålla denna princip. En av revisorerna verkställd utredning utvisar sålunda, att av tretton undersökta stater endast en, nämligen Danmark, i likhet med Sverige medgiver ovillkorlig skattefrihet för egna medborgare, anställda vid främmande beskickningar eller konsulat i hemlandet, för därifrån uppburen tjänsteinkomst. Två stater, Frankrike och Turkiet, medgiva visserligen skattefrihet i dylika fall, men endast beträffande beskickningar eller konsulat

från sådana stater, varest personer, anställda vid franska respektive turkiska beskickningar eller konsulat, åtnjuta motsvarande skattefrihet. De övriga tio staterna — Finland, Island, Norge, Nederländerna, Schweiz, Storbritannien, Tyskland, Österrike, Amerikas förenta stater och Canada — medgiva icke någon som helst skattefrihet i förevarande fall. Beträffande den finska skattelagstiftningen, som tidigare medgivit skattebefrielse för finska medborgare anställda hos främmande beskickningar i Finland, må påpekas att ifrågavarande land så sent som år 1943 infört den nuvarande bestämmelsen med den motiveringen, att anledning saknades att försätta nämnda befattningshavare i bättre läge än andra finska medborgare.

Medan sålunda den interna skattelagstiftningen i de flesta stater f. n. beskattar sådan tjänsteinkomst, varom här är fråga, torde i detta sammanhang även böra något uppmärksammas frågan, i vad mån en ändring av de svenska beskattningsprinciperna på förevarande punkt kan få någon omedelbar effekt med hänsyn till nu gällande dubbelbeskattningsavtal mellan Sverige och ovan berörda stater. I avseende å detta spörsmål må framhållas att — såsom av den lämnade redogörelsen även delvis framgår — avtalen med Tyskland, Amerikas förenta stater och Storbritannien äro så avfattade, att dessa staters medborgare redan nu beskattas för inkomster från svensk beskickning eller svenskt konsulat i respektive länder, medan sålunda Sverige har rätt — men med gällande bestämmelser på förevarande område saknar möjlighet — att här beskatta motsvarande inkomst för svenska medborgare. Enligt danska avtalet äro ifrågavarande personer befriade från skatt i anställningslandet för inkomsten i fråga, dock endast under förutsättning att »vederbörande ej äro medborgare i anställningslandet». Enligt detta avtal äger alltså Danmark beskatta danska medborgare för inkomst av anställning vid svensk beskickning eller svenskt konsulat i Danmark, medan Sverige äger beskatta svenska medborgare för inkomst av anställning vid dansk beskickning eller danskt konsulat i Sverige; ingendera staten kan emellertid enligt sin interna lagstiftning uttaga någon skatt i dylika fall. Enligt det norska avtalet skall ersättningen i fråga beskattas i det land, där mottagaren är bosatt, för så vitt icke skattebefrielse åtnjutes enligt folkrättens allmänna regler. Någon sådan befrielse å folkrättslig grund föreligger icke i här förevarande fall, varför Norge enligt avtalet äger beskatta inkomsten i fråga. I Island torde förhållandena gestalta sig på samma sätt som i Norge. Vad slutligen angår avtalen med Finland, Frankrike, Nederländerna, Schweiz och Ungern får inkomsten beskattas allenast i den stat, varifrån densamma härrör. En ändring av de svenska beskattningsreglerna i fråga lärer därför icke få någon effekt gentemot dessa stater. Det må dock framhållas, att det är tvivel underkastat, huruvida från Ungerns sida avtalet med Sverige alltjämt betraktas som bindande. Slutligen torde avtalet med Nederländerna, som är föråldrat, inom den närmaste tiden komma att revideras.

I betraktande av det anförda synas övervägande skäl tala för att man även i svensk skattelagstiftning frångår den hittills tillämpade principen om skat-

tebefrielse för tjänsteinkomster av här avsett slag. Revisorerna förbise ingalunda, att en sådan åtgärd med hänsyn till de speciella anställningsförhållanden, vilka föreligga för här ifrågavarande befattningshavare, kan komma att medföra vissa svårigheter såväl när det gäller att utnyttja de kontrollmöjligheter, vilka eljest förefinnas vid taxeringen, som vad avser möjligheten att begagna det sedvanliga indrivningsförfarandet. Sålunda torde främmande makters beskickningar eller konsulat knappast kunna åläggas sådan uppgiftsskyldighet, varom stadgas i 33 § taxeringsförordningen, varför det eljest brukliga medlet för kontroll av tjänsteinkomst torde komma att bortfalla i dessa fall. Vidare torde, i likhet med personer, vilka åtnjuta s. k. exterritorialitetsrätt här i landet, även hos utländsk beskickning anställd svensk medborgare icke kunna göras till föremål för exekutivt ingripande, så vitt den exekutiva åtgärden kräver medverkan från beskickningen eller måste försiggå inom dess område. Då införsel icke kan meddelas i den anställdes avlöning, komma exekutiva åtgärder — därest vederbörande skulle restföras för sådan skatt, som här avses — att kunna tillgripas endast i fall, då den restskyldige har utmätningsbara tillgångar annorstädes eller tillika innehar annan anställning. Slutligen bör framhållas att preliminär skatt i förevarande fall icke torde kunna uttagas av ifrågavarande löntagare medelst sedvanligt skattevdrag. Däremot kan denna skatt givetvis uttagas i form av s. k. B-skatt, varigenom vederbörande sålunda påföres belöpande preliminärskatt under löpande år att av honom själv erläggas å fastställda uppbördsterminer.

Enligt revisorernas mening äro de svårigheter, vilka sålunda kunna förväntas uppkomma i samband med en ändring av beskattningsprinciperna i förevarande fall, knappast av den beskaffenhet och betydelse att i och för sig böra utgöra hinder för en beskattning av här avsedd art. Det synes icke heller osannolikt att dessa frågor skola kunna lösas genom bestämmelser i med berörda stater gällande handräckningsavtal eller eljest genom överenskommelser med dessa stater. I betraktande härav samt med hänsyn till den internationella praxis, som numera utbildat sig på förevarande område, kunna revisorerna icke finna, att skäl längre tala för ett upprätthållande av den nuvarande skattebefrielsen för här avsedda svenska medborgare. Revisorerna få därför föreslå att sådan ändring av 70 § 2 mom. kommunalskattelagen och 18 § 2 mom. förordningen om statlig inkomstskatt vidtages, att svenska medborgare, vilka tillhöra främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller beskickningens eller konsulatets betjäning, beskattas för inkomst av sin tjänst hos den främmande makten.»

Utlåtanden ha avgivits av *kammarrätten* och *överståthållarämbetet*, som tillstyrkt revisorernas förslag (Del II, s. 190—194).

Utskottet. Då frågan om beskattning av svensk medborgare för inkomst av tjänst vid främmande makts härvarande beskickning m. m. tidigare varit föremål för behandling, har, såsom revisorerna påpeka, den speciella

skattebefrielse som i detta fall är medgiven plägat främst motiveras med gällande internationella praxis. Den av revisorerna nu verkställda utredningen ger emellertid vid handen, att av folkrättsliga skäl något hinder icke längre föreligger för att i svensk skattelagstiftning vidtages den ändringen, att principen om skatteplikt för tjänsteinkomster av här avsett slag uttryckligen fastslås. Under hänvisning härtill har kammarrätten ansett sig böra tillstyrka bifall till revisorernas förevarande framställning. Samma ståndpunkt har intagits av överståthållarämbetet.

I likhet med revisorerna och remissmyndigheterna hyser utskottet den åsikten, att bärande skäl näppeligen kunna förebringas, varför här ifrågasvarande tjänstemän, vilka i övrigt leva under enahanda yttre existensbetingelser som andra svenska medborgare, skola intaga en speciell undantagsställning i beskattningshänseende. Utskottet finner det därför angeläget, att en ändring härutinnan snarast kommer till stånd.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av revisorerna angivna syftet.

16:o) Granskningen av statskontrollerade aktiebolag. Under finansdepartementet, § 22, ha revisorerna uttalat angelägenheten av att frågan om revisorernas granskningsrätt beträffande statskontrollerade aktiebolag utan dröjsmål bringas till sin lösning (Del I, s. 218—234).

Efter att dels ha redogjort för det huvudsakliga innehållet i 1948 års revisionsutrednings den 14 mars 1949 avlämnade betänkande jämte däröver avgivna remissutlåtanden, dels ha lämnat vissa uppgifter om de statskontrollerade bolagen ha revisorerna gjort följande uttalande.

»Alltsedan början av 1920-talet har i olika sammanhang frågan om en utsträckning av revisorernas granskningsrätt upptagits till behandling, dock utan att leda till något praktiskt resultat. Senast har 1947 års riksdag, med understrykande av vad 1944 års riksdag uttalat i ämnet, anhållit att Kungl. Maj:t ville snarast vidtaga sådana åtgärder som medgäve rätt för revisorerna att förvaltningsmässigt granska samtliga de aktiebolag som helt eller delvis ägas av staten. Frågan har sedermera varit föremål för prövning i samband med en av särskilda sakkunniga verkställd utredning, varvid dock, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, enighet icke kunnat nås mellan de båda utredningsmännen. Jämväl vid remissbehandlingen av de sakkunnigas betänkande ha delade meningar yppats rörande lämpligheten av att i nu berörda hänseende tillerkänna revisorerna vidgad granskningsrätt. Någon framställning i ämnet har icke avlåtits till årets riksdag, varför frågan sålunda ännu en gång skjutits på framtiden.

Att så skett är enligt revisorernas mening ägnat att — icke minst ur principiella synpunkter — ingiva betänkligheter. Revisorerna ha därför funnit skäl föreligga att ånyo upptaga frågan till behandling.

Revisorerna vilja inledningsvis erinra om riksdagsordningens stadgande, att revisorerna skola enligt regeringsformen och särskild instruktion granska bl. a. statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning. Hårtill torde hänsyn ha tagits, då 1944 års riksdag i sin tidigare omnämnda skrivelse nr 331 uttalat, att anledning synes saknas att undandraga den i aktiebolagsform bedrivna statliga verksamheten, vilken i realiteten utgjorde en del av den offentliga förvaltningen, revisorernas granskningsrätt. Emellertid har å andra sidan gjorts gällande, att tillräcklig grund icke förefinnes för uppfattningen att de statskontrollerade bolagen skulle utgöra en del av den offentliga förvaltningen. Ur strängt formell synpunkt synes väl också en viss tveksamhet härvidlag förklarlig. I förevarande sammanhang måste dock enligt revisorernas mening även andra omständigheter beaktas än den olikhet i fråga om organisation och arbetsformer, som föreligger emellan, å ena sidan, statlig ämbetsförvaltning i sedvanlig bemärkelse, och, å andra sidan, genom aktiebolag bedrivna statlig verksamhet. Problemets kärnpunkt torde vara vad som rätteligen bör förstås med uttrycket »statsverket». Detta begrepp preciseras icke närmare vare sig i grundlagarna eller i revisorernas instruktion. Enligt § 58 regeringsformen skall emellertid Konungen årligen för riksdagen uppvisa statsverkets tillstånd i alla dess delar, till inkomster och utgifter, fordringar och skulder. Uppenbart är vidare, att utfallet av den i bolagsform bedrivna statliga verksamheten — liksom över huvud taget omfattningen av de finansiella förpliktelser statsmakterna åtaga sig genom anvisande av medel för aktieteckning i företag av här avsett slag — måste i hög grad påverka »statsverkets tillstånd», sådant detta angivits enligt nyssnämnda stadgande. Redan av mera formella skäl lärer sålunda med fog kunna hävdas, att till »statsverket» böra hänföras jämväl de statliga bolagen. Ett reellt betraktelsesätt, som lägger tyngdpunkten vid den hithörande verksamhetens faktiska innebörd, ger ytterligare stöd åt en sådan uppfattning.

Riktigheten härav framträder särskilt klart i fråga om tobaksmonopolet samt vin- och spritcentralen. Liksom beträffande de kontrollstyrelsen helt underställda systembolagen har avsikten här varit icke att bedriva statlig affärsverksamhet i konkurrens med enskilda företag utan att, å ena sidan, befrämja vissa sociala och nykterhetspolitiska strävanden och att, å andra sidan, tillföra statskassan vissa inkomstmedel. I sistnämnda avseende torde ifrågavarande bolag närmast kunna betraktas som organ för uppbörden av de indirekta skatter som pålagts tillverkningen och konsumtionen av tobak, spritdrycker och vin. Rent principiellt hade hinder givetvis icke mött att för denna uppbörd välja en annan organisation, vilken direkt anknytits till de inom den reguljära statsförvaltningen alimänt tillämpade formerna. Någon anledning att i sak avgränsa monopolbolagen från övrig statsverksamhet torde således icke föreligga. I förevarande sammanhang må därjämte beaktas den stora betydelsen ur statsfinansiell synpunkt av här avsedda inkomstmedel, vilka för innevarande budgetår beräknats till ett totalt belopp av 1 016 miljoner kronor eller 23,5 procent av samtliga skatter. Den gransk-

ning av riksstatens inkomstsida, som revisorerna ha att verkställa, måste också bliva mycket ofullständig, så länge kontrollmöjligheterna på förevarande område begränsas i den omfattning som f. n. är fallet. Då, såsom ovan antytts, vin- och spritcentralen samt de statskontrollerade systembolagen anförtrotts viktiga uppgifter inom ramen för den av statsmakterna beslutade nykterhetspolitiken och resultatet av denna har direkt statsekonomiska konsekvenser, synes en granskning av bolagens verksamhet jämväl utifrån denna speciella utgångspunkt vara av värde. Vad nu sagts gäller även det centrala restaurangbolaget och dettas olika dotterföretag. Att de nu berörda bolagen i likhet med vissa andra statliga organ äro underkastade speciell revision förminskar självfallet icke behovet av en granskning ur de mera allmänna synpunkter som riksdagens revisorer ha att anlägga.

Vad därefter angår de å statens affärsverksfonder redovisade aktiebolagen torde böra framhållas, att dessa bolag i allmänhet äro anförtrodda arbetsuppgifter som ligga helt inom ramen för den av respektive affärsverk bedrivna ekonomiska verksamheten. Att i dessa fall bolagsformen kommit till användning kan sålunda understundom bero på rena tillfälligheter. Såsom exempel härpå må nämnas, att den till statsbanenätet knutna biltrafikrörelsen endels drives i statens järnvägars egen regi och endels omhändervades av i förhållande till järnvägsstyrelsen formellt fristående företag utan att likväl någon principiell skillnad förefinnes mellan dessa båda slag av affärsdrift. Omfattningen av ett dotterbolags rörelse kan även i vissa fall direkt påverka vederbörande affärsverks finansiella ställning. Erinras må sålunda att domänverket har att förse AB Statens skogsindustrier med erforderliga förlagsmedel. Kungl. Maj:ts av innevarande års riksdag godkända förslag om ytterligare höjning av domänverkets rörelsekapital har också bl. a. motiverats med det utökade medelsbehov som uppstått för verket på grund av nyssnämnda bolags starka utveckling. Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter synes det uppenbart, att ur saklig synpunkt lika starka skäl föreligga att hänföra affärsverkens dotterbolag som affärsverken själva till »statsverket», då de förra i allt väsentligt måste sägas utgöra en integrerande del av de senares ekonomiska förvaltningsverksamhet. Med hänsyn härtill framstår det emellertid såsom orimligt, att revisorerna icke skola äga befogenhet att granska dessa företag. Problemet har därjämte en förvaltningsrättslig sida, som hittills ägnats alltför ringa uppmärksamhet. Beaktas bör nämligen, att här ifrågakarande bolagsstyrelser i allmänhet bestå av personer som samtidigt ingå såsom ledamöter i vederbörande verkstyrelser. Understundom är detta fallet även med de å bolagsstämma utsedda revisorerna. En personalunion av detta slag leder emellertid till en administrativ dualism, som svårigen låter sig förena med de för den svenska statsförvaltningen grundläggande principerna. Av en verkschef, som även bekläder posten som ordförande i ett underställt dotterbolags styrelse och i denna sin dubbla förtroendeställning har att handlägga ärenden, vilka sakligt sett intimt hänga samman även om de prövas i olika former, kan sålunda i ena fallet utkrävas vanligt ämbetsmannansvar, i andra fallet

däremot icke. Försåvitt vissa grenar av affärsverkens rörelse alltjämt anses böra bedrivas i bolagsform, torde emellertid verkningarna av denna dualism åtminstone delvis kunna hävas genom att revisorernas granskningsrätt utsträcker till att omfatta jämväl ifrågavarande företag.

Till skillnad från monopolbolagen och affärsverkens dotterbolag bilda övriga statliga aktiebolag icke någon utåt klart avgränsad grupp. Dessa bolag kännetecknas dock i allmänhet därav, att de i konkurrens med andra företag utöva viss ekonomisk verksamhet på grundval av sedvanliga affärsmässiga principer. Denna omständighet har anförts som bevis för att det i dessa fall skulle vara fråga om arbetsuppgifter av principiellt annan karaktär än de som normalt åvila de statliga förvaltningsorganen. Den affärsmässiga driften som sådan kan emellertid i detta sammanhang icke tillmätas någon avgörande betydelse. Ekonomisk verksamhet av här åsyftat slag bedrives ju även av de statliga affärsverken, vilka visserligen erhållit en från de för i huvudsak rent administrativa uppgifter inrättade ämbetsverken något avvikande organisation men det oaktat i bl. a. revisionshänseende intaga en med dessa likartad ställning. Häremot kan måhända gemälas, att affärsverken till skillnad från de statsägda industribolagen inneha en faktisk monopolställning inom respektive verksamhetsområden. Detta gäller dock icke i fråga om exempelvis domänverket och vattenfallsverket och har tills för kort tid sedan ej heller gällt beträffande statens järnvägar. Det torde även böra erinras därom, att vid olika tillfällen förslag framförts om affärsverkens omvandling till aktiebolag. Revisorerna anse sig i detta sammanhang sakna anledning att närmare dryfta frågan om de statliga företagsformerna; uppenbart är under alla förhållanden, att en eventuell förändring av detta slag icke rimligtvis kan medföra, att affärsverken skulle förlora sin hittillsvarande karaktär såsom integrerande delar av »statsverket». Men om härvidlag själva organisationsformen är av underordnad betydelse för nu avhandlade spörsmål, är detta fallet även i fråga om övriga statsägda företag. De ekonomiska konsekvenserna för statsverket bliva ju i princip desamma, vare sig investeringar göras i någon affärsverksfond eller i exempelvis Svenska skifferoljeaktiebolaget. I båda fallen är det ytterst riksdagen som får svara för de därmed förbundna finansiella förpliktelserna. Vad sistnämnda företag beträffar torde böra erinras om att såväl 1948 som 1949 års riksdagar haft att på grundval av mycket detaljerade uppgifter om bolagets ekonomiska förhållanden m. m. taga ställning till frågan om den fortsatta utbyggnaden av skifferoljeverket vid Kvarntorp. Jämväl innevarande år har proposition i ämnet avgivits, varvid riksdagen bl. a. beretts tillfälle att uttala sig rörande dispositionen av de medel som av 1949 års riksdag anvisats till förnyelse av de ifrågavarande anläggningarna. Motsvarande redogörelser ha lämnats i de propositioner, på vilka riksdagen grundat sina beslut om kapitalinvesteringar i andra statliga bolag. Därest hänsyn tages till nu i korthet antydda sakförhållande, lärer knappast med fog kunna göras gällande att de statliga bolagen, till skillnad från exempelvis de affärsdrivande verken, skulle utgöra en från statsverksamheten i övrigt helt artskild kategori. Revisorerna

vilja jämväl erinra om att 1947 års riksdag, i samband med behandlingen av propositionen nr 107 angående anslag till aktieteckning i aktiebolaget Aerotransport, bl. a. ansett sig ur principiell synpunkt böra framhålla angelägenheten av att nyinvesteringar av den storleksordning, varom i detta fall vore fråga, underställdes statsmakternas prövning, innan bindande beslut fattades. Vad här sagts syntes riksdagen böra iakttagas icke blott i fråga om investeringar, som avsåges skola finansieras genom ökning av aktiekapitalet, utan jämväl i de fall, då finansieringen avsåges skola ske genom lån ur en statlig lånefond och denna för lånebehovets tillgodoseende behövde tillföras nytt kapital.

Av det nu anförda torde framgå, att de statliga bolagen icke endast ur mera formella synpunkter utan även med hänsyn till den faktiska innebörden av den av ifrågavarande bolag bedrivna verksamheten äro att hänföra till »statsverket». I principiellt avseende lära därför icke några bärande skäl kunna anföras gentemot tanken, att revisorerna tillerkännas granskningsrätt jämväl beträffande dessa företag.

De farhågor rörande följderna av en dylik utsträckning av revisorernas granskningsrätt, vilka kommit till uttryck i såväl förutnämnda betänkande som vissa remissyttranden, synas även sakna fog. Då sålunda gjorts gällande, att därigenom i bolagens organisation skulle införas en faktor, som inriktades på andra frågor än de för bolagen väsentliga uppgifterna av kommersiell och ekonomisk natur, måste väl med ett sådant uttalande avses antingen att revisorerna icke skulle förstå innebörden av det speciella ändamål som den ifrågavarande verksamheten har att tillgodose eller också att de vid sin granskning skulle vägledas av sakligt sett ovidkommande syften. Ohållbarheten i ett dylikt påstående torde ligga i öppen dag. Utgångspunkten för revisorernas bedömande av vederbörande bolagsledningars åtgärder måste självfallet bliva densamma som i fråga om all statlig affärsdrift, nämligen önskemålet om en i rationella och ekonomiskt ändamålsenliga former bedriven verksamhet. Därest så skulle visa sig lämpligt eller erforderligt, förefinnes intet hinder att vid en sådan granskning anlitas speciell expertis. Det ligger vidare i sakens natur, att därvid icke kan bortses från att de statliga bolagen arbeta under andra former än den ämbetsmässigt organiserade förvaltningen. Samtidigt måste emellertid hållas i minnet, att den här ifrågavarande verksamheten icke är något självändamål utan tjäna ett bestämt syfte, för vilket statsmakterna ytterst bära ansvaret. Att riksdagen genom sina revisorer beredes tillfälle att i efterhand bilda sig en uppfattning om i vad mån förvaltningen av dessa bolag handhåfts efter affärsrättsliga principer, läser därför icke kunna anses medföra någon obehörig begränsning av vederbörande bolagsledningars handlingsfrihet. Lika uppenbart är att en granskning av detta slag icke skulle innebära något ingripande i bolagens löpande skötsel. Att finna en med hänsyn till de avhandlade frågornas speciella natur lämplig form för offentliggörande av eventuella erinringar från revisorernas sida torde ej heller erbjuda några större svårigheter. Vad särskilt sekretessfrågan beträffar må erinras om att

revisorerna samt de vid revisionen biträdande redan enligt gällande instruktion äro skyldiga att »hålla tyst och förtegit vad enligt riksdagens beslut eller ingångna avtal eller för övrigt enligt sakens natur bör vara tyst rörande enskildas affärsförhållanden till kronan, riksbanken eller riksgäldskontoret». En motsvarande bestämmelse rörande de statliga bolagens speciella affärsangelägenheter kan självfallet intagas i revisorernas instruktion.

I förevarande sammanhang torde med några ord även böra beröras den ordinarie bolagsrevisionens uppgifter. Såsom från skilda håll påpekats, har genom den nya aktiebolagslagen denna revision otvivelaktigt beretts en starkare ställning än vad som tidigare varit fallet. I allt väsentligt har dock revisionen bibehållit sin karaktär av rent kameralt kontrollorgan. Av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår sålunda, att granskningen av vederbörande bolagslednings förvaltning huvudsakligen skall syfta till att förebygga eller upptäcka olagliga eller eljest oförsvarliga förvaltningsåtgärder. Däremot tillkommer det icke bolagsrevisorerna att ingå i kritik av ändamålsenligheten ur ekonomisk synpunkt av vidtagna åtgärder, i vidare mån än då åtgärderna kunna tänkas föranleda dechargevägran och skadeståndstalan eller eljest framstå såsom pliktöverträdelser eller pliktförsummelser från bolagsledningens sida. Inom bolagsrevisionens ram finnes sålunda icke utrymme för någon sakrevision av det slag som riksdagens revisorer bedriva. Därav följer även att ett medgivande åt revisorerna att granska de statsägda bolagen icke skulle medföra några egentliga risker för kompetenskonflikter eller dubbelarbete, då ju revisorerna väsentligen skulle inrikta sin uppmärksamhet på spörsmål rörande den ekonomiska ändamålsenligheten av vidtagna förvaltningsåtgärder. Någon fortlöpande granskning av den speciella natur som ankommer på bolagsrevisionen kan det heller icke bliva tal om utan allenast om vissa undersökningar i den mån särskilda omständigheter därtill föranleda. Förslaget att utsträcka revisorernas granskningsrätt till de statsägda bolagen har sålunda närmast till syfte att bereda riksdagen möjlighet till insyn i företag, vilka representera ett direkt intresse ur statsekonomisk synpunkt. En dylik anordning är heller icke, såsom från vissa håll påståtts, oförenlig med gällande bolagsrätt. Erinras må sålunda, att i bolagsordningen för AB Trafikrestauranger finnes intaget ett stadgande om rätt för riksdagens revisorer att granska bolagets förvaltning och räkenskaper.

Enligt revisorernas mening torde slutligen böra beaktas, att alltsedan vårt nuvarande statsskicks tillkomst en betydande åsiktsförskjutning ägt rum beträffande frågan om den offentliga företagarverksamheten. Medan enligt äldre betraktelsesätt statens huvudsakliga uppgift borde vara att sörja för rättsvården, försvaret, undervisningen och liknande angelägenheter, har i våra dagar den uppfattningen brutit igenom att staten bör ingripa reglerande jämväl på det sociala och ekonomiska livets områden, om också delade meningar råda rörande den lämpliga omfattningen och utformningen av sådana åtgärder. Det är icke minst mot bakgrunden av denna ändrade uppfattning som tillkomsten av de statsägda bolagen bör bedömas. I den mån

här ifrågavarande utveckling fortskrider och statens ekonomiska förvaltning därmed i allt större utsträckning koncentreras till företag i bolagsform, skulle emellertid — vid ett samtidigt bibehållande av nu tillämpade revisionsprinciper — den av riksdagen genom dess revisorer utövade kontrollen över statsverksamheten betänkligt försvagas. Att revisorerna skulle vara belagda granskningsrätten beträffande de statsägda bolagen framstår som särskilt orimligt mot bakgrunden av de nu aktuella strävandena att bereda det allmänna vidgad insyn i det enskilda näringslivets ekonomiska förhållanden (jfr sålunda propositionen 1950: 48 och riksdagens skrivelse 1950: 86). Man må därjämte beakta, att inom ett privat bolag, där aktiestocken i allmänhet är fördelad på ett flertal händer, olika meningsriktningar äga möjlighet att göra sin uppfattning gällande i fråga om styrelsens förvaltning. I aktiebolagslagen ha i sådant syfte intagits föreskrifter om att minoritetsgrupper under vissa angivna villkor skola ha rätt att bliva representerade i bolagsrevisionen. Inom de företag däremot, där staten helt eller till övervägande del innehar aktiestocken, är beslutanderätten å bolagsstämma helt förbehållen vederbörande departementschef, som ju på statens vägnar ensam företräder aktieägarintresset. Mången gång torde dennes mening inhämtas jämväl i vad avser företagens löpande skötsel. Uppenbart är att ett dylikt system, därest en mera allsidig bedömning av hithörande spörsmål skall bliva möjlig, behöver kompletteras med en granskning av de statliga bolagens verksamhet från riksdagens sida.

Med hänsyn till den förevarande frågans betydelse i såväl principiellt som praktiskt avseende finna revisorerna angeläget, att densamma utan dröjsmål bringas till sin lösning.»

Utskottet. Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har frågan om granskningen av de statskontrollerade aktiebolagen underställts Kungl. Maj:ts prövning genom det av 1948 års revisionsutredning avgivna betänkandet. Vid sådant förhållande har utskottet ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen
omförmåla.

17:o) De jämtländska arrendelägenheterna. Under jordbruksdepartementet, § 26, ha revisorerna föreslagit vissa åtgärder i syfte att förbilliga statsverkets kostnader för iståndsättandet av de jämtländska arrendelägenheterna (Del I, s. 251—267).

Efter en redogörelse för hittills utfärdade bestämmelser och vidtagna åtgärder beträffande de jämtländska arrendelägenheterna ha revisorerna gjort följande uttalande.

»Beträffande åtskilliga kronans utarrenderade lägenheter i Norrland har statsverket åtagit sig skyldigheten att uppföra och underhålla bostäder och ekonomibyggnader. Sålunda gäller beträffande kronotorp enligt 1943 års

bestämmelser, att torpen skola genom kronans försorg förses med boningshus, nödiga ekonomibyggnader och övriga för jordbrukets drift erforderliga anläggningar. Motsvarande bestämmelser gälla i fråga om jordbrukslägenheter åt lappar.

Beträffande de kronans lägenheter i Jämtland och Härjedalen, vilka sammanfattas under benämningen jämtländska arrendelägenheter, har i berörda hänseende tidigare gällt, att arrendatorerna varit skyldiga att ensamma sörja för uppförande av nödiga byggnader, ehuru viss hjälp i form av virke, penningbidrag eller på annat sätt utgivits av kronan. År 1947 infördes emellertid en ny upplåtelseform, i det att bestämmelser då meddelades om s. k. norrländska fjällägenheter, för vilka skulle gälla i huvudsak samma förmåner som för exempelvis kronatorp. Dessa förmåner ansågos motiverade dels med hänsyn till att en viss bebyggelse i de ifrågavarande trakterna vore önskvärd ur allmän synpunkt, dels ock i viss mån av sociala hänsyn. I den utredning, som föregick beslutet, beräknades kostnaderna till omkring 8 000 kronor per lägenhet. De nya bestämmelserna voro främst avsedda för redan tidigare upplåtna lägenheter, nämligen jämtländska arrendelägenheter samt fjällägenheter ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län. Upplåtelse av nya lägenheter förutsattes nämligen komma att ske i mycket begränsad omfattning. Även överförande av de äldre lägenheterna till den nya upplåtelseformen förutsattes äga rum endast efter prövning i varje särskilt fall med beaktande av lägenhetens behövlighet ur allmän synpunkt, såsom för tillgång på skogsarbetskraft, för turistväsendet eller av militära skäl. För att utröna lägenheternas beskaffenhet och lämpligaste disposition skulle en inventering av hela lägenhetsbeståndet företagas.

Av olika skäl, bland annat brist på lämplig arbetskraft och erforderliga kartor, har denna inventering i Jämtlands län icke kunnat fortskrida så långt att klarhet vunnits om vilka lägenheter som böra överföras till den nya upplåtelseformen eller om kostnaderna för deras iståndsättande. Från lantbruksnämnden i länet, som haft utredningen om hand, har emellertid preliminärt uppgivits, att av ifrågavarande lägenheter omkring 120 syntas böra omföras till norrländsk fjällägenhet, omkring 30 förutsatts tills vidare vara kvar som jämtländsk arrendelägenhet och omkring 10 under de närmaste åren av en eller annan anledning ansetts böra nedläggas. Upprustningen av byggnadsbeståndet kan numera med ledning av beräkningarna för ett begränsat antal lägenheter uppskattas till minst 20 000 kronor per lägenhet eller i runt tal till 2,4 miljoner kronor för samtliga lägenheter i detta län.

Revisorerna ha icke tagit närmare del av ifrågavarande spörsmål i Västerbottens och Norrbottens län. Statsverkets övertagande av byggnadsskyldigheten för de norrländska fjällägenheterna synes emellertid även för dessa läns vidkommande innebära ett åtagande av icke ringa storleksordning. Ej heller i nämnda län har ännu den förberedande inventeringen av lägenhetsbeståndet avslutats. Antalet lägenheter, vilka syntas böra omföras, har emellertid preliminärt uppgivits till omkring 155 av sammanlagt omkring

360 befintliga. I Västerbottens län beräknas kostnaderna för hittills omförda fyra lägenheter uppgå till mer än 20 000 kronor per lägenhet. Därest angivna belopp visar sig vara det genomsnittliga för hela antalet lägenheter, kommer byggnadsprogrammets genomförande i samtliga tre län att draga en kostnad av omkring $5\frac{1}{2}$ miljoner kronor, för vilket belopp medel måste ställas till förfogande genom anslag på riksstaten. Det må understrykas, att nu angivna kostnadssiffror hänföra sig till beräkningar rörande byggnadsarbeten, vilka ännu icke utförts. Sannolikt komma de verkliga kostnaderna att visa sig icke obetydligt överstiga de beräknade.

Revisorerna vilja i anslutning härtill lämna vissa uppgifter rörande den f. n. pågående upprustningen av de till domänstyrelsens förvaltning hörande kronotorpen. I samband med 1943 års beslut om upplåtelse av kronotorp uppskattade dåvarande egnahemsstyrelsen kostnadsbeloppet för statens övertagande av byggnadsskyldigheten på de äldre kronolägenheterna till mellan 9 och 10 miljoner kronor. Vid utgången av år 1949 hade beslut fattats om överförande till 1943 års bestämmelser av något mer än 700 äldre lägenheter; beträffande drygt 450 av dessa hade vid samma tid byggnadsarbetena genom statens försorg hunnit avslutas. Kostnaderna för nämnda arbeten, vilka bestridas av domänstyrelsens driftmedel, hade uppgått till mer än 13 miljoner kronor, eller till omkring 30 000 kronor per lägenhet. Enligt domänstyrelsens program skall upprustningen avse sammanlagt omkring 1 380 lägenheter, vilket med utgångspunkt från samma genomsnittliga byggnadskostnad skulle innebära en sammanlagd kostnad icke understigande 40 miljoner kronor. Härvid har hänsyn icke tagits till utgifter för förbättringsåtgärder på de omkring 300 lägenheter, vilka avses skola kvarbliva under äldre upplåtelseform och beträffande vilkas iståndsättande innevarande års riksdag i princip fattat beslut.

Beträffande iståndsättningsplanerna för kronotorpen är särskilt att märka, att omkring 12 procent av det äldre lägenhetsbeståndet eller 277 lägenheter avsetts komma att erbjudas brukarna för friköp. I denna grupp ingå bland annat sådana lägenheter, vilka ansetts ej böra överföras med hänsyn till att innehavaren har mera stadigvarande arbete utanför domänverket. Att friköp i dylika fall kommer till stånd har ansetts så önskvärt, att inlösen underlättats genom ett särskilt statsbidrag av högst 4 000 kronor per lägenhet.

I nu berörda hänseende föreligger en väsentlig skillnad mellan å ena sidan kronotorpen och å andra sidan de jämtländska arrendelägenheterna. Friköp av mark från renbeteslanden i Jämtlands län har nämligen förekommit endast i några enstaka undantagsfall, och överlåtelser med äganderätt äro ej heller avsedda att medgivas efter tillkomsten av bestämmelserna om norrländska fjälllägenheter. Frågan om möjligheten för arrendatorerna att friköpa sina lägenheter ägnades särskild uppmärksamhet vid 1947 års beslut. I den utredning som föregick beslutet framhölls härom, att den sedan länge tillämpade principen att ifrågavarande lägenheter upplättes endast med nyttjanderätt vore grundad bland annat på ovissheten för befolkningen att

här vinna en tillfredsställande utkomst och trevnad. Härtill komme lapparnas och renskötselns särskilda intressen, i det att skadegörelse från renarnas sida lätt kunde uppkomma på marker och gröda; därav följande tvistigheter kunde bliva skärpta, om lägenheterna innehades med äganderätt och utökades med viss areal skogsmark. Även risken för ej önskvärd spekulation i lägenheternas begärlighet som jakt-, fiske- och sportstugor nämndes i detta sammanhang. Det sagda gällde såväl fjällägenheterna ovan odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens län som de jämtländska arrendelägenheterna. Samtidigt framhölls emellertid, att de sistnämnda i detta hänseende intoge en särställning genom att de i allmänhet utgjorde inägo-beståndet på förutvarande hemman.

Revisorerna ha under besök vid ett antal lägenheter i Tännäs socken i Härjedalen, vilka tillhöra det i redogörelsen ovan angivna södra området, erhållit den uppfattningen att åtminstone för dessa lägenheters vidkommande risken för skador av ren icke är så stor som man tidigare synes ha utgått från, i varje fall icke såvitt angår lägenheterna i den tämligen täta bebyggelsen i Ljusnedal och Bruksvallarna. För revisorerna har uppgivits, att renarna icke förorsaka skada på gröda, belägen på inägojorden i dessa trakter. Många arrendatorer ha dock slätter på avsides belägna myrmarker, där givetvis skada på höstackar kan förorsakas. Härvid må dock ihågkommas, att utnyttjandet av myrslätter befinner sig i starkt avtagande. Det må vidare erinras om att det vid 1887 års beslut om förvärvande av mark för utvidgning av renbeteslanden i Jämtlands län uttryckligen förutsattes, att bland annat sådana delar av de förvärvade områdena, vilka visade sig icke kunna för lapparna användas eller ej vore för ändamålet nödvändiga, borde kunna försälgas. Medgivande till sådan försäljning lämnades Kungl. Maj:t av 1887 års riksdag.

De slutliga kostnaderna för iståndsättande av de jämtländska arrendelägenheterna torde alltså, främst på grund av stegringen av byggnadskostnaderna, komma att väsentligt överstiga de tidigare beräknade. Revisorerna vilja icke ifrågasätta annat än att den år 1947 beslutade upprustningen av ifrågavarande lägenheter bör genomföras planenligt. På grund av byggnadsbeståndets på många håll synnerligen bristfälliga skick är det tvärtom angeläget, att så sker utan onödigt dröjsmål. Det må erinras om att frågan om bebyggelsen på statens skogar och fjällområden i de nordliga delarna av landet under de senaste årtiondena varit föremål för statsmakternas oavlåtliga uppmärksamhet och föranlett en mångfald utredningar. Man har alltså under alla förhållanden att räkna med anspråk på att ett avsevärt antal lägenheter i Jämtlands län i enlighet med 1947 års bestämmelser omföres till norrländska fjällägenheter. Med hänsyn till det anförda är det emellertid av vikt, att kostnaderna för den förestående upprustningen i möjligaste mån begränsas. Om så är, att ett antal arrendatorer äro beredda att själva åtaga sig byggnadskostnaderna och några bärande skäl mot överlåtelse med äganderätt icke föreligga, torde detta få anses sammanfalla med statens intresse; om friköp i sådana fall medgivas, blir det nämligen

möjligt att disponera de för uppbyggnadsprogrammet anvisade medlen för andra lägenheter, och programmet kan i sin helhet bli genomfört på kortare tid. Under återopande av vad ovan anförts vilja revisorerna förorda, att vid den pågående inventeringen av de jämtländska arrendelägenheterna särskild uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att bereda arrendatorerna tillfälle att friköpa sina lägenheter.

För revisorerna har uppgivits, att enskilda, i bygderna bosatta personer icke haft möjlighet att förvärva ens mindre, i byarna belägna tomtområden för bostadsändamål, ehuru åtskilliga önskemål därom förelegat och en påtaglig trångboddhet flerstädes råder. Det kan knappast vara tvivel om att denna restriktiva markpolitik har verkat hämmande för bygdens utveckling. Särskilt har det mött svårigheter för befolkningen att utnyttja de möjligheter för bostadskredit, som eljest äro brukliga. Revisorerna anse önskvärt, att möjligheterna till tomtförvärv i lämplig utsträckning underlättas.

Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen ha lägenheterna uppkommit genom att inköpen av markområden för renskötseln kommit att omfatta även viss inägomark, vilken ansetts kunna utarrenderas, vanligen med skyldighet för arrendatorn att bebygga lägenheten eller vidmakt hålla redan befintligt byggnadsbestånd. Arrendatorernas virkesuttag ha hittills skett kostnadsfritt. Sedan numera byggnadsskyldigheten övertagits av statsverket, har förutsatts, att kronan skall erlägga betalning för det virke, som för byggnadsverksamheten uttages på renbetesfjällens skogar. Detta förfarande har påkallats i lappväsendets intresse. Avkastningen från skogarna på de till renbetesland avsatta områdena i Jämtlands län skall nämligen tillföras lappfonden, viken tages i anspråk — förutom för skogsskötseln m. m. — även till åtskilliga ändamål för lappväsendet. I Västerbottens och Norrbottens län, där virke från de av domänstyrelsen förvaldade kronoskogarna kommer till användning vid upprustningen av fjälllägenheterna ovan odlingsgränsen, har någon motsvarande ersättning för virket icke satts i fråga.

Enligt revisorernas mening ter det sig med hänsyn till samhörigheten mellan de tidigare hemmanen med deras skogsområden i Jämtlands län samt de numera utarrenderade inägorna naturligt, icke blott att virke till byggnadsarbeten på lägenheterna lämnas utan kostnad, utan även att skogsavkastningen i övrigt tages i anspråk för lägenheternas iståndsättande. Revisorerna vilja erinra om att avkastningen av skogen ursprungligen varit avsedd att inflyta till statsverket utan den begränsningen i fråga om användningen, som medlens redovisning till lappfonden innebär.

Sammanfattningsvis vilja revisorerna uttala, att det med hänsyn till de betydande kostnader för statsverket, som iståndsättandet av de jämtländska arrendelägenheterna kan beräknas draga, framstår som angeläget att alla möjligheter att nedbringa desamma tillvaratagas. Icke minst i arrendatorernas intresse kan medgivande av friköp av ett begränsat antal lägenheter anvisas såsom en framkomlig utväg. Revisorerna anse vidare, att av-

kastningen av skogarna på renbeteslanden i Jämtlands län jämväl bör användas till iståndsättande av lägenheternas byggnader. I vart fall synes virke, som från nämnda skogar uttages för byggnadsarbeten på lägenheterna, böra lämnas kostnadsfritt. Slutligen vilja revisorerna framhålla önskvärdheten av att tomtförvärv för bostadsändamål i sådana jämförelsevis tätbebyggda områden som Ljusnedal och Bruksvallarna i lämplig utsträckning medgivas.»

Remissutlåtanden ha avgivits av *statskontoret*, *lantbruksstyrelsen* och *länsstyrelsen i Jämtlands län*, vilken sistnämnda myndighet överlämnat ett yttrande i ärendet av lappfogden i länet (Del II, s. 205—214).

Utskottet. I likhet med revisorerna är utskottet av den uppfattningen, att alla möjligheter att nedbringa statsverkets kostnader för iståndsättandet av de jämtländska arrendelägenheterna böra tillvaratagas. I detta syfte torde sålunda vederbörande arrendatorer böra beredas tillfälle att i lämplig omfattning friköpa sina lägenheter. Utskottet finner det även motiverat, att förtydligande föreskrifter utfärdas rörande rätt för arrendator och — i förekommande fall — lantbruksnämnden att utan särskild kostnad erhålla virke från skogarna på renbeteslanden i Jämtlands län för erforderliga byggnadsarbeten. I vissa fall synas jämväl tomtförvärv för bostadsändamål i mera tätbebyggda delar av här ifrågavarande områden böra medgivas. Såvitt utskottet kan bedöma, skulle ett förverkligande av revisorernas förslag i nu angivna hänseenden knappast leda till något förfång för de intressen som renbeteslanden ha att tillgodose.

Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår, har en inventering av arrendelägenheterna i Jämtlands län påbörjats. Det synes utskottet vara lämpligt att vid det fortsatta arbetet härmed tillbörlig uppmärksamhet ägnas åt de ovan berörda förhållandena under beaktande jämväl av vad remissmyndigheterna anfört i ärendet.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anfört.

18:0) **Debitering och uppbörd av automobilskatt.** Under inrikesdepartementet, § 28, ha revisorerna föreslagit åtgärder i syfte att förenkla och rationalisera debiteringen och uppbörden av automobilskatten (Del I, s. 275—285).

Efter en redogörelse för gällande bestämmelser om bilskattens beräkning, debitering och uppbörd etc. ävensom för det nuvarande uppbördssystemets verkningar och kostnader vid några länsstyrelser (s. 275—282) ha revisorerna uttalat följande.

»Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, äro länsstyrelserna ålagda omfattande och betydelsefulla uppgifter med avseende å automobilskattens

debitering, uppbörd, indrivning och redovisning. Även postverket har i samband med uppbörden av denna skatt rätt betydande arbetsuppgifter. Med hänsyn till det nuvarande uppbördssystemets utformning åsamkar i varje fall den ordinarie bilskatteuppbörden länsstyrelserna en väsentlig arbetsbörda, som hårt belastar bilavdelningarna under tiden december—mars. Göromålen, vilka till övervägande del utföras för hand, åvila personalen vid sidan av det löpande arbetet, men uppgiften är numera av en sådan storleksordning, att den reguljära personalen icke medhinner densamma under den egentliga arbetstiden, varför olika extraordinära åtgärder varje år måste vidtagas för att möta den ökade arbetsbelastningen. På sina håll utföras göromålen huvudsakligen av personalen å övertid, vilket medför betydande kostnader. Vid andra länsstyrelser åter anställs för uppgiften extra personal, vilket visserligen i regel torde medföra någon begränsning av de direkta extrakostnaderna i jämförelse med övertidsersättningarna, men å andra sidan föranleder denna anordning vissa olägenheter. Då ifrågakvarande personal saknar erforderlig vana vid arbetsuppgifterna, måste sålunda till förebyggande av felaktigheter viss kontroll alltid utövas av den ordinarie personalen, vilket givetvis i sin tur medför en viss extra belastning. De mera ansvarsfulla uppgifterna komma därför under alla förhållanden att förbehållas den reguljära personalen, vilken måste dimensioneras med hänsyn härtill. Därtill kommer, att den långvariga toppbelastning, varom här är fråga, kan komma att på längre sikt påverka behovet av fast personal vid bilavdelningarna.

Vid det nuvarande uppbördssystemets tillkomst år 1924 uppgick antalet skattepliktiga fordon till endast ca 80 000. Med en sådan omfattning medförde uppbördsförfarandet icke något nämnvärt problem för länsstyrelserna, och de nuvarande olägenheterna därav torde då knappast heller ha varit mera framträdande. Sedermera har emellertid fordonsbeståndet starkt stigit, och antalet skattepliktiga fordon uppgår f. n. till ca 500 000. Sedan bensinransoneringen numera upphört samt fordonsimporten till viss del blivit fri, kan antalet fordon beräknas växa i särskilt snabb takt. I samband därmed har man anledning förmoda, att stora svårigheter och kostnader komma att uppstå för länsstyrelserna för uppgiftens lösande. En förenkling och omläggning av gällande uppbördsförfarande i syfte att rationalisera och förbilliga den nuvarande arbetsprocessen framstår därför såsom särskilt angelägen. Olika utvägar kunna i sådant syfte prövas.

Revisorerna vilja till en början erinra om att i den allmänna diskussionen ifrågasatts ett utbyte av fordonsskatten mot en lämpligt avvägd skatt på drivmedel, varvid avsikten sålunda varit att sistnämnda skatt ensam skulle bära samtliga med vägväsendet sammanhängande kostnader. Förutom lättnader i avseende å det administrativa förfarandet skulle en sådan åtgärd onekligen medföra fördelar även i vissa andra hänseenden t. ex. genom möjlighet till en i viss mån rättvisare fördelning av skattebördan med hänsyn till fordonens faktiska belastning på vägväsendet. Betydande olägenheter synas emellertid även vara förknippade med en sådan omläggning. Svårig-

heter torde sålunda komma att uppstå att verkställa en lämplig gränsdragning i förhållande till andra bensinförbrukare än motorfordon, t. ex. båtar eller stationära motorer i industrien.

Även inom ramen för det nuvarande uppbördssystemet torde emellertid vissa åtgärder i kostnadsbesparande syfte kunna övervägas. Sålunda synes en icke oväsentlig arbetslättnad kunna vinnas genom viss omläggning av det nuvarande debiteringsförfarandet. Enligt 1 § i 1924 års kungörelse skall fordonsskatt påföras vederbörande för varje kalenderår, så länge fordonet är underkastat skatteplikt. Med hänsyn härtill måste f. n. årsskattebeloppen årligen påföras registerkortet vare sig dessa belopp undergått någon förändring eller ej. Enbart för dessa göromål beräknar t. ex. överståthållarämbetet 50 arbetsdagar årligen för en befattningshavare. Förfarandet borde kunna avsevärt förenklas exempelvis på så sätt, att registreringsmyndigheten, sedan ett fordon registrerats eller ombesiktigats, fastställde dess årliga skatt en gång för alla samt att anteckningar i registerkortet verkställdes endast då detta enligt till myndigheten ingivet ombesiktningssinstrument undergått någon förändring. Härigenom skulle de årligen återkommande debiteringarna bortfalla och debiteringsgöromålen i övrigt fördelas jämnare över hela året. Även de årligen återkommande anteckningarna i registret om verkställd betalning för skattekvitton, som inlösts genom postverket, synas kunna slopas eller i varje fall avsevärt förenklas. I stället borde anteckning i registret verkställas endast när skattekvitton icke inlösas genom postverket under ordinarie uppbördstermin ävensom då skattekvitto inlösts hos länsstyrelsen under tiden mellan utgången av terminen och dagen för restlängds utsändande.

En annan tänkbar möjlighet att minska olägenheterna av det nuvarande uppbördsförfarandet vore en viss utsträckning av den för uppbördsgöromålen fastställda tidrymden. Den nuvarande uppbördsterminen, som varit gällande allt sedan bestämmelsernas tillkomst år 1924, framstår numera i betraktande av den väsentliga ökning fordonsbeståndet undergått såsom föga tidsenlig. Om uppbördsterminen framflyttades något, skulle göromålen fördelas jämnare på den reguljära personalen och kostnaderna för extrapersonal samt övertidsersättningar m. m. därigenom kunna nedbringas. Det är möjligt, att någon mera väsentlig utsträckning av terminen icke är lämplig ur effektivitetssynpunkt, vilken fråga dock bör bli föremål för närmare prövning.

En svaghet, som vidlåder det nuvarande bilregistret, är onekligen dess avsaknad av varje möjlighet till mekanisering av göromålen, vilket bl. a. medför att uppgifter i registret kunna mångfaldigas eller överföras till andra register endast genom direkta avskrifter på manuell väg. En sådan arbetsmetod är föga rationell och dessutom kostnadskrävande. Länsstyrelsen i Örebro beräknar sålunda kostnaden enbart för dessa arbetsuppgifter till lågt räknat ca 7 000 kronor för år. Från bilregistret förekommer nu en rapportgivning av betydande omfattning. Författningsenligt lämnar sålunda registret fortlöpande uppgifter till centrala automobilregistret och militärre-

gistrer. Kommunikation upprätthålles vidare med länsstyrelsens civilförsvarsavdelning och med den civila trafikledningen. Länsstyrelsen i Göteborg lämnade under år 1949 uppgifter av nämnt slag till ett antal av sammanlagt ca 28 000. Därutöver användes bilregistret såsom underlag för rapportering av en mångfald uppgifter av skilda slag. Med hänsyn härtill förefaller det icke osannolikt att en viss mekanisering av de nuvarande registren, t. ex. genom övergång till plåtregister eller hålkortssystem, varigenom på mekanisk väg skulle kunna framställas för olika specialregister erforderliga uppgifter eller utföras för bilskatteuppbörden erforderligt arbete, skulle kunna medföra besparingar av såväl arbetskraft som kostnader. Framhållas må, att redan nu en viss mekanisering av göromålen genomförts därigenom att — som av den lämnade redogörelsen framgår — vissa länsstyrelser funnit sig i kostnadsbesparande syfte böra använda de i samband med bensinransonerings införande upplagda adressplåtarna förutom för tryckning av ransoneringskort jämväl i samband med bilskatteuppbörden. Enligt uppgift från länsstyrelsen i Malmö, som försöksvis tillämpar detta system även efter bensinransonerings hävande, ha besparingar och förenklingar i uppbördsförfarandet därigenom kunnat vinnas för länsstyrelsens del. Därest det skulle visa sig, att kostnadsbesparingar mera allmänt äro att vinna på denna väg, torde därför förtjäna prövas, om icke systemet lämpligen kunde finna tillämpning jämväl inom andra län. Det må framhållas, att möjligheterna att på här ovan antytt sätt rationalisera göromålen på länsstyrelsernas bilavdelningar gjorts till föremål för vissa undersökningar inom statens organisationsnämnd.

Slutligen må framhållas, att det postförskotts-förfarande, som ligger till grund för uppbördssystemet, numera framstår såsom opraktiskt och föga tidsenligt. En anpassning av uppbörden efter nu tillämpade uppbördsformer torde därför förtjäna övervägas. Härvid synes lämpligt att anknyta antingen till ett system med kvittensmärken, motsvarande det som tillämpas vid betalning av t. ex. radiolicenser, eller ett förfarande i närmare överensstämmelse med det som ifrågakommer vid uppbörd av direkta skatter.

Med hänsyn till det anförda vilja revisorerna föreslå, att åtgärder övervägas i syfte att förenkla och rationalisera debiteringen och uppbörden av automobilskatten på sätt här ovan antytts.»

Utlåtanden ha avgivits av *riksräkenskapsverket*, *statens organisationsnämnd*, *överståthållarämbetet* samt *länsstyrelserna i Östergötlands, Kristianstads, Malmöhus, Örebro och Kopparbergs län* (Del II, s. 216—232).

Utskottet. Beträffande förevarande spörsmål vill utskottet erinra om att chefen för finansdepartementet, jämlikt Kungl. Maj:ts den 23 februari 1951 lämnade bemyndigande, tillkallat en utredningsman för att jämte särskilda sakkunniga och erforderliga experter verkställa en allmän utredning om beskattningen av motorfordonstrafiken. Enligt direktiven för utredningen skall därvid bl. a. prövas sådana frågor som uppbörden och inbetalningen av fordons- och drivmedelsskatterna m. m. Härutinnan har departementschefen erinrat om vad revisorerna under förevarande paragraf anför.

Då sålunda kan förutsättas att det av revisorerna aktualiserade spörsmålet kommer att upptagas till behandling i ett vidare sammanhang, har utskottet velat inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmåla.

19:o) **Övriga anmärkningar.** Vad i övrigt blivit av revisorerna anmält och erinrat har utskottet funnit ha medfört åsyftad eller i utsikt ställd rättelse eller vara av vederbörandes utlåtande nöjaktigt förklarad eller ej vara av den vikt, att, oaktat förklaringen ej varit fullt tillfredsställande, någon riksdagens åtgärd bort av förhållandena föränledas, eller icke ha varit av beskaffenhet att från utskottets sida påkalla något yttrande, vilket utskottet velat för riksdagen

anmäla.

20:o) **Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för vidtagna åtgärder.** I skrivelse nr 58 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 9 februari 1951, lämnat en redogörelse för de åtgärder som vidtagits på grund av riksdagens skrivelse den 26 maj 1950, nr 319, i anledning av riksdagens år 1949 församlade revisorers berättelse.

Beträffande redogörelsens innehåll torde få hänvisas till skrивelsen.

Utskottet. Av den i förevarande sammanhang lämnade redogörelsen framgår, att Kungl. Maj:t beträffande de i ovannämnda riksdagsskrivelse upptagna punkterna så långt varit möjligt vidtagit åtgärder i det av riksdagen avsedda syftet. Kungl. Maj:ts skrivelse har därför icke givit utskottet anledning till särskilt uttalande, vilket utskottet velat för riksdagen

anmäla.

Stockholm den 22 maj 1951.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Mannerskantz, Gillström, fröken Andersson, herrar Sundelin, Näsström, Hesselbom, Edin, Einar Persson, Birger Andersson, Axel Andersson, Edvin Thun, Bergman, Pålsson och Bengtson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmberg i Skövde, Andersson i Malmö, Mårtensson i Uddevalla, Wallentheim, Rubbestad, Bergstrand, Åkerström, Thapper, fröken Elmén, herrar Birke, Johansson i Mysinge, Nihlfors och Gustafsson i Stockholm.

Reservationer.

1) vid *punkten 8:o*) (Vissa med AB Trafikrestaurangers verksamhet sammanhängande spörsmål) av herr *Mannerskantz*, fröken *Andersson*, herrar *Skoglund* i Doverstorp, *Birke* och *Nihlfors*, vilka ansett, att utskottets uttalande bort hava följande lydelse:

»Utskottet utgår från att järnvägsstyrelsen vid de numera enligt inhämtade uppgifter påbörjade förhandlingarna med AB Svenska pressbyrån om nytt avtal bevakar konsumenternas och statsverkets intressen, dock under avgjort hänsynstagande till de anspråk AB Svenska pressbyrån kan göra gällande under åberopande av sina insatser vid uppbyggandet av den omfattande affärsverksamhet det här rör sig om.

Utskottet, som inte kan dela revisorernas uppfattning att »kundkretsen tillhandahålles av statens järnvägar», är icke övertygat om att de fördelar, som skulle kunna nås genom en ytterligare koncentration av ifrågavarande försäljningsverksamhet till AB Trafikrestauranger, väga tyngre än nackdelarna. Det bör enligt utskottets mening snarare övervägas om icke ett antal »järnvägskiosker» skulle kunna utarrenderas till enskilda näringsidkare med viss företrädesrätt för de lokala intressen, vilka genom lagstiftningen ställas i oförmånlig ställning i förhållande till »trafikkioskerna». Det får enligt utskottets mening icke bliva fråga om någon mer eller mindre genomförd monopolisering till ett i realiteten statsägt företag.

Under hänvisning till vad utskottet sålunda anfört har utskottet ansett sig kunna inskränka sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen
omförmåla.

2) vid *punkten 16:o*) (Granskning av statskontrollerade aktiebolag) av herr *Gustaf Karlsson*.